prof. Srećko Majstorović

NAŠICE KROZ 700 GODINA

25083

prof. Srećko Majstorović

NAŠICE KROZ 700 GODINA
1229 - 1929

Izdavač: Vicepostulatura, Zagreb, Kaptol 9.
Odgovora: Srećko Majstorović, vicepostulator
Štampano u 1000 primjeraka
Fotodokumentacija: Matija i Slavko Ollrom
Naslovna stranica: Željko Jerković

Na temelju rješenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu broj 916/1-1973. od 9. III 1973. knjiga oslobođena poreza na promet proizvoda.

Tisak: »P l a m e n« Grafičko poduzeće
Slav. Brod, Omladinska 26.
1973.

I ZEMLJOPISNI SMJEŠTAJ NAŠICA I OKOLICE

Našice se nalaze u onom dijelu Panonske nizine, gdje je dolina Drave najširа, negdje u sredini između istočnoga i zapadnog dijela Slavonije. To je gradić, što se razvio na obroncima Krndije koja se na sjeveroistočnoj strani spušta blago prema podravskoj nizini. Nadmorska visina mjesta iznosi 157 m.

Jezgru srednjovjekovnih Našica zamišljaju povjesničari na današnjem skrajnjem jugozapadu mjesta, iznad groblja. Odavle se mjesto pomicalo prema ravnici, dok se u najnovije vrijeme Našice ponovno izgrađuju prema gorskom vijencu jugozapada. Preko Krndije u visini od 400 metara vodi željeznička pruga prema Pleternici.

Našice stoljećima uživaju prednosti i planinskog kraja i plodne nizine. Planinski dio izgrađen je od škriljevaca a nizina od morskih sedimenata i riječnih nanosa.

U Krndiji, koja je petrografski još slabo obrađena, nalaze se naslage različitih vrsta kamena. Tu ima dijabaza crvenozelene boje koji se dade veoma lako izgladiti i zato je traženi u r e s n i kamen i materijal za izgradnju cesta, jer je tvrd i žilav. Krndija ima naslage gnajsa, bazalta i amfibolita iz porodice škriljevaca. Uz njih ima i brusilovca, koji se kala u posve tanke pločice pa se upotrebljava za pokrivanje krovova.

Franz von Taube piše g. 1778. da je obilazeći po planinskom predjelu našičke gospoštije vidio majdane ugljena, koji pušta žile i na površinu zemlje u obliku crnog škriljevca.

Krndija je bogata potocima, kojih ima preko 20. Povijesni izvori dalekih stoljeća srednjega i početka novoga vijeka spomi-

nju u vezi s našičkom tvrđavom i »našičku rijeku«, bogatu ribama. Danas se više ne može o njoj govoriti kao o karakterističnoj oznaci Našica. Našički kraj, kao uostalom i cijela podravska nizina u ovom dijelu Slavonije, u hidrografskom pogledu je veoma siromašan. Što više idemo od zapada prema istoku atmosferskih je taloga sve manje i jesenski maksimum kiša sve više slabi. Nedostatak kiše nadomještaju donekle rosne noći. Naglašena je kontinentalna klima. Najljepše godišnje doba je jesen, koja je redovito duga i topla pa pridonosi sazrijevanju kasnog voća i usjeva.

Čitava našička okolica je od davnina bila bogata šumama. Šuma je najznačajniji čimbenik, koji je uz obrađivanje zemlje najviše pridonio razvitku našičkog kraja. Drvna baza je uvjetovala drvnu industriju, koja je privlačila brojne stanovnike u ovaj kraj. U posljednjih 100 godina doživio je našički kraj veliki preobražaj. Naseljavanje novih stanovnika imalo je za posljedicu, da su se šume obraćale u kulturu najpotrebitijeg raslinstva koje su zahtijevale ekonomske potrebe došljaka — u prvom redu pšenice i kukuruza.

Godine 1891. bilježi kroničar našičkog samostana: »Tih godina je nemilo sječenje šuma a na njihovo mjesto dolaze tako zvane puste i naselja. Drugi zatirač šuma je Tvornica tanina, u kojoj radi više od 600 radnika.« Iskorišćivanje šuma je poprimilo najšire razmjere. Pod imenom »Našička« poduzeće je pripadalo internacionalnom koncernu »Holding Company« sa sjedištem u Ženevi. Poslovnice su im bile rasijane po cijelom svijetu. Poduzeće je imalo više pogona i oko 200 km pruge šumske željeznice.

Ipak i danas možemo govoriti o lijepim šumama našičkog planinskog predjela. U njima prevladavaju hrast i bukva, a uz njih javor, jasen, klen, kesten i breza.

Malo je gradića koji se kao Našice mogu pohvaliti parkovima i drvoredima.

Guste šume i močvare obilovale su bogatom faunom. Od divljači u brdskim predjelima spominjemo: srne, zečeve, lasice, kune, jazavce, lisice i divlje svinje a močvarni predjeli bili su stjecišta ptica močvarica.

Paralelno s procesom naseljavanja na krčevinama smanjivala se je i fauna. Propadanje prirodne faune pratio je porast kulturne faune — domaćih životinja.

Stanovnici Našica su bili stoljećima seljaci, koji su se posvećivali obrađivanju zemlje i iskorišćivanju šuma. Šume su pogodovale svinjogojstvu.

Možemo pratiti razvitak Našica u srednjem vijeku, na početku novoga vijeka, poslije odlaska Turaka kao i razvitak mo-

Snimka Bedemgrada iz početka XX stoljeća

dernih Našica. Sliku srednjevjekovnih Našica možemo iskonstruirati na temelju opisa ruševina Bedemgrada, iskapanja na brdu Klara, na temelju proučavanja crkve sv. Martina i ostataka prvobitne crkve sv. Antuna. Današnja župna crkva sv. Antuna bila je prvenstveno gotička građevina. Još danas se vide na samostanskom tavanu dva zazidana gotska prozora a i pročelje crkve s portalom nosi dosta prvotnih elemenata. Kod posljednje restauracije crkve u prošlom desetljeću otkriveni su obrisi gotskih prozora između kojih su ugrađeni današnji barokni. Prvi su vjerojatno zazidani kad se na srednjevjekovnu crkvu koju neki stavljaju u početak XIV stoljeća nadograđivale pobočne kapele i kad se tom zgodom crkva produživala, i ukrasila s 12 prozora. U srednjem vijeku gradili su se crkveni objekti i dvorovi feudalaca od kamena. Kmetovi su svoje niske kućice gradili od naboja i pokrivali trskom i slamom.

Na početku novoga vijeka razvile su se Našice, zahvaljujući svom položaju i povoljnim uvjetima, u veće naselje. Najvažniji opis Našica od Ivana Stražemanca iz g. 1730., koji se čuva u rukopisu u Osijeku, spominje, da su one bile u starini »v e l i k a v a r o š«, da se nalaze među gustim šumama, da na sjevernoj strani samostana teče u ljupkoj dolini r i j e k a, bogata ribama a na njoj je samostanski mlin.

Mirko Pavić u svom opisu Našica u knjizi na latinskom jeziku »Grane zelene masline« (Budim 1760.) pokazuje veliku ovisnost o Stražemancu. Taj piše kako su Našice opasane vijencem šuma i brda. I Pavić zaključuje na raniju veličinu Našica iz »ogromne crkve sv. Trojstva«, koja je usred groblja. Za njegovo vrijeme je ta crkva pokrivala glavicu brežuljka posred današnjeg parka pred starim dvorcem.

Iz XVIII stoljeća imamo opis Našica na njemačkom jeziku od Franza W. Taubea. Natpis knjige je: »Opis Slavonije i Srijema«, (Leipzig, 1778). Taube kaže za plemićke dvorce da su jadni, jer nitko ne će graditi u turskom susjedstvu lijepe i skupe građevine. Plemići u ono doba stanuju većinom u tuđini pa i s tog razloga ne grade nešto vrednijega. Seljačke kuće naliče kolibama. Građene su od nepečene opeke s krovom od slame i trske, jer su pečene opeke preskupe. Seljačke kuće nemaju ni stakla na prozorima. Dimnjaci strše povrh krovova kao kakvi tornjevi pa kuće imaju izgled kapelica.

Za Našice piše Taube da su loše izgrađeno veliko gospoštijsko selo. Od njega doznajemo i za p r v u tvornicu. Bila je to tvornica stakla u blizini Našica u kojoj je bilo zaposleno 40 radnika, sve od reda njemačke narodnosti. Staklana je radila s 8 peći a uz nju je bila i p e p e l a n a. Poduzetnik je od gospoštije dobivao godišnje 200 forinti. Drvo je sjekao u obližnjoj šumi, koju je dobrano prorijedio. Tvornica je izrađivala staklo za prozore koje je kod velike hladnoće pucalo. Uz to je izrađivala stakleno posuđe a svoju je robu tvornica slala i u Tursku.

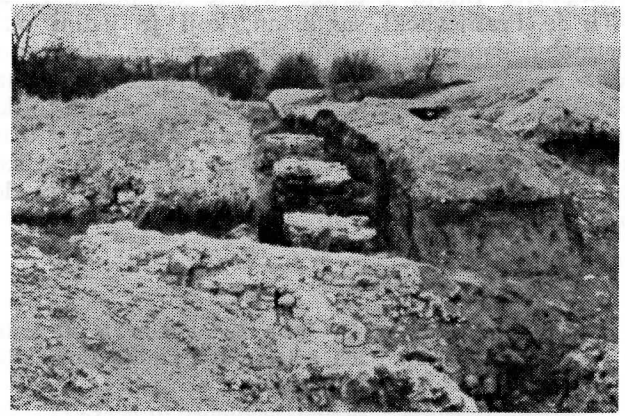

Arheološka iskapanja na brdu »Klara« 1953/54.

Putopisac Ivan Čaplović osvrće se g. 1819. na tvrdnje Taubeove o lošoj izgradnji sela u našičkom kraju. On 41 godinu nakon Taubeove knjige tvrdi za sela između Osijeka i Požege da se iza Taubea sve izmijenilo, da su sada ovdje pravilna naselja i zapravo lijepa.

Kad je govor o izgradnji Našica kroz stoljeća vrijedno je istaći da listine iz XV stoljeća spominju »Našice« i »Donje Našice«, kao posebno selo. Iako se Našice kasnije spominju kao jedinstveno mjesto ipak se opaža drugačiji razvoj »Donjeg kraja« i onog dijela mjesta, koji je bliži dvorcu. Ovaj posljednji je već početkom našeg stoljeća poprimio izgled trgovišta, što se ne može reći i za Donji kraj. Jedan od uzroka je taj što su seljaci kroz desetljeća prodavali svoje kuće i posjede u gornjem dijelu činovnicima, obrtnicima i trgovcima i povlačili se u Donji kraj,

gdje su bile jeftine potkućnice a bile su i bliže njihovoj zemlji — a sve to po nalogu gospoštije, koja je išla na ruku obrtnicima i trgovcima.

Danas su Našice važno željezničko i cestovno raskršće. Za njih je karakteristično da imaju tri željeznička kolodvora. Moderne asfaltirane ceste spajaju ih s bližom i dalekom okolicom. Kao regionalno i općinsko središte jugoistočnog dijela Donje Podravine imaju lijepi broj prosvjetnih, privrednih i zdravstvenih ustanova. Imaju i druge uvjete da postanu turističko mjesto. Tu je Franjevački samostan, koji je jedini od tolikih takvih ustanova ostao od predturskih vremena. Uz samostan je crkva sa svojom impozantnom arhitekturom, koja sliči starodrevnoj katedrali. U tim srednjovjekovnim zgradama ima toliko umjetničkih vrednota: tu su oltari s raskošnim kipovima i ornamentikom; tu su prostorije pune starih slika, reljefa,; tu je samostanska biblioteka. U Našicama su plemićki dvorci koji se dotjeruju i ima nade da će zasjati u prvotnoj ljepoti.

IZVORI I LITERATURA

— Državni arhiv SR Hrvatske, Katalozi br. 66, Regestum scriptorum, A. 851. Buda adlatorum Familias Croat. Slav. harumque bona concernendum.

— Hirc Dragutin, Prirodni zemljopis Hrvatske, Zagreb, 1905. I i II.

— Pilar Đuro, Podravina, Đakovština i Dilj gora, Rad J A, III. Zagreb, 1868.

Isto, knjiga XXXIII, Zagreb, 1875.

Čaplović Ivan, Slavonien und Theil Croatien, Pest, 1819.

II Srednji vijek

1. Rani srednji vijek

Jedna od prednosti Našica je u tom što su one uz ceste, koje se spominju još u rimska vremena. Kroz guste šume, ponajviše uz potoke, vezale su našički kraj s dravskim brodovima velike ceste od Orahovice i Motičine na Osuvak, Miholjac i Moslavinu, a onda od Našica i Podgorača na Valpovo i Osijek. U rimsko i

srednjovjekovno doba vodio je put iz Podravine u požešku dolinu preko Krndije kod Našica. U zapisima požeškog Kaptola spominje se g. 1367. »velika cesta koja vodi između Našica i Granica (Nekche et Granicka)«.

Kralj Bela IV spominje u svojoj darovnici iz g. 1250. »v e l i k i p u t« koji presijeca našičku gospoštiju. Dokumenti iz g. 1702. spominju, da mjesto Karaševo leži »nedaleko od kraljevskog puta idući u Našice«, a za Košku spominju da se nalazi u šumama na sjevernoj strani uz »k r a l j e v s k i put idući u Našice«. Tu se vjerojatno radi o rimskom putu, što je vodio kroz

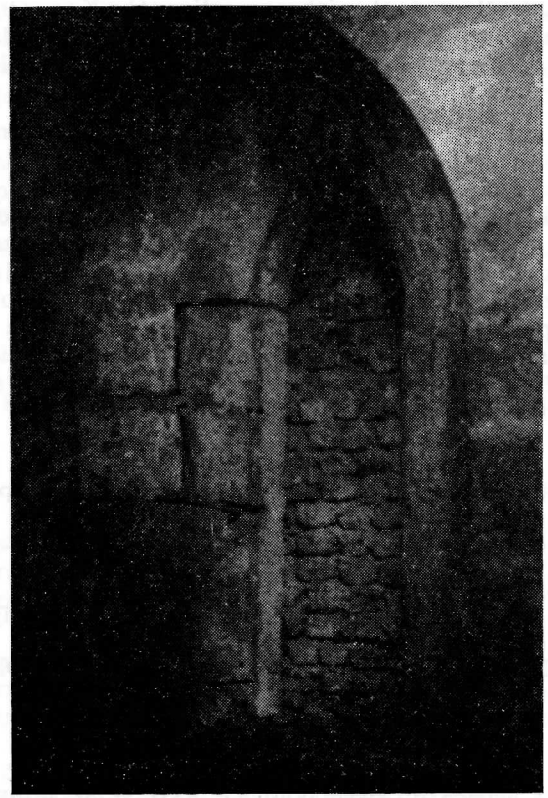

Obrisi gotičkog prozora na tavanu barokizirane našičke crkve

današnje selo Gradac blizu Našica. Taj se spominje i u itinerariju iz doba cara Antonina (86-161.). Itinerarij je neka vrst zemljovida sa spiskom mjesta uz rimsku cestu s označenim razmakom između njih.

Po tim su se cestama u vrijeme seobe naroda kretale različite struje među kojima je bila i ona slavjenska struja koncem VI ili početkom VII stoljeća. Od nje datiraju i osnovna naselja između Ilove, Dunava, Drave i Save. Prvenstveno su se stanovnici toga kraja nazivali Slovinci, a kraj su zvali Slavonija. Ova je obuhvatala neko vrijeme ne samo kraj između spomenutih rijeka već i županiju baranjsku. Tamo su imali svoje posjede članovi plemićke porodice Aba-Kan. Oni su imali svoja imanja i preko Drave u Našicama i okolici. Jula iz plemena Aba bio je g. 1240. i slavonski ban, pa je pripojio županiju baranjsku Slavoniji.

Pečuj, koji leži u srcu Baranje, imao je od davnine biskupa. Kako se tako zvana cisdravska baranjska županija u XIV i XV stoljeću protezala od Osijeka sve do našičkih planina, imao je u njoj pečuški biskup veliki utjecaj ne samo u crkvenom već i u političkom pogledu na vlastelu i na župana. Našice su pripadale pod pečušku biskupiju do g. 1543. a sjeverna Slavonija formalno je od nje odcijepljena tek g. 1971. Kako se u ono doba, kad su Našice pripadale pečuškoj biskupiji još nije javljala od strane Madžara namjera odnarođivanja, slavonski Hrvati nisu radi te pripadnosti trpjeli moralnu štetu. Njihovi svećenici su svuda i uvijek narodu propovijedali njihovim jezikom.

— Hoić dr Ivan, Zemljopis za više pučke škole, Zagreb, 1894.
— Pavičić Stj., Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji. Opera Acd. sciet. et artium, Zagreb, 1953.
— Pinterović dr Danica, Povijest Našica, Osječki zbornik IV, Osijek, 1954.
— Smičiklas T., Codex diplomaticus IV.
— Bösendorfer dr Josip, Crtice iz slavonske povijesti, Osijek 1910.
— Pavić Mirko, Ramus viridantis olivae, Budae, 1760.
— Johann Chaplovics, Slavonien und zum Theil Kroatien, Pest, 1819.

2. Najstariji dokumenti o Našicama

Povijest Našica do prve polovice XIII st. je tamna. Prvi pisani toponomastički dokumenat o Našicama potječe iz g. 1229.

Te godine kralj Andrija II potvrđuje knezu Marcelu pakračkom od roda Teten vlasništvo posjeda Osuvak. Ta gospoštija se nalazila — po Čankiju — uz Dravu između Donjeg Miholjca i Sv. Đurđa. Sve do nedavna se držalo, da je taj stari Osuvak (Osceag, Oziag) bio na mjestu današnjeg Osijeka. Tome se protive dokumenti u kojima je točno označen položaj Osuvka. Listinu iz g. 1229. koja navodi točno granice tog vlastelinstva obradio je dr T. Smičiklas. Onaj dio listine, u kojem se po prvi put spominju Našice doslovce u prijevodu glasi: »...(međa imanja) počinje držati granicu s Našicama... pada na našičku rijeku i spušta se do jednog jezera — Bystra.«

Osuvačkom vlastelinstvu na istok prostirao se cisdravski dio baranjske županije, kojoj su pripadale u političkom pogledu Našice, Motičina, Podgorač, Koška, Seglak Prisunčani, Subotica, Valpovo; Osijek se spominje češće u vukovskoj nego u baranjskoj županiji.

U latinskom originalu spomenute povelje Andrije II stoji za Našice napisano Nechce. One su u starim ispravama zapisivane još i ovako: Nolko, Nolche, Negko, Nescha (iz g. 1310., 1329., 1378.), Nexe, Nechtze, Nesicha. Ti nazivi dokazuju da su pisari bili raznog podrijetla a ne različan izgovor kod naroda..

— Smičiklas, Codex diplomaticus, III, str. 320-324.
— Čanki, Körösmegye XV szadban, str. 90.
— Belavić Placido, Našice, Povijesne crtice, Štampano u Vukovaru.

3. Templari i ivanovci u Našicama

Povijest Našica postaje jasnija tek dolaskom viteških Redova templara ili božjaka i ivanovaca. Službeni naslov članova viteških redova je bio: regulares militares — povojničeni redovnici.

Templari su osnovani g. 1118. a ime su dobili po palači Templum Salomonis — Salomonov hram, koju im je poklonio jeruzalemski kralj Balduin II. Dijelili su se u tri razreda: vitezove, kapelane i braću. Svi su oni polagali tri redovnička zavjeta: siromaštva, čistoće i poslušnosti a njihova redovnička pravila su bila uređena prema pravilima regularnih kanonika sv. Augustina. Kapelani su vršili svećeničke dužnosti, braća su posluživala

hodočasnike a vitezovi su bili obrana hodočanika u Svetu Zemlju i uvijek spremna milicija za obranu te zemlje. Kad su se raširili po evropskim zemljama branili su i njih. Vladari pojedinih zemalja imali su u njima svoje najvjernije borbene čete. Godine 1241. borili su se protiv Tatara tako hrabro te je njihova četa ondje izginula sve do jednoga. Radi velikih povlastica, koje im je dala Sv. stolica i radi obilnih darivanja iz zapadnih zemalja templari su postali prava duhovna i financijska sila.

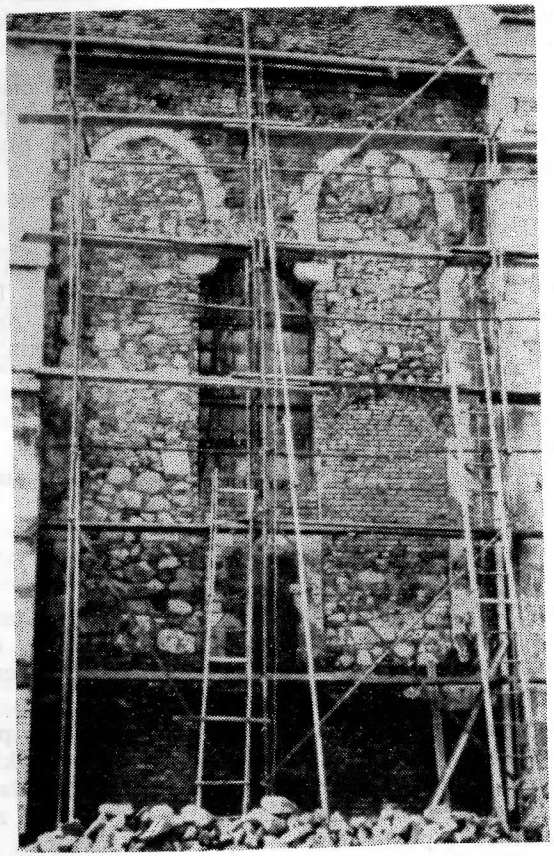

Povodom posljednje restauracije crkve sv. Antuna u Našicama od g. 1963. otkriveni su zazidani gotički prozori iz srednjeg vijeka

Oni su došli u Hrvatsku g. 1169. Bili su obučeni u bijelo odijelo s crvenim križem na ramenu. Bili su dobro organizirani i duhovno izgrađeni pa su u ono vrijeme uživali veliki ugled i kod pojedinih vladara i kod naroda.

Papa im je dao samostan Vranu u kojem su za vrijeme narodnih vladara (poslije g. 1076.) stanovali papinski poslanici. Prema tom prvom templarskom samostanu u Hrvatskoj u kojem je stanovao i poglavar hrvatskih templara, čitava provincija se zvala V r a n s k i p r i o r a t.

Doskora su templari stekli i kod nas velike posjede. Od mora do Drave imali su 20 imanja među kojima i ono u Našicama. Ne zna se na kojem mjestu je bio samostan tih prvih redovnika širitelja kršćanske kulture u ovom kraju. Narod ih je zvao Božjaci to jest ubogari, siromasi.

Templari se spominju u Našicama u prvoj polovici XIII stoljeća. Pečuški biskup Bartol se u jednoj listini odriče svoje biskupske desetine u korist templara »de Nesicha«.

Uz njih je imao u Našicama svoj posjed i ban Jula iz porodice Aba-Kan. Abe su bili visoko madžarsko plemstvo u rodu s kraljevskom kućom Arpadovaca. Jula je nadario templare u Našicama velikim imanjem. Darovnicu bana Jule potvrdio je g. 1230. papa Grgur IX. Kad se ban pobunio protiv kralja, i nakon što je bio zarobljen, kralj ga je kaznio gubitkom našičkog imanja. Herceg Koloman, brat kralja Bele IV, dariva g. 1240. svom peharniku Dimitriju iz plemena Aba-Kan prijašnji posjed bana Jule na trajno uživanje »zbog zasluga u ratu i miru«. Te promjene našičkih gospodara su dakle u vezi s borbom između vladara i plemstva.

Dvije godine prije nego je dokinut Red templara kralj Karlo Robert daruje onaj dio templarskog posjeda u Našicama, što su ga oni dobili od bana Jule, Aleksandru iz porodice Aba-Kan. G. 1312. kad je ukinut Red templara, daruje mu kralj i templarski posjed sv. Martin kraj Našica.

Papa međutim nije dopustio da se dobra dokinutog templarskog Reda razgrabe već je odredio da njihovi posjedi pripadnu Redu ivanovaca.

Viteški Red i v a n o v a c a se razvio od bolničara jednog kršćanskog gostinjca u Jeruzalemu, koji su osnovali trgovci iz Amalfija. Od prvotne družbe za dvorbu bolesnika uz gostinjac (hospicij) sv. Ivana u Jeruzalemu nastao je g. 1120. red Ivanova-

ca ili holpitalaca. I taj red ima tri vrste članova: oružane borce, bolničare i svećenike. Bili su zaogrnuti crnim plaštem s bijelim križem. I njihova prvotna zadaća je bila u tom da pružaju moralnu i materijalnu pomoć hodočasnicima u Palestinu. Simbolični znak križa na odijelu pratilo je širenje pobožnosti muci Kristovoj i sv. Križu. Svećenici su njegovali zajedničke liturgijske molitve i posvećivali se u svojim crkvama apostolatu propovijedanja. Kao i templari tako su i ivanovci sačuvali zajedništvo i centralnu upravu dobara. Vodili su uzorno uređene bolnice na istoku i na zapadu. Uz njegu bolesnika preuzeli su g. 1137. obranu Sv. Zemlje i tako postali redovnici-vitezovi kao i templari.

Ti hrabri borci kršćanstva došli su u Hrvatsku već u XII stoljeću i nastanili se najprije u Marči a zatim po drugim mjestima: Varaždinu, Planini, Prozoru, Starom Čiču, itd. Doveo ih je hrvatski vojvoda Andrija, brat kralja Emerika.

Iza ukinuća templarskog reda dolaze i u Našice. Već 1315. spominje se poglavar našičkih ivanovaca Ivan. Ovdje su preuzeli templarska imanja i zgrade. Dokumenti govore o dva imanja: o jednom u Našicama a drugom uz crkvu sv. Martina u blizini Našica.

U starim listinama iz g. 1312. se to imanje zove: »Sv. Martun, posjed križara vojnih odreda hrama.« »Sv. Martun, imanje nazvano našičko«. G. 1372. se spominju: crkva sv. Martina i »poglavar reda sv. Ivana jeruzalemskog«. Nakon odlaska viteških redova iz Našica imanje se g. 1450. naziva: »Imanje Našice, sv. Marthon.«

Za onaj dio templarskih imanja što su ga oni dobili od bana Jule ivanovci su se nagodili s Nikolom, bratom Aleksandra iz porodice Aba-Kan tako, da će ga banovi potomci i dalje uživati ali će svake godine na dan Sv. Trojstva platiti ivanovcima po jednu marku dobrih starih denara.

Ivanovci su u Našicama svakako još g. 1361. Kad su napustili svoje posjede i boravište, ne može se ustanoviti. Iz Hrvatske je nestalo ivanovaca u XVII stoljeću. Mnogi su izginuli u borbama s Turcima na Balkanu. Hrvatska povijest ističe velike zasluge ivanovaca. Kad su oni g. 1312. preuzeli templarsku imovinu, prenijeli su svoje sjedište iz Marče u Vranu i prozvali svoju zajednicu u Hrvatskoj: Vranski priorat. Slavni su vranski priori bili: ban Ivan od Paližne, koji se istakao kao vođa Hrvata u borbi protiv kraljice Marije i Sigismunda; zatim ban - biskup

Petar Berislavić, koji se junački borio protiv Turaka kod Dubice i poginuo kod Korenice. Spominje se da je i čast župana virovitičke županije bila povjerena članu tog Reda.

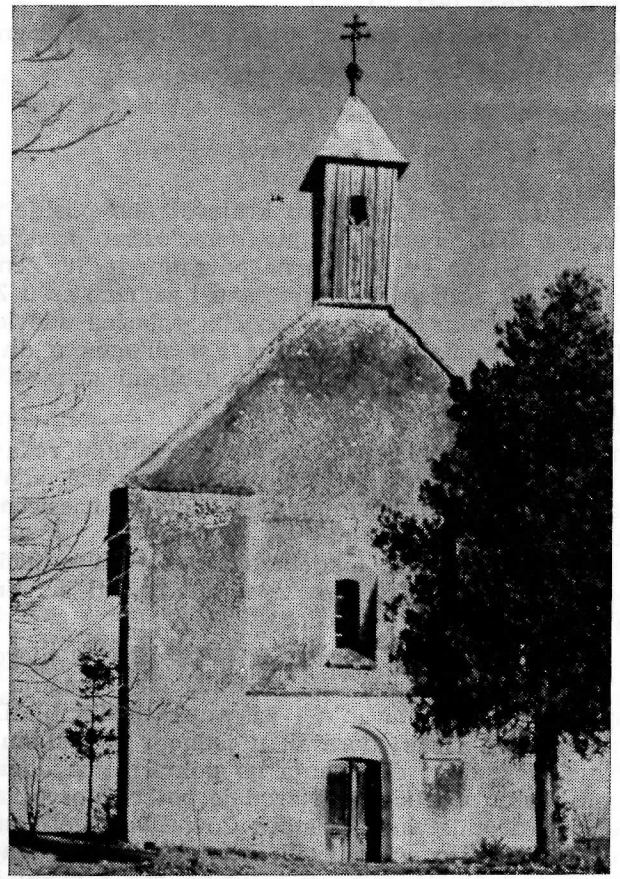

Selo Martin: pročelje srednjovjekovne crkve na nekadašnjem imanju vitezova templara i ivanovaca. U maloj udubini na lijevoj strani nalazi se ploča s neistraženim natpisom.

— Drž. arhiv SR Hrvatske, Katalozi, br. 66. D. An. 1329. Fasc. 1507. Nrus 20. Lit. Reg. 1902.
— Isto, an. 1381. Fasc. 1511. Lit. Reg. 1551.
— Nadbiskupski arhiv, A. Decimalia 369/a/1-36/, 399.
— Klaić, Opis zemalja u kojih stanuju Hrvati, I Zagreb, 1880.
— Butorac dr Josip, Povijesni pregled redovništva u Hrvatskoj, Croatia sacra, Zagreb, 1942. XX-XXI.
— Draganović — Butorac, Povijest Crkve u Hrvatskoj, Zagreb, 1944.
— Smičiklas, Codex diplomaticus, III, VIII.

4. Franjevci

Franjevci su došli u hrvatske krajeve rano poslije osnutka svoga Reda g .1209. Postoji veoma obrazložena predaja da je sam Utemeljitelj reda sv. Franjo na povratku iz Sv. Zemlje, kamo je pošao 1219. prošao kroz Hrvatsku i zadržao se u Zagrebu. Na Kaptolu ga je tom zgodom ukonačila pobožna udovica Katarina Galović. Ta predaja je sačuvana i u slikama u divot-kapelici, koja je podignuta na onom mjestu u blizini zagrebačke katedrale a na ulazu u franjevački samostan.

Prema zapisima generalne skupštine (kapitula) reda u francuskom gradu Narbonne iz g. 1260. postojala je već tada u Našicama manja franjevačka postojbina »coenobium nassicense« i to u sklopu zagrebačke kustodije.

Da se Franjevački red tako brzo i snažno ukorijenio u našim krajevima treba tražiti uzroke u duhovnosti sv. Franje ili u temeljnim idejama njegova reda.

Ideal reda je život po Evanđelju. Siromaštvo u njegovu prosjačkom redu treba da bude lijek proti zgrtanju imanja i novca, što je opet povod ugnjetavanju i isisavanju malih ljudi. Redovnici se ne vežu na stalan boravak u jednom samostanu već im se proširuje mogućnost djelovanja po pokrajinama dapače i po stranim misijskim područjima. Narod je posebno osvojila franjevačka pobožnost otajstvima Kristova Čovještva: djetinjstvu, muci, Imenu Isusovu što su ih širili Franjini sinovi. Franjevci ne ostvaruju svetost života samo u ćelijama već i među ljudima. Franjo osniva i posebni red za svjetovnjake. Svijet je impresionirala franjevačka jednostavnost, demokratičnost, veselost i ljubav prema siromasima.

Ivan Stražemanac, topohistoriograf, stavlja osnutak franjevačkog samostana u Našicama u g. 1373. S njegovom tvrdnjom se poklapa natpis na stropu crkve sv. Antuna u Našicama, ali ne i drugi vjerodostojni dokumenti.

U Našicama su se održavali pokrajinski kapituli g. 1321., 1323. i 1337. Takvi su se kapituli održavali samo u većim samostanima, kakav je u ono doba već morao biti i našički.

— Simeon de Luere, Speculum vitae S. Francisi, Venetiis, 1504.
— Arhiv SR Hrvatske, Katalozi, br. 66. An. 1881., Fascl 1511., Lit. Reg. 1551.
— Isto, An. 1329., Fasc. 1507., Nrus 20. Lit. Reg. Nrus 1902.
— Čevapović o. Grgur, Brevis memoria Prov. Capistranae, Budae, 1857.
— Čevapović, Synoptico-memorialis Cathalogus, Budae, 1823.
— Fermendžin o. Euzebije, Acta Bosnae, Zagreb, 1892.
— Deželić, dr Velimir, ml. Boravak sv. Franje u Zagrebu, Rukopis u arhivu zagrebačkog samostana, Kaptol 9.

5. Klarise

U srednjem vijeku je postojao u Našicama i samostan kćeri sv. Klare. Osnutak njihova samostana pada u vrijeme kad su franjevci preuzeli od ivanovaca njihove pozicije, dakle, oko g. 1373. Samostan klarisa je bio sagrađen na brdašcu »Klara«. Povijest nam nije ništa zabilježila o toj ustanovi iz onog vremena kad je u njoj cvao kontemplativni život i tihi rad ovih strogih redovnica. Međutim, dosta svjedoka prošlosti piše o ruševinama njihove ustanove. Fra Petar Nikolić, generalni vikar zagrebačkog biskupa, piše u izvještaju o svojoj vizitaciji crkvenih ustanova u Našicama g. 1660.: »A nekada je možda bio samostan klarisa.« Ivan Stražemanac piše 1730. »... da se vide temelji starog samostana klarisa«. A iza njega Mirko Pavić tvrdi da se »u blizini (franjevačkog samostana) nalaze ruševine starog samostana klarisa«.

Iz činjenice što su najprije ruševine a zatim čitav brežuljak nazivali a nazivlju i danas »Klara«, možemo zaključiti da je tu bio samostan klarisa.

U vezi s izgradnjom novih zgrada na tom brežuljku arheolozi iz osječkog Muzeja Slavonija g. 1953. poduzeli su stručna iskapanja koja su nastavili i g. 1954. i 1956. Rezultati tih iskapanja nam pomažu da se upotpuni slika srednjevjekovnih Našica.

U dubini od 1.30 m naišlo se na debele zidove od kamena krečnjaka, pješčanika i riječnog kamenja. Ustanovilo se da su temelji građeni od tesanog kamena kakav se i danas lomi u selu Gradac, udaljenom od Našica 7 km. Oni idu 5.50 m. u dubinu, što dokazuje da su nosili masivni objekt. U nastavku ove zidine nađen je u dubini od 1.50 m profilacije podrumski prostor, a još malo dublje i dalje, dvije kamene stepenice na ulazu u podrum.

Kapela sv. Klare posljednjih dana opstanka

Iskapanja su pronašla da se radi o dvjema zgradama, koje čine jednu arhitektonsku cjelinu. Zgrade su bile katnice. Očito je, da se u sklopu građevine nalazilo svetište neke crkve ili kapele. Jedna od zgrada bila je veličine 24.30x8.90 m dok je druga položena odmah uz prvu, iznosila 24.50x13.50 m. Među tesanim kamenom bilo je profiliranih koji su sigurno služili kao vijenci ili okviri za prozore i vrata. Arheolozi smatraju da se tu radi o zgradama prvih klarisa u Slavoniji. Klaić u svojoj »Povijesti Hrvata« misli da su klarise vjerojatno napustile Našice iza provale Turaka i to g. 1541.

Klarise imaju i naslov »Siromašne gospođe« radi najstrožeg siromaštva, koje do danas održavaju u svojim samostanima. Uz to njeguju trajnu misaonu i usmenu molitvu, postove i na mnogim mjestima su u prošlosti poučavale i odgajale mladi ženski svijet.

Uz samostane nalazile su se u srednjem vijeku i samostanske škole, pa je to bio slučaj i u Našicama. U tim školama je duhovna i svjetovna mladež učila čitati i pisati. Ispočetka su te našičke samostane nastavali redovnici — stranci a kasnije domoroci.

Redovnici se nisu ograničavali samo na strogo religiozno područje rada. Oni su poučavali narod kako će uzgajati domaće životinje, korisnije obrađivati polja, saditi vinograde i voćnjake. Iz samostana potječu i prvi obrti i prve sanitarne službe u Našicama. Nekrologij (knjiga u kojoj su zabilježena imena i službe pokojnih redovnika) spominje u Našicama: kirurge, slikare, kovače, rezbare i druge.

— Pinterović dr Danica, Našice, Osječki zbornik IV.
— Pavić, Ramus viridantis olivae, Budae, 1766.
— Prof. Mažuran Ive, Brdo Klara ili Fratarsko brdo. Arheološko iskapanje u Našicama Osječki zbornik V, 1956.
— Klaić Vjekoslav, Povijest Hrvata, III, 1.

6. Srednjovjekovna gospoštija

U starije vrijeme imala je Srednja Slavonija mnogobrojno malo hrvatsko plemstvo, koje je nastalo od plemenskih porodica. Kasnije je to plemstvo nestalo a zamijenilo ga je veliko plemstvo većinom stranoga podrijetla. Ovo se kraljevskim darovnicama domoglo velikih posjeda.

Pod imenom Našica u mnogim varijantama od početka XV st. podrazumijevao se utvrđeni plemićki grad-tvrđa. Latinski se

zvao castrum a njemački Burg. Bio je to utvrđeni stan. Ipak je prema pisanju Đure Szabo bilo glavno njegova utvrđenost a manje važna stambena udobnost. On je središnja, najvažnija gospoštijska zgrada. Ne može se ustvrditi gdje je bio taj našički grad — tvrđa. Isto tako nije jasno da li se radi o gradu na teritoriju današnjih Našica ili je taj bio podignut u nedalekim brdima. Jedno je sigurno, da se takav grad podizao na mjestu zgodnom za obranu.

Grad su sagradili plemići iz porodice Aba-Kan. Oni su i držali našički grad s gospoštijom kroz 160 godina.

Kad je Žigmund sin Aleksandrov iz istoga plemena pao u nemilost kralja Žigmunda Luksenburškoga, ovaj je g. 1403. i ponovno 1405. poklonio našički grad Davidu Lackoviću de Scent, županu fejerske županije i njegovu bratu. Godine 1406. grad je opet u kraljevim rukama, jer su ga Lackovići zamijenili za grad Somyokö u biharskoj županiji. G. 1407. proda ga za 17.000 forinti.

Na temelju nasljednog ugovora s našičkim spahijom Žigmundom iz g. 1396. plemići Treutul i Sečej tražili su grad za sebe. No kralj Žigmund pokloni 1. srpnja 1407. našički i podgorački grad braći Nikoli i Ivanu Gorjanskom, obećavši im ujedno zaštitu protiv Treutula i Sečeja, pretendenata na grad.

Gorjanski nose ime po gradu — tvrđi Gorjanu kraj Đakova. U velikim plemićkim i narodnim ustancima, koji su kroz 25 godina bješnjeli po Bosni, Hrvatskoj i Dalmaciji proti kruni u Ugarskoj sve do g. 1408. Gorjanski su pristajali uz krunu i borili se na strani kralja Žigmunda i kraljica Marije i Jelisave. Postali su najmoćnija dinastija u donjoj Slavoniji a imanja su im bila u četiri županije.

Oni drže Našice kroz čitavo XV stoljeće. Iza posljednjeg potomka njihova roda iz tako zvane palatinske grane — Joba, (umro 1482.) nalazimo grad — tvrđu g. 1489. u rukama Jobove udovice Fružine, sestre Lovre iločkoga. Iza kako je kratko vrijeme vladao našičkom gospoštijom Ivan, (umro 1504.) sin kralja Matije Korvina, Našice potpadaju pod vlast iločkih knezova Ujlaky. Čini se, da su ovi došli u posjed Našica preko ženidbenih veza.

Da se bolje razumiju prilike onog doba treba nešto reći o plemstvu i njihovim imanjima u predtursko doba i poslije turskog gospodstva.

Plemstvo je imalo povlastice koje su im dane kao naknada neke obveze pravne naravi. Svaki plemić je morao osobno polaziti na vojnu, dolaziti na sabore, na županijske skupštine i besplatno vršiti županijsku službu.

S vremenom su samo plemići s većim dohocima morali dolaziti na sabor i vršiti županijske službe. To su bili (od g .1447.) plemići s najmanje 20 podanika.

Drugi su bili tako zvani jednoselci (nobilis unius sessionis) ili kurijalisti. To su oni, koji su sami bez podanika obrađivali svoj grunt u zadružnom gospodarstvu.

Jednoselac je plemić iz starog bratstva s jednom sesijom zemlje. Takav je bio u mnogom izjednačen s podanikom jer je morao davati daće i prestacije.

Pravi zemljoradnici na dobrima duhovne i svjetovne gospode bili su podanici ili kmetovi.

Podanik (seljak) je imao pravo na ženidbu, obiteljsku imovinsku mogućnost, zatim očinsku vlast nad svojom djecom i homagij od 40 forinti. Slobodno je raspolagao sa svojom imovinom — osobito pokretnom. Spahija ga je mogao otuđiti samo zajedno sa česticom na kojoj je sjedio. Kmet nije imao nad svojom česticom vlasništvo već samo pravo da uživa plodove te čestice. Osim nagrade za rad od strane spahije, nije imao nikakva prava vlasništva.

Treba razlikovati gospoštije od vlastelinstva. Gospoštije, čija je glava dominus terrestris — zemaljski gospodar, u srednjem vijeku i nakon odlaska Turaka, su imanja, čiji gospodar ima kmetove i pravo suda prve molbe. Dok su zemaljskom gospodaru zemlju obrađivali kmetovi, vlastelini obrađuju zemlju u vlastitoj režiji.

Kmetovi su ukinuti tek g. 1848. Iste godine je ukinuta i crkvena desetina. Sva vlastelinstva — nisu morala biti velika.

Postojale su dvije vrste zemljišta: alodij (latinizirano allodium po starogermanskom: »all« što znači sav, i »od« tj. posjed) koje je u nečijem posvemašnjem vlasništvu. U srednjem vijeku alodij je bio posjed, koji nije vezan stegom feudalnog prava te se slobodno baštinio. Takvo imanje je moglo biti i plemićko i seljačko.

Druga vrst zemljišta je bilo urbarnijalno zemljište. To zemljište uživa seljak ali mu nije gospodar. Potpuna urbarnijalna

jedinica je imala 24 ili 32 jutra a nazivala se sesija. Ako je seljak imao malo zemljište onda je uživao i manje urbarnijalnih prava.

Našičko imanje je bila gospoštija, koju su potomci baštinili od svojih predaka.

Postoji dokumenat iz g. 1721. iz kojega se vidi da je urbarsko pravo bilo u Našicama već onda uređeno. Na tom su popisu 44 našička gospodara. Od tih je jedan uživao 7/8 urbarskih prava ili sesije; njih devetorica po 1/3; četvorica 3/8; sedamnaestorica 1/6; devetorica 1/8; četvorica po 2/8 sesije.

Iz te tabele se vidi kako su Našičani prije 250 godina stajali u ekonomskom pogledu. Ali iz popisa urbara i desetine iz g. 1750. kako je iznesen u poglavlju »Župa Našice« može se ustanoviti i raspadanje zadruga. One su se raspadale najviše zbog unutarnje nesloge. To je opća pojava u Hrvatskoj. Nesloga je dolazila radi toga jer nije bilo moguće uskladiti prihode zadruge i potrebe pojedinih zadrugara. Zbog raspadanja zadruga neke kuće nisu imale dosta radne snage pa nisu mogle obrađivati urbarsko zemljište ni davati gospoštiji razna podavanja. Tako su nastale mnoge pustoseline ili pustare, koje su pojedinci napuštali i stavljali gospoštiji na raspolaganje. Gospoštija je ta zemljišta ili svake godine iznajmljivala putem javne dražbe ili ih davala onima, koji su tražili više urbarijalnog zemljišta.

Pod našičku gospoštiju spadaju g. 1707. ova mjesta: Našice, Donje Našice, Gornja i Donja Brazda, Homok, Podgrade, Kruškovec, Radoševo, Magić dol, Jastreblje, dvije Kasarne (oko vojnih objekata naselili se došljaci i imena kasarni dali i naseljima), Vučji dol, Ciglenja, Vratke, Tajno, Zemlja stric-Mikloša, Borin dol, Porečki lug, Vlazenjak, Jošava (?), Ogorjanec, Mladenovec, Gregaševci, Mehbalentinovec, Ustjerovec, Tijanovec, Petrovec, Čotinci, Dimitrovci (dva sela istoga imena), Stipanovci, Markovec, Vukojevci, Martinoševci, Srdilovec, Babje selo, Andraševec, Komarovec, Gospodinci, Zelčinci, Vidakovec, Kršinci, Lužanci, Sičan, Staniša, Oštrikovec, Kohnya, Gojanovec, Mikloševec, Tomaševec, Ilkovec, Krkovci, Tiborjevci, Šupkovec, Erdilovec, Grgin dol, Bleskovci, Ceremošnjak, Popova bara, Tolinci, Opačevo, Hrščina, Ivanova zemlja, Blaževec, Gorjanovci, Ukogović.

Kako je većina našičkih stanovnika bila seljačkog staleža gospoštija smatra Našice svojim selom (lat. pagus, possessio).

Našičkoj gospoštiji je pripadao i Grad — Tvrđa Podgorač (Castelanus de Poygaracz se spominje 1467. Posjed Gorjanskih) sa svojim pripadnim selima: Luchan (možda pustara Ličani ili Locan), Gorjanec, Nadešinci, Nenakovec, Prevrtinovec, Radinovec, Tolislovec, Tovariševci, Totarevec, Vukojevački lug, Vapnenica, Dol, Motoš, Dragačine, Dobriševci, Prikrajci, Mađareva bara, Hraničevci, Ivanovci, Hvalenovci, Dobovik, Veljansko, Hinkovec i Kandalovci.

Na zapadu je bila najbliža našičkoj gospoštiji ona u Motičini. S tim imenom se susrećeno već g. 1228. kad se u listinama spominje rijeka »Motuchina«. I grad — tvrda u Motičini je kroz stoljeća zapisivana na različite načine, iako je narod zvao uvijek jednako svoje mjesto. Gospodari su joj Motočinski, Čehi, Petykei. U XV stoljeću je to imanje došlo zapisom pod vlast Marovića.

Postoji Gornja i Donja Motičina, a osim ovih pripadaju gospoštiji sela: Medenjak, Polenca, Pravdavec, Poreč, Pribiševec, Šaptinovci, Srdanec, Valenovec, Rokovci, Draganci, Feričanci. Selo Podgrađe (Varalya) g. 1406. pripada Koški a 1507. Subotici, 1407. Našicama a 1472. Motičini; Ivanov dol, Dioševci, (leži između Našica i Motičine), Gjurešinci, Tuletinčić, Stara Jošava, Gazet, Jarčev vrh, (ležao između Našica i Orahovice), Hrastovec (danas se zove jedna šuma sjeverno od Motičine Hrastovac), Petrovci, Božilovec (Feričancima na jug).

Prema sjeveroistoku od Našica nalazio se utvrđeni grad Koška. Spominje se g. 1338. Godine 1382. kraljevskom poveljom dobio ovaj grad Stjepan Korogji. U to doba spadaju pod Košku: Prisunčani, Poznanovci, Zelčin, (taj se kasnije spominje pod gradom Suboticom), Lestanci, Keufalua, (selo se nalazilo na potoku Breznici), Pavlovci, Marjanci, Budrovci, Željkovec, Ivanjska međa, Piškorijevo, Križevec, Draškovica, Ledenik, Čepin, Dristjevec, Amruševec, Lukačevo i Ladimirevci.

Godine 1745. navodi se našička gospoštija u virovitičkoj županiji. Pod nju spadaju Našice grad sa trgovištem Našice, zatim Vukojevci, Selna, Gradac, Klokočevci, Podgorač, Ceremošnjak, Gornja i Donja Motičina, Soljan, Sušnjevci — sa svega 68 sesija.

Nekim gospoštijama pripadali su i tako zvani prediji (to jest jamčevina, založeno dobro). Na Našice je spadao predij: Stipanovci, Gjurgjanovac, Šaptinovci i Ostršinci sa 16 sesija. Te godine plaća gospoštija u Osječku carsku blagajnu po 19 forinti go-

dišnje od svake napučene sesije i daću za utvrde 250 forinti. Vlastelinstvo Našica plaća porez 1292 forinta, a daće 170 forinti.

— Smičiklas, Codex diplomaticus Slav. Mer. III, IV.
— Bösendorfer, Crtice, različite stranice.
— Šišić, Županija Virovitička u prošlosti, 1896.
— Historija naroda Jugoslavije, Zagreb, 1959.
— Arhiv SR Hrvatske, Urbarski spisi, Popisi posjeda, Svežanj XVIII. (139-140) fasc. 140, br. 23. 1745.
— Bösendorfer, Spomenica, Jugosl. tiskarna, Ljubljana, 1936. Posebni otisak.
— Buturac dr J., Sisačka gospoštija u prvoj polovici XIX st. Knjižnica arhiva SR Hrvatske u Zagrebu 6615 C, Arhivski vjesnik III, 1960.

7. Tvrđa — grad Našice

Našice s našičkim gradom pripadale su t v r đ i Našice. Kao što ne možemo utvrditi mjesto srednjovjekovnog plemićkog grada tako ne možemo na temelju povijesnih dokumenata utvrditi gdje je bila ta tvrđa. Mogla je biti južno od današnjeg groblja, gdje je bilo srednjevjekovno gradilište ili u nedalekim brdima nad selom Gradac gdje su ruševine Bedemgrada.

Kad je Đuro Szabo opisivao g. 1920. ruševine toga starog grada bio je još djelomično sačuvan ulazni toranj dok su se od drugih građevina vidjeli samo temelji. No i iz tih ostataka dobro se raspoznavao gotički slog lijepe građevine, koje su zidovi i uglovi bili dijelom obloženi tesanim kamenom.

Čaplović opisuje g. 1819. panoramu našičkog kraja s ruševina Bedemgrada ovako: »Odavle ćeš lako vidjeti veliki dio Slavonije kao da je golemo more šuma; ovdje ondje zamijetit ćeš koji toranj crkve. Pa zar da ti onda boraviš u ovim nedoglednim i strašnim šumama među lisicama, medvjedima i vukovima?«

— Đuro Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb, 1920.
— Čaplović Ivan, Slavonien und Theil Kroatien, Pest, 1819.

8. Trgovište

G. 1403. spominje se u ispravama po prvi puta »Oppidum Nechce« — to jest trgovište Našice, a godine 1408. »civitas Nechce« — mjesto Našice. Trgovište je opstojalo i prije spomenute godine. To se zaključuje iz činjenice, što su g. 1398. braća Filip i Ladislav Korogy gospodari Osijeka, okupirali neke posjede našičkih obitelji. Uz feudalnu gospoštiju i uz našičke samostane naselje se brzo razvilo u važno obrtničko i trgovačko mjesto, tako, da su Našice već na početku XV stoljeća postigle stepen s l o b o d n o g a n a s e l j a.

Našički kraj bio je u predtursko doba dio »Srednje Slavonije« to jest područja između Drave i Save. Čitavo to područje nastavali su Hrvati uz nešto malo Madžara, koji su zaostali u tim krajevima još u doba seobe Madžara ili su bili vlastelinski namještenici. Hrvati su u Srednjoj Slavoniji bili podijeljeni — kao što je i kod seobe na jug bio podijeljen čitav narod — na dinarsko-primorski sloj čakavskog narječja i na Hrvate kajkavskog narječja. Prvi su zapremili Posavinu a drugi slavonsko gorje i Podravinu.

U političkom i upravnom pogledu našički kraj je pripadao Cis-dravsko-baranjskoj županiji. Spadao je pod slavonskog bana. Sela Srednje Slavonije su mogla imati po 30—50 kuća. Kuće su bile razbacane kao na primjer u Bosni ili u Hrv. Zagorju. Sela su se uglavnom rasprostirala po brežuljcima dok je dolina prema Dravi bila pokrivena gustim šumama.

I društvene prilike našičkog kraja nisu se razlikovale od onih po ostalom dijelu Srednje Slavonije. Kmetovi, koji su ranije podmirivali svoje obveze vlastelinu u naravi, sada su ih vjerojatno plaćali u novcu. Ovim je novcem vlastelin mogao kupovati trgovačku robu i obrtničke proizvode. Kmet je mogao svoje proizvode neposredno prodavati trgovcima i obrtnicima.

Važan čimbenik u razvitku Našica bili su i gospoštijski službenici. Tom razvitku je doprinijelo i jako zaleđe mjesta. Oko Našica je bilo u XV stoljeću 66 sela, koja su se protezala do blizu sljemena Krndije i do područja Koške. U doba prije turske najezde imao je našički kraj 190 sela sa oko 1400 kuća. Same Našice su imale oko g. 1520. oko 100 kuća.

— Buturac dr Josip, Naseljavanje srednje Slavonije u prošlosti, Kat. list, 1942., br. 15.
— Enciklopedija likovne umjetnosti, Zagreb, 1964., III. Našice.

9. Župe i crkve u Našicama i okolici

Pečuška biskupija pod koju je u srednjem vijeku potpadao i našički kraj bila je razdijeljena na tako zvane arhiđakonate. Najvažniji od njih je bio požeški arhiđakonat, koji je obuhvaćao područje između Papuka i Save, Cernika i Gorjana. Na tom području je bilo oko 75 župa a među njima i našička.

Njim je upravljao Kaptol sv. Petra sa sjedištem u Požegi. Taj zbor kanonika su ustanovili Križari, dali mu velike povlastice s tim, da odavle suzbija bogomilsko krivovjerje, koje je u Bosni uhvatilo duboko korijenje.

Kako se u ono doba ubirala po katoličkim zemljama i papinska desetina, o čemu su se vodili pismeni dokumenti, ostali su nam sačuvani popisi župa, župnika i nekih drugih podataka iz godina: 1332., 1334. i 1335.

Popisivači te desetine bili su stranci i pisali na latinskom jeziku zato nam nisu ostala imena mjesta kako ih je narod izgovarao. Uz to treba imati na pameti da su za dugoga turskog vladanja opustošene katoličke župe i ustanove u cijeloj srednjoj Slavoniji. U njoj je od 180 nekadašnjih župa ostalo svega 30 i to po imenu, bez crkve i stalnog župnika. Ostalih 150 je nestalo. Župe po imenu ostale su jedino u kraju, gdje je ostalo starosjedilačkog stanovništva.

Na temelju proučavanja starih i novijih podataka dr Buturac je načinio popis sigurnih i vjerojatnih župskih sjedišta iz predturskog doba. Mi navodimo jedna i druga župska sjedišta u našičkom kraju.

1. Našice. Spominju se u popisu župa požeškog arhiđakonata g. 1334. i 1335. Župnik našički Egidije kod prvog pobiranja desetine platio 5 penza a kod drugog 4 banovca.

G. 1620. i kasnije spominju se 2 crkve i samostan. Prva crkva je prostrana srednjovječna crkva sv. Trojstva, koja je do g. 1785. bila župna crkva. Oko te monumentalne crkve bilo je stoljećima groblje za Našice, Klokočevac, Vukojevce i Ceremošnjak. Zoljančani su se pokapali dijelom ovdje, a dijelom na groblju kraj drvene kapele sv. Mihajla, koja je bila na jednom brežuljku povrh sela. Crkva sv. Trojstva je preživjela tursku vladavinu. G. 1703. su je obijelili. U jednom autentičnom dokumentu iz g. 1733. piše: da bi tu crkvu trebalo iznova obijeliti, da su joj potrebni i oltari i drugi ukrasi. Obijeljenje bi stajalo

300 forinti. G. 1740. tuže se franjevci na vlasnika gospoštije Josipa Pejačevića da se za nju ništa ne brine. Dne 16. prosinca 1826. porušen je konačno i humak, na kojem je bila sagrađena ta crkva a kosti pokojnika su prenesene na novo groblje. Nekoliko golemih kipova u franjevačkom samostanu, svjedoče o grandioznosti crkve sv. Trojstva.

U dokumentima se spominje često crkva sv. Antuna a za biskupa Jeronima Lucića u prvoj polovici 17. stoljeća spominje se u Našicama i crkva sv. Klare.

2. Gradište. 1332. Grastischa. Župa sv. Nikole. Župnik Petar. G. 1702. stajale su tu ruševine stare srednjovječne utvrde i crkve.

3. Stari grad kod današnjeg sela Sapne. 1332. Spominje se kao Vetus castrum a g. 1335. kao Owar. Župnik Dionizije.

4. Dobra rijeka. 1335. pod imenom Brareka. Nalazi se u kraju oko gornje Londže.

5. Granica. 1334. pod imenom Granicha. Župa sv. Martina. Već godine 1339. imala je zidanu crkvu.

6. Motičina. G. 1332. pod imenom Bocca. a g. 1334. Mochocyna.

Pokraj ovih sigurnih sjedišta župa postoje i vjerojatna:

7. Sv. Martin. G. 1372. spominje se »crkva sv. Martina pokraj Našica.«

8. Sv. Durađ. Župa istoimenog mjesta ležala je negdje iza Krndije u Podravini i g. 1770. je imala staru crkvu sv. Đurđa. Čini se da je to današnji sv. Đurađ kraj Drave.

9. Sv. Marko. Za jednu crkvu tog sveca kažu da se nalazila istočno od Pleternice.

10. Sv. Križ. G. 1770. se spominje crkva sv. Križa u Orahovici »sa starim tornjem«. Možda će župa »Roholtan« koja se spominje g. 1332. i »Rohelka« g. 1334. odgovarati Orahovici, gdje su nekoć vladali knezovi iločki, »Rohocaj« i gdje se u starom gradu nalazila oveća gotska kapela.

11. Vratna ili »Waresna«, koja se nalazila istočno od Pleternice.

12. Terra Senua (terra lat. znači zemlja). Možda je od tog starinskog imena nastalo današnje ime mjesta Feričanaca.

Slavonija je uoči turske invazije »bila cvatuća hrvatska pokrajina s brojnim kulturnim i religioznim stanovništvom, što se razabire iz velikog broja sela, trgovišta, utvrda i utvrđenih plemićkih dvoraca, zatim crkvi, crkvenih župa i samostana«.

— Buturac, Župe požeškog arhidakonata g. 1332-1335; Bogoslovska smotra, Br. 1., Zagreb, 1942.
Isto, Naseljavanje srednje Slavonije u prošlosti, Kat. list, br. 15., 1942.
— Pandžić Bazilije, Relatio de Prov. Bosnae Arg. O. F. M. An. 1623. S. Congr. de Prop. fide exhibita. Mandićev zbornik, Rim, 1965.
— Barle Janko, Popis župa u donjoj Slavoniji, Vjesnik zem. arhiva, Zagreb, 1907.

III TURSKO VLADANJE

1. Turci osvajaju Našice

Našice sa utvrđenim gradom pale su prvi puta u turske ruke g. 1532. Turska vojska se vraćala ispod tvrdog Kiseka, gdje ju je pod sultanom Sulejmanom II na putu prema Beču zaustavio Nikola Jurišić s malom posadom branitelja tvrđave. Sultan je odustao od namjere da ode pod Beč već se vraćao u Carigrad. Na putu kroz Slavoniju turska vojska je pljačkala i popalila mnogo područja i odvela mnogo Hrvata u ropstvo. Kako se nije radilo o munjevitom napadu na Našice i okolicu već o postepenom prodiranju Turaka utvrđeni gradovi su ostali pošteđeni od rušenja. Plemstvo se za vremena uspjelo razbjeći. Ipak je pad Našica uslijedio tako neočekivano, da se starosjedioci nisu dospjeli raseliti. Građani i kmetovi su samo promijenili gospodare. Feudalni sistem koji su našli Turci su u Slavoniji zadržali — s tim da su sva velika dobra razdijelili na manje spahiluke. Sulejman II je dao Našice svom velikom veziru Ibrahimu, koji ih je i zauzeo.

Našice su konačno s velikom tvrđavom pale u turske ruke g. 1541., kad se njihova vojska vraćala ispod Budima. Činjenica je da su Turci našli u Našicama dva utvrđena objekta. To se može shvatiti tako, da je jedna tvrđa ili kula bila usred naselja a druga se tvrđa sastojala od zidova, koji su opkoljavali cijelo naselje.

U osvojenu našičku tvrđu Turci su smjestili svoju posadu. Oni su u Slavoniji uredili vojnu krajinu kako su to imali i kršćani. Godine 1577. imali su na slavonskoj granici 2863 vojnika.

Turci su najradije stanovali u gradovima i trgovištima a tek ponešto u selima izmiješani s katolicima, a manje s pridošlim Vlasima. U Našicama su uveli svoje zakone i svoju upravu. U njima je bio k a d i l u k, neka vrst sudskog kotara. Godine 1538. Našice su pripadale sandžaku u Požegi.

Autohtoni građani i kmetovi govorili su svi kajkavski a tek dolaskom mnogih štokavaca polagano je potisnut odavle kajkavski govor.

Novi gospdari su tražili da se kršćanski svijet i svojom vanjštinom razlikuje od njih. Boja njihova odijela je morala biti drugačija. Turci su nosili haljine zelene i crvene boje. Prva je simbol njihove vjere a druga simbol radosti. Kršćani su morali biti odjeveni u crno odijelo, u znak njihova robovanja i poniženja. Ako se koji kršćanin usudio nositi odijelo turskih boja, podvrgli su ga mukama i poturčili jer da se sam opredijelio svojim odijelom za prorokovu vjeru.

— Buturac, Katolička Crkva u Slavoniji.
— Mažuran prof. Ive, Turska osvajanja u Slavoniji, Osječki zbornik VI, Osijek, 1958.
— Belavić, Našice, Povijesne crtice.
— Historija naroda Jugoslavije, II, Zagreb, 1959.
— Knežević, Carsko turski namjesnici, Senj, 1887.

2. Našice — naselje

U novim okolnostima se brzo izmijenio omjer stanovništva s obzirom na vjersku pripadnost. Mjesto je imalo oko 250 kuća u kojima su bili nastanjeni trgovci, obrtnici, vojnici i drugi građani. Po vjeri su bili većinom muslimani a manjim dijelom katolici. Islamizirani Hrvati — starosjedioci napuštali su svoja sela i nastanjivali se u većim mjestima. Tu im je bilo ugodnije a bili su i sigurniji pod okriljem turske vojske. Ovdje su okupirali kuće izbjeglica i gradili nove. Muslimani su zadržali u našičkom kraju stara srednjovjekovna imena sela, dolina i planina.

Građanski život muslimana odvijao se prema Kuranu, dakle na vjerskim principima. U takvim okolnostima su se i katolici okupljali oko svojih vjerskih predstavnika, koji su bili u ovom kraju franjevci.

Turci su dopustili našičkim franjevcima da iz svog samostana nastave vršiti svoju službu. Gvardijan je kod njih uživao posebni ugled pa su i samoj crkvi sv. Antuna govorili »gvardijan«. Našički samostan je pomalo postao jedan od tri vjerska centra u Slavoniji i to za našičko — virovitički kraj i za Đakovštinu.

Samostani su tamo od srednjeg vijeka bili kuće molitve ali i utočišta bolesnika i putnika. Turci su taj kršćanski običaj dobro iskoristili. Njihovi age su — piše Batinić — govorili: »Ovo su gostione (musafirhane) za nas učinjene pa nas morate kao goste dočekivati.«

Siromašna raja oko našičke crkve se tuži: »Mi siromasi zato dajemo limozine (milostinju) u crkve, zašto ako Boga znate, ako ne zato, da se uzdrže jelom i pilom age...« Postoje dokazi da su ti isti turski upravljači obrazlagali, da se milostinja našičkog samostana ne smije slati u Bosnu, gdje je bilo sjedište Provincije, samo da se njih može častiti. Zlatović tvrdi — u rukopisu koji se čuva u zagrebačkoj Akademiji — da su se age uplitale i u izbore gvardijana, samo da na to mjesto dođe takav, koji bi ih bolje častio.

Da franjevci spriječe Turcima ulaz u samostan s konjima, samostani su bili redovito utvrđeni s uskim i niskim vratima i hodnikom, kroz koje konjanik nije mogao proći. I veliki franjevački samostan u Našicama do danas je očuvao ta zaštitna vrata.

To ipak ne znači da katolici i njihovi svećenici nisu ovdje osjetili svu težinu turske vladavine. Sad su ih Turci trpjeli, a sada opet progonili. Franjevci su tražili pomoć i u Rimu i kod Sultana u Carigradu. Među njima je bilo i takvih, koji su naučili turski jezik, oblačili njihova odijela, u potrebi nosili oružje i častili i mitili turske predstavnike. Zato su bili u trajnim dugovima i neprestano moljakali milostinju i kod kuće i u inozemstvu.

Koliko je u Našicama bilo katolika za vrijeme turske vladavine ne može se ustanoviti. Tek iz broja krizmenika u pojedinim razdobljima možemo na to zaključivati. Biskup Ivković je krizmao između 1626. i 1630. u Našicama 357 krizmenika, zatim u

Našicama i Đakovačkim Selcima zajedno 653 krizmenika. Biskup fra Jeronim Lucić 21. studenoga 1637. potvrdio je u Našicama 110 krizmenika.

Pod konac turske vladavine bilo je u Našicama oko 1000 muslimana. To su bili uglavnom starosjedioci Hrvati, koji su prešli na islam da spase živote i imanja.

— Arhiv Propagande u Rimu, različiti odsjeci i volumeni
— Batinić fra Mijo Vjenceslav, Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih 6 vjekova njihova boravka, II Zagreb, 1883.
— Zlatović, Izvješće o Bosni, Starine XXXIII.

3. Sela u okolici

Mirovnim ugovorom između Austrije i Turske, koji je sklopljen g. 1608. na ušću rijeke Žitve u Slovačkoj, položaj katolika u Slavoniji se ponešto ublažio. Biskupi su mogli posjećivati župe, franjevci putovati na studij u inozemstvo a uslijedio je i niz pohoda apostolskih vizitatora, što ih je rimska Stolica slala da srede vjerske prilike u krajevima pod turskom vlašću. Njihovi sačuvani izvještaji, koje su slali u Rim Kongregaciji za širenje vjere, sigurni su i vjerodostojni izvori za povijest Slavonije u ono doba.

Od biskupa koji su posjetili Slavoniju treba spomenuti u prvom redu fra Franju Baličevića. On je obilazio Slavoniju od g. 1596 — 1599. U svom izvještaju iz g. 1600. on spominje, da su Turci okupirali našički samostan, da je crkva bez krova i da su se franjevci sklonuli u Motičinu, gdje obavljaju svoju službu. Napuštenom samostanu pripadaju četvorica svećenika.

U to vrijeme su postojala sela (i župe) u Radinom Potoku, Kuzmincima, Muhačevu a katolička sela su još (bez župa): Kutina (Kutovi), Bučac (Bučanci) i Jelševo (Jošava). Ne zna se gdje su bila sela Radin potok i Muhačevo. Kuzminci su ležali kod današnjih Ladimirevaca (blizu Bizovca).
Franjevci opslužuju 120 sela sa preko 400 kuća i oko 1000 stanovnika. Iz tog podatka se vidi da se katoličko stanovništvo kroz prvih 70 godina turske vlasti smanjilo za trećinu i da su sela bila veoma malena: sa svega oko tri kuće i desetak stanovnika.

Baličević je obilazio naše krajeve u vrijeme kad su seljaci srednje Slavonije digli prvi ustanak proti turskoj vlasti. Taj je uz prekide trajao punih 30 godina. Bit će da u takvim okolnostima treba tražiti uzrok, da su Turci istjerali franjevce iz njihovah samostana i u njem se sami nastanili i ostali sve do g. 1620. Iako je taj izgon trajao 24 godine nije se u Našicama prekinuo kontinuitet njihova rada jer su stanovali u susjednoj Motičini odakle su mogli pratiti sve događaje u Našicama.

vijest da požeški paša Sulimanović kani udariti na Osijek, povukli su se u blizinu Našica da tu dočekaju pašinu vojsku.
Antuna Slavetića i Franje Kolakovića. Ovi su se zadržavali u slavonskim šumama i napadali Turke. Kad su primili iz Požege vijest da požeški paša Sulimanović kani udariti na Osijek, povukli su se u blizinu Našica da tu dočekaju pašinu vojsku.

Podvečer spomenutog dana Kolaković i Slavetić se preobuku u tursko odijelo pa iz zasjede nasrnu na pašu. Poubijano je 300 pašinih vojnika, a on sam, ranjen u desnu ruku, vrati se s preostalom vojskom u Požegu.

Kako je mislio da ga je napao našički aga tuži ga »zbog nevjere« budimskom paši. Ovaj pozove agu da se opravda. Međutim kad je aga stigao u Budim ne dopusti mu da se brani već ga dade objesiti na gradska vrata.

Apostolski vizitator i kasniji nadbiskup Petar Masarechi obašao je Slavoniju u dva navrata: Godine 1623/24. i 1632. U svojoj pratnji je imao jednog Turčina da si osigura život i uspješnost u radu. Dakako da ga je morao skupo platiti.

Iz njegova izvještaja nakon prvog pohoda vidi se da su našički franjevci vodili duhovnu brigu za 50 sela od Krndije i Đakova do Drave. Kako se smanjivalo sve više katoličko stanovništvo našičkog kraja vidi se i iz događaja oko Podgorača. Tamo su g. 1630. despot Stjepan Berislavić i Ivan Tahi na turskim gospoštijama hvatali momke i djevojke i predavali ih Turcima.

— Buturac, Katolička Crkva u Slavoniji.
— Monumenta spectantia J A Z U, XXXV, XXXVI.
— Draganović, Izvješće apost. vizitatora P. Masarecchija, Starine Zagreb, 1937. XXXIX.
— Smičiklas, Dvijestogodišnjica.

4. Franjevački samostan u Našicama

Kad su se franjevci nakon 24 godišnjeg izgona vratili iz Motičine u svoj našički samostan, g. 1620. započela je duhovna obnova vjerskog života i materijalna obnova crkava i samostana, o čemu su nam sačuvani vjerodostojni izvještaji. Dokumenti pripisuju gvardijanu fra Jeronimu Luciću da je obnovio dvije crkve i samostan. On je m n o g o g o d i n a djelovao u Našicama kao gvardijan, propovjednik i učitelj. Samo čovjek velikog ugleda kod naroda i kod turskih vlasti mogao je postići ovakve izvanredne uspjehe u obnovi crkvenih objekata, jer su Turci dopuštali obnavljanje crkvi i samostana samo uz velike novce. Lucić je bio uvažen širom Provincije Bosne Srebrne.

Godine 1633. zatražili su katolici Sarajeva, Banja Luke i Požege od Sv. Stolice da im dade Lucića za biskupa. Svoju molbu su obrazložili »jer je m n o g o učinio za širenje Kristove vjere i u Našicama obratio mnogo naroda Kristu, restaurirao m n o g e crkve i samostan«. Rim je uvažio tu molbu. Lucić je biskupovao kao »Apostolski administrator Bosne i Slavonije« od g. 1634 — 1639. Kad je obavljao krizmu u našičkom samostanu u jesen g. 1637. bilo je u samostanu 11 stalnih svećenika a za tu zgodu došla su još četvorica.

Kod sv. Kongregacije za širenje vjere sačuvan je jedan izvještaj iz g. 1623. o stanju u Provinciji Bosne Srbrne, u kojem se spominje i našički samostan. Nekada je pripadao ugarskoj Provinciji Presv. Otkupitelja. Posvećen je Presv. Trojstvu. Samostanska obitelj ima 13. članova. Gvardijan je Viništanin fra Stjepan (Vinište je selo kraj Zavidovića) a lektor (profesor) fra Nikola iz Bjeline.

Iz Masarecchijeva izvješaja iz g. 1630. razabire se da je duhovni rad franjevaca u ono doba bio i zapažen i uspješan. U to se doba radilo na tom, da se između Drave i Save osnuje nova biskupija. Uz ovo pitanje osnutka biskupije vizitatoru je bilo povjereno da provjeri i neke prigovore protiv franjevaca. Ovaj je sve te prigovore opovrgao, a otklonio je i osnivanje nove biskupije. Svoje stanovište obrazložio je Sv. Stolici time što se u blizini Đakova nalazi našički samostan kojega fratri vode brigu za 150 crkava. Kod Požege opet da je glasoviti samostan Velika — pa iz poštovanja prema tim samostanima da ne bi bilo uputno osnivati nove biskupije.

Duhovnu obnovu naroda našičkog kraja pomogao je i rad franjevaca na širenju prosvjete. G. 1594. dobivaju oni od turskih vlasti dopuštenje da »mogu djecu učiti po samostanima i po selima«. Sredinom XVII st. u Našicama i u Velikoj u franjevačkim samostanima postoje škole u rangu gimnazije; nju su polazili i svjetovni đaci, koji su tu dobivali osnovnu naobrazbu. Smičiklas piše: »Već g. 1640. cvao je gimnazij u Velikoj, kome je na čelu Ivan Mihalović, Požežanin, a da imade đaka 40; nakon nekoliko godina bilo je u obadva samostana — Velikoj i Našicama — 50 đaka.« Nije jasno kakva je bila škola u Našicama za tursko vrijeme. Jelenić tvrdi, da je bila troraz-redna; može se ustvrditi da je bila ova u Našicama dopuna veličke škole.

To razdoblje obnove bilo je razdoblje ljutih progona vjere i našičkih franjevaca. G. 1635. buknuo je najokrutniji progon i kršćanske raje i njihovih svećenika. Ima tome više uzroka. Glavni su ovi:

1) Slavonski franjevci i njihovi vjernici bili su trajno sumnjičeni kao uhode zbog svojih veza s Rimom i Bečom.

2) Turci su svojom dvoličnošću namjerno podržavali i podpirivali sporove između predstavnika grčke Crkve u Carigradu s jedne strane i katolika s druge strane. Sultani, veziri i drugi niži službenici davali su povlastice — manje katolicima a više grčkim patrijarsima i njihovim podređenim organima. Radi toga je dolazilo do međusobnih sukoba, u kojima su Turci nastojali za sebe izbiti što više materijalne koristi.

Franjevac sveta života o. Andeo Zvjezdović dobio je od sultana Murata II na polju Milodražu između Kiseljaka i Busovače g. 1463 povelju tako zvanu ahdnamu, kojom je katolicima zajamčena sloboda vjere a franjevcima sloboda u vršenju svećeničke službe u svim pokrajinama pod turskom vlašću. Turski upravljači davali su i grčkim vjerskim predstavnicima fermane, u kojima su im priznavali povlastice i prava protivna onima, koje su davali katolicima. Dapače su im poklanjali katoličke ustanove i dali pravo da od katolika pobiru desetinu.

3) Daljnji uzrok progonstva je bio uvođenje gregorijanskog kalendara. Kad je kalendar službeno uveden g. 1587. u Hrvatskoj, novi je raspored blagdana poremetio dosadašnju stoljetnu praksu u održavanju sajmova. Revni biskup Lucić, raniji našički gvardijan, umalo da nije bio kamenovan

upravo zbog uvođenja novog kalendara, kome su se opirali i inovjerci pa i sami Turci.

4) Jedan od glavnih uzroka progona od strane Turaka je bilo iznuđivanje novca.

U arhivu Kongregacije za širenje vjere u Rimu sačuvano je dosta dokumenata o progonstvima katolika u ono doba. Tu se čuva i pismo našičkog franjevca Fra Šimuna, koji je i sam bio žrtva progona. Pismo nosi nadnevak 14. svibnja 1635. U njemu među ostalim piše: »Mnogokrat otio sam pisati Vašem gospodstvu ali nisam mogao od velika progona i napasti, kojom nas muči, koje patimo od Ćirila patrijarke (carigradskog); Ako bude ova persekutia (progonstvo) durati jošte do tri godišta, znajte Vaša gospodstva, da se neće moći katolik u Bosni, Slavoniji i u Ungarii održati. Sadašnji vezir, koji posadi Ćirila patrijarku na to ufati nas tri sacerdota (svećenika) i drža nas od mladog Božića do Kandelore na ledu i sniegu, da nam su spali nokti od prsta i nogu; gvoždje na ruku i na grlu; po jedanput s ledom vode pismo i po malo kruha črna uzesmo; vidjesmo gdi nabijaju na kolje ljude, a druge pod palicama more, a treće sieku, koje sam potpomagao pred smrt s ispovedju i ponukavao, da umiru veselo i sam sam bio odlučio karvahu (krv) proliti, ali nektiše nas pogubiti, nego naopako nas konopcem svezali biući strangom po žila i po kolienu govoreći: ti si obratio od Dunava do Kaniže, kamo ti popovi i biskup od Rim-pape?«

Na nalog istog vezira uhvaćena su tri našička franjevca a među njima je bio i gvardijan. Iz Budima su odvedeni u Požegu gdje je nastavljeno njihovo mučeništvo batinjanjem i tamnicom. Dvojica su sretno pobjegla, a trećega su franjevci i vjernici otkupili za velike svote novca.

U isto vrijeme šest drugih našičkih franjevaca odvedeno je u Osijek, gdje su bačeni u tamnicu. Četvorica od njih (fra Andrija, fra Ivan, fra Bartol i fra Lovro) predali su Turcima svu godišnju milostinju, koju je samostan dobio, pa su poslije mučenja vraćeni u Našice. Peti fra Marijan, odveden je u Budim i tamo u zatvoru s dvojicom katoličkih svjetovnjaka umro.

Petar Sabbatini (Subotić), generalni vikar u Nijemcima u Srijemu, piše Sv. Stolici, da se katolici progone »mukama kakve su upravo trpjeli prvi kršćani« (pismo 15 travnja 1635.).

Budimski vezir zatražio je od franjevaca i katolika srednje Slavonije 12.000 groša (reala). Odredio je da se ta svota utjera

makar i uz najteže muke. To je izazvalo pobunu 6000 ljudi, koji su se digli protiv turske vlasti.

O. Antun Matijević piše iz Sarajeva tajniku svete Kongregacije za širenje vjere, da je bosanski paša na silu iznudio od našičkih franjevaca 2.800 škuda.

Upravo u vrijeme tih progona kad je opustio našički samostan došao je iz Carigrada u Slavoniju grčki vladika Efrem s fermanom sultana Murata IV kojim ga je ovlastio, da može među drugim samostanima i one u Velikoj i Našicama podložiti zajedno s katolicima carigradskom patrijarhatu. Čitava stvar je došla pred javni sud na trgu kraj džamije — današnje franjevačke crkve u Požegi. Sudu je predsjedao sam požeški paša, kraj kojega je stajao vladika.

Katolici su pretvorili suđenje u manifestaciju odanosti zakonu Isusa Krista i najodlučnije odbili da prihvate sultanov ferman. Odbili su i podložnost vladici i davanje crkvenog poreza.

Da su franjevci i katolički vjernici mogli izdržati dapače i pobijediti u ovim mučnim situacijama dosta su im pomogli dubrovački trgovci, kojih je najveća kolonija bila upravo u Požegi. Ovi su uživali kod turskih vlasti povlastice, koje su se davale stranim trgovačkim kolonijama. Obilazeći zemljom ovi su povezivali vjerske predstavnike i širili dobre vijesti.

Izvještaj o ovim progonima iza g. 1635. napisao je za Propagandu u Rimu biskup Lucić. Istinitost i vjerodostojnost njegova izvještaja potvrdilo je svojim potpisima i nekoliko uglednih franjevaca a među njima i našički gvardijan fra Andrija Kosovljanin.

G. 1644. boravio je u Našicama biskup fra Tomo Mrnjavčić i odanle poslao u Rim dva pisma. Jedno 5. svibnja, a drugo 15. svibnja. U njima obavješćuje o svojoj biskupskoj posveti, o velikim pothvatima bosanskih franjevaca, zahvaljuje za pomoć u upravi biskupije i preporuča svoga tajnika o. Stjepana Mihajlovića, koga naziva »biskupovim skrbnikom«.

Četrdesetih i sedamdesetih godina XVII stoljeća pojavio se među slavonskim franjevcima separatistički pokret za odvajanje Slavonije od bosanske provincije i biskupije. Slavonci su tražili da njihova milostinja ostane u Slavoniji, iako su znali da franjevci u Bosni moraju pohlepnim turskim službenicima plaćati goleme svote. Novac je i ovdje bio potreban za uzdržavanje samostanskih škola u Slavoniji.

Iz arhivske građe u Kongregaciji Propagande vidi se, da je g. 1650. u Rimu utanačen sporazum po kojem su samostani u Velikoj i u Našicama mogli ubirati prihode od nekih župa za uzdržavanje svojih škola, novicijata i seminara.

U istom arhivu sačuvani su nam podaci i o nekim našičkim gvardijanima i drugim franjevcima iz toga burnog XVII vijeka. G. 1645. bio je našički gvardijan fra Lovro Papić. Za njegova gvardijanovanja složila su se dva samostana onaj u Velikoj i u Našicama da se milostinja više ne šalje u Bosnu. Te godine bio je u Našicama lektor (učitelj) za dječake Brođanin fra Martin. G. 1650. borave u Našicama dvojica rođenih Našičana: fra Stjepan i fra Luka. G.1650. upravlja samostanom isto tako Našičanin fra Blaž.

Dana 25. srpnja 1661. našički franjevci ponovno šalju u Rim izvještaj o novim progonima. Grčki patrijarh u Carigradu ishodio je od Velikog vezira, od vezira za Bosnu i od zapovjednika turske vojske u Temišvaru, da svi katolici u Slavoniji, Bosni i Ugarskoj, koji se nalaze pod turskom vlašću, imaju podpasti pod njegovu crkvenu vlast. Zato on nastoji da ukloni iz spomenutih krajeva biskupe, provincijale, gvardijane i ostale crkvene službenike. Svoje pismo ovako završavaju: »Katolicima će opet trebati mnogo novaca da se izbave iz ovoga novog progona.« Začudo je da su braća uspjela već slijedeće godine za gvardijana Nikole Peikića restaurirati našički samostan. Uistinu je velika zasluga našičkih franjevaca što su uspjeli sačuvati svoje crkve i kapele. Od skoro 500 srednjovjekovnih crkvi i kapela u Slavoniji — tvrdi naš najbolji poznavalac crkvene povijesti onog doba dr Buturac — održalo se njih samo pedesetak. Ostale su Turci porušili ili ih je uništio zub vremena jer ih vjernici nisu smjeli popravljati.

Generalni vikar zagrebačkog biskupa za Slavoniju fra Luka Ibrišimović, piše g. 1667. biskupu Martinu Borkoviću da je našički gvardijan Matija Jakšić, pohađajući neku župu uz Dravu — bio napadnut od 12 hajduka. Ovi su ga hitcima izranili i užasno izmrcvarili, skinuli s njega redovničko odijelo i polumrtva ostavili na zemlji. Kad su braća iz njegove pratnje izvršila nad njim vjerski obred bacili su ga u Dravu. Trojicu franjevaca vukli su isti hajduci dva dana i dvije noći po šumama svezanih ruku na leđima. Katolici su ih otkupili za 200 imperijala.

Samostanski nekrologij u Našicama sačuvao nam je kratke izvještaje o mučeništvima braće iz onih godina. U Feričancima

je 4. svibnja 1687. uhvaćen o. Sivestar Ivanović dok je dijelio sakramente bolesnom Iliji Panakoviću. Turci su mu svezali o vrat konop, doveli ga do kapele sv. Bartola i ondje su ga objesili o kameni križ. Bila mu je 51 godina.

Iste godine 7. rujna o. Damjan Vukšić pokapao je mrtvaca u Feričancima. I njega su Turci uhvatili, isprebijali i objesili u istoj kapeli sv. Bartola za uže, o koje je visjelo »vječno svjetlo«.

— Buturac, Katol. Crkva u Slavoniji za turskog vladanja.
— T. Smičiklas, Dvijestogodišnjica.
— Horvat dr Karlo, Monumenta historica, Glasnik muzeja BH, XXI.
— Švear Ivan, Ogledalo Iliriuma.
— Lopašić Radoslav, Slavonski spomenici za XVII viek, Pisma iz Slavonije u XVII vieku (1633-1709). Starine XXX, Zagreb, 1902.
— Belavić, Našice.
— Arhiv Kong. za širenje vjere, Rim, različiti odsjeci i volumeni.
— Fermendžin, Acta Bosnae, Monumenta spect. hist. Slav. merid., Zagreb, 1892.
— Georgijević, Hrvatska književnost od 16. do 18. st. Zagreb, 1969.

5. Župe našičkog samostana

Da se zaštiti uređeno odvijanje crkvenog života, biskupije su razdijeljene na župe. Kako u doba turske vladavine u Slavoniji nije bilo stalnih biskupskih sjedišta, velički i našički samostani su bili one ustanove, u koje su se navraćali papinski vizitatori i biskupi. U istim samostanima su se sastajali i župnici iz daleke i bliže okolice; ovdje su dobivali informacije za rad i pomoć. Kako je u ta dva samostana bilo uvijek učenih ljudi mogli su župnici s njima rješavati u ona teška vremena svoje probleme. Uz to su okolišne župnike vezale i neke pravne norme s ovim samostanima.

Kad je govor o župama onda je sigurno, da su franjevci bili župnici u p o d r a v s k i m župama. U prvoj polovici XVII st. bilo je u tom kraju i svjetovnih svećenika. Ovi su priznavali za svog ordinarija — beogradskog biskupa. U drugoj polovici tog stoljeća sve su podravske župe spadale pod Našice.

Franjevci iz našičkog samostana bili su dušobrižnici u kraju od Krndije do Drave, od Virovitice do Koške, i u Đakovštini,

koja je bila jugoistočno od spomenutog kraja. U izvještaju što ga je poslala sv. Stolici uprava Provincije Bosne Srebrne g. 1623. kaže se, da samostanu u Našicama pripada 6 župa: Sogliani (Zoljani), Motičina, Pasia (Bazje kraj Orahovice ili Bazije kod Virovitice), Osijek, Gorjani i Zela (Selci kraj Đakova).

G .1626 - 1630. obašao je i popisao biskup fra Tomo Ivković samo n e k e župe u Podravini i Đakovštini i tamo obavio krizmu i vizitaciju: Našice, Selci, Osijek, Kuzminci. Križ(evci), Kondrić (kod Đakova), Koška i Vrbica.

Godine 1637. krizmao je biskup fra Jeronim Lucić u župama: Našice, Podgorač, Selci i Vrbica.

Kod svog pohoda tim župama našao je biskup Lucić u Našicama 3 crkve, a u Podgoraču kamenu crkvu sv. Ivana Krstitelja i drvene sv. Nikole i sv. Kuzme i Damjana. Uz to je zabilježio da narod u Podgoraču ne pamti kad je posljednji put bio ondje biskup. U Selcima su dvije crkve: sv. Katarine od drveta i sv. Nikole od kamena. Tu je župnik fra Filip iz Kamengrada.

Vrbica ima crkvu sv. Bartola od kamena, a župnika Ivana Benića, poslanog iz našičkog samostana. Narod ovdje ne prihvaća novog kalendara već se još uvijek ravna po starom.

Mnogo potpuniji popis župa, kojima upravlja našički samostan, sastavljen je g. 1657. Tu se spominju: Našice, Gorjani, Poljanice, Vrbica, Ivankovo, Motičina, Seona, Koška, Bučanci, Čadavica, Dugo selo Atar (Baranja), Batasek (kod Pečuha) i Križevci.

Najpotpuniji izvještaj o župama u Podravini i Đakovštini, u kojem se spominju i crkve u sjedištu župa i u pripadnim selima, je onaj fra Petra Nikolića, generalnog vikara zagrebačkog biskupa Petretića iz g. 1660.

1. Našice s dvije crkve u mjestu i tri crkve u okolici: u Koški, Zoljanu i Martinu.

Nikolićev izvještaj ističe veličinu i ljepotu crkve sv. Trojstva u Našicama. U njoj se i za turskog vladanja svakog blagdana služila misa i držala propovijed. Nikolić spominje i samostansku crkvu sv. Antuna. U tu crkvu na dan sv. Antuna (13. lipnja) i na dan Velike Gospe (15. kolovoza) dolazi narod s a s v i j u s t r a n a da proslavi sv. Antuna i svetkovinu Uznesenja Majke Božje.

I za same Turke piše Nikolić da su zalazili u katoličke crkve »deambulationis causa — to jest da se prohodaju«.

Župna crkva u Koški je »pokrivena, stara i snabdjevena sa svim potrebnim, da se može u njoj govoriti misa«. Ondje je dušobrižnik fra Marin iz našičkog samostana.

U Zoljanu je »kraj bivšeg samostana porušena crkva sv. Katarine«. Iz izvještaja iz g. 1730. ta je crkva još iz »predturskog doba«.

Za crkvu u Martinu piše Nikolić, da je »stara sa svojim tornjem«. A arhiđakon vaškanski piše 16. svibnja 1783. da je »prastara« i da su je Našičani ponovno podigli iz ruševina.

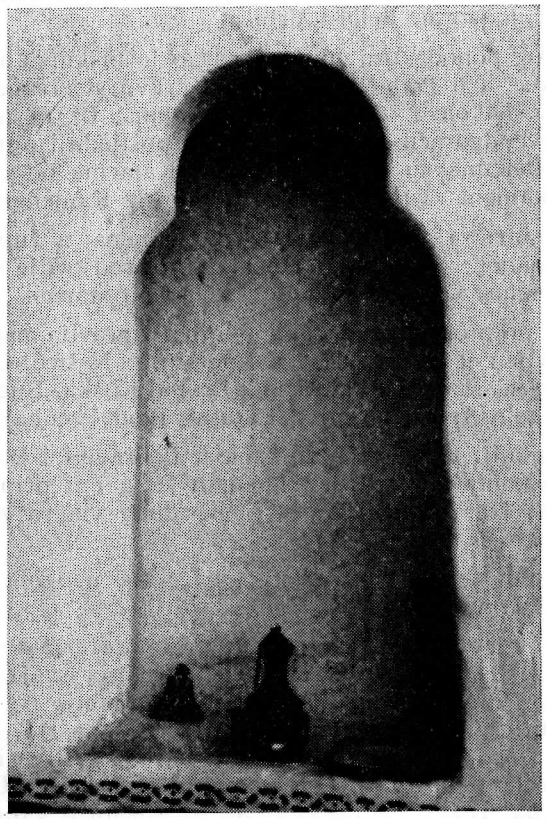

Selo Martin: Jedna od karakterističnih niša u svetištu crkve.

2. Motičina ima staru, prostranu i lijepu crkvu Sviju svetih, koju je obnovio fra Stjepan Knežević. Župničku službu vrši u ovoj crkvi fra Martin, rodom iz Broda, definitor i profesor bogoslovije.

3. Poljana se nalazi jugoistočno od Našica, između Podgorača i Paučja. U ovoj su župi stajale tada 4 crkve od kojih su tri

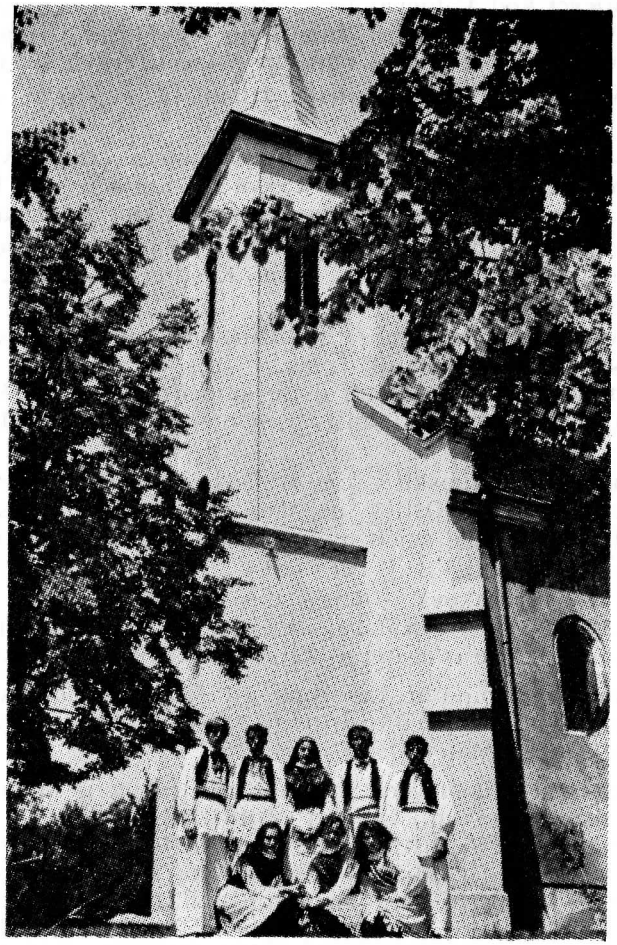

Crkva Svih Svetih u Motičini

bile u dobrom stanju: sv. Fabijana i Sebastijana (drvena), Glavosjeka sv. Ivana Krstitelja i drvena sv. Nikole u Podgoraču. Ovdje je župnik fra Franjo, rodom Banjalučanin.

4. Dugo selo sačuvanom crkvom sv. Luke i porušenom sv. Đurđa. Odgovara današnjem selu Lukaču kod Virovitice. Tu je župnik fra Martin Kutjevčanin.

5. Bocanjevci kod Valpova. Tu su dvije crkve: sv. Lovre od kamena i sv. Jelene od drva. Župnik je fra Marin Orahovičanin koji je prošle (1659.) godine obnovio ruševnu crkvu sv. Lovre.

6. Viljevo ima crkvu sv. Andrije. Župnik je svjetovni svećenik Toma.

7. Brođanci kod Petrijevaca imaju tri kamene crkve: sv. Križa, sv. Ivana Krstitelja i sv. Đurđa. Crkva sv. Križa u selu Križevci spominje se za turskoga vladanja često puta kao župna crkva.

8. Suha mlaka u današnjoj župi Crnac, ima dvije crkve: Uznesenja Marijina od kamena i sv. Ivana Krstitelja od drva. Župnik je fra Andrija.

9. Čađavica ima lijepu, dobro sačuvanu kamenu crkvu sv. Petra. Župnik je svjetovni svećenik Toma.

10. Kuzminci; u ovoj su župi dvije kamene crkve: sv. Kuzme i Damjana i sv. Marije. Župnik je svjetovni svećenik Martin iz Kaptola.

11. Karaševo ima župsku crkvu sv. Nikole. Ovoj župi pripadaju Petrijevci i trgovište Osijek, poznato po tri velika godišnja sajma. Ovdje je župnik svjetovni svećenik Nikola Stipanović, Požežanin.

12. Selci — kod Đakova — imaju dvije sačuvane crkve: sv. Franje od Kamena i sv. Katarine od drva. Đakovačka crkva sv. Lovre pretvorena je u džamiju. Župnik je fra Šimun Đakovčanin.

13. Gorjani se spominju kao župa g. 1581. prigodom sinode u Bajincima kod Iloka. Ovdje su dvije crkve: sv. Petra i sv. Martina. Župnik je fra Matej.

14. Vrbica kod Mikanovaca ima kamenu crkvu u Mikanovcima koja i danas postoji. Na tri mjesta crkvišta to jest hrpe kamenja od porušenih crkvi, ali se i tu služila sv. misa. Ivankovo je također župa sa dvije crkve: sv. Ivana i sv. Ilije, obje bez krova ali je prva inače lijepa i ima čitave zidove. Tu se nalaze i neke veće ruševine, valjda od kojeg samostana. Župnik je fra Marin. Generalni vikar Nikolić pribraja i Ivankovo

srednjoj Slavoniji i zagrebačkoj biskupiji jer u ovom kraju rijeka Bić — dakle pogranična rijeka utječe u Bosut. Nikolić spominje da se u Voćinu nalazi mali broj katolika i da su tamo sačuvane goleme ruševine srednjovjekovnih crkava i samostana.

Sačuvano nam je jedno službeno pismo turske vlasti kojim se dopušta franjevcu našičkog samostana da u mjestu Direku (Dereku) podigne župni stan. Pismo glasi: »Valija Požege Alija daje slijedeće pismo: "Uzrok pisanju ovih slova jest taj, da se razjasni kako jedan od fratara našičkog samostana imenom (nečitljivo) želi stanovati u Direku, selu kotara Orahovice, u sandžaku požeškom, i da bi po starom običaju svećenstvo (mjesto svećeničku službu) i zakonite stvari mogao ovršivati u bližnjim okolnim crkvama Jošon i Poganci.

Donja Motičina: Prozor na crkvi Svih svetih, koji nosi elemente srednjovjekovne gotike.

Zato traži i moli dozvolu, da bi mogao u rečenom selu Direku napraviti kuću za vlastito prebivanje. Dopušta mu se da može po ugovoru u gore navedenim crkvama svećenstvo provoditi i za svoj stan u rečenom selu kuću sagraditi; i dok ne bude djelovao proti carskim (sultanovim) naredbama da ga nitko ne ima uznemirivati niti zlostavljati. Zato mu se daje ovo pismo u ruke.«

Iz ovih podataka proizlazi da je u srednjoj Slavoniji živio veći broj katoličkih vjernika. Točan broj katolika nam je iz toga doba poznat samo iz 4 župe: Križevci, Kuzminci, Karaševo i Viljevo. Taj je g. 1624. iznosio 6 tisuća; iz toga je vjerojatno u svih 14 župa moglo biti oko 20.000 stanovnika. Pod konac turske vlasti g. 1680. računa se da je na našičkom i orahovičkom području bilo oko 2.500 katolika.

Muslimani su uglavnom stanovali u Osijeku, Valpovu, Miholjcu, Moslavini, Đakovu, Podgoraču, Našicama, Orahovici, Mikleušu, Slatini, Sopju, Brezovici i Virovitici. U manjim su selima živjeli jedino kod Orahovice. O broju stanovnika muslimana ne zna se ništa sigurno. U nekim naseljima su zabilježeni brojevi njihovih kuća. Ako ih pomnožimo s brojem 5 dobivamo približni broj muslimanskih stanovnika u tim kućama. Na cijelom području od Virovitice do Dalja i Đakova moglo je biti oko 25.000 muslimana.

Pravoslavnih Srba za turskog vladanja na području Podravine i Đakovštine bilo je razmjerno malo. Od Našica do Donjeg Miholjca bilo je pod konac turske vladavine 800 pravoslavaca. U istočnoj Podravini od rijeke Vuke do Karašice živio je veći broj kalvina.

— Butorac, Katol. Crkva u Slavoniji.
— T. Smičiklas, Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije.
— Horvat dr Karlo Monumenta historica, Glasnik Zem. muzeja BH, 1909.
— Arhiv Propagande, različiti odsjeci i volumeni.
— Pandžić, Relatio, Mandićev zbornik.
— Bösendorfer, Crtice.
— Barle Janko, kanonik, Popis župa. Vjesnik zem. arhiva, XV.
— Mažuran Ive, Turski Osijek, Osj. zbornik, VII.
— Pavičić, Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora.

6. Oslobođenje od Turaka

Nakon poraza turske vojske pod Bečom g. 1683. oslobodilački rat je zauzeo široke razmjere. Na sreću kršćanskog svijeta sjedio je u ono doba (1676-1689.) na papinskoj stolici Inocent XI. U mladim godinama bio je vojnik. U tom papi su se združile pobožnost i svetost, radinost i odvažnost. Svim silama je radio na savezu između Austrije, Poljske i Venecije. Sva moralna i materijalna sredstva, s kojima je raspolagao, ulagao je za oslobođenje kršćanskih zemalja.

Velike zasluge za oslobođenje Slavonije imao je i bosanski biskup Nikola Ogramić — Olovčić, koji počiva u našičkoj crkvi sv. Antuna. Taj se zaputio iza Uskrsa g. 1684. u prosjačkom odijelu iz Bosne preko Hrvatske u Linz caru Leopoldu I. Biskup je izvijestio cara o lošem moralu u turskoj vojsci i zamolio ga da oslobodi i Bosnu i Hercegovinu. Obećao je caru da će se oslobodilačkoj vojsci pridružiti 30.000 kršćanskih boraca. Nato je car poslao u Slavoniju generala Leslija. Sam biskup je kroz 4 godine pratio oslobodilačku vojsku. Od sv. Kongregacije je zatražio da i sam smije nositi i upotrijebiti oružje.

Dok je carska vojska tjerala Turke od Beča i Budima prema Balkanu i Carigradu, banska vojska, združena s narodnom vojskom iz Slavonije oslobodila je g. 1684. Viroviticu a već slijedeće godine prodrla do Osijeka i Pečuja. Godine 1687. oslobođen je veći dio Slavonije pa i Našice. Narodna pjesma je ovako opjevala oslobođenje Slavonije:

»Druga vojska Slavonijom kreće
S njom upravlja bane gospodine
(Nikola Erdödi, banovao 1670 — 1693)
I mlađahni Lesle generale (Jakov W. Leslie)
Sa slavonci, po izbor junaci.
Rešetare uzeše junaci
I sa banom silnu Kostajnicu,
I sa Leslom biloga Osika,
Grad Požegu, Gradišku i Kobaš,
Pleternicu, Našice i Erdut,
Grad Varadin, Ilok i Šarengrad;
A i druge slavonske gradove
Osvojiše Slavonci junaci
Osvojiše, zemlju očistiše.

Pjesma nije povijesni dokumenat prvog reda. Ali ona je svjedok tradicije u narodu da je narod sam pridonio najveći dio u oslobođenju Slavonije. Godine 1695. piše hrvatski sabor o ulozi našeg svijeta u pobjedama nad Turcima carskoj komori: »Mi smo našim vlastitim oružjem ove krajeve opet predobili, mi smo ih uzčuvali, naša vojska izvela je većinu onoga naroda iz Bosne pod kršćansku vlast, mi smo onaj narod i kruhom prehranili da opet u Tursku ne pobjegnu. One su zemlje od uvijeke spadale pod crkvu zagrebačku i pod kraljevstvo naše.« (Protocollum regni 1695., str. 141-145).

Kad je oslobodilačka vojska nadirala od Virovitice prema istoku, katoličko stanovništvo našičkog kraja rasulo se i razbjeglo po skrovitim mjestima a najviše ih je pobjeglo preko Ilove u bansku Hrvatsku. Nakon 10 i više godina vratili su se u većem broju na svoja napuštena ognjišta.

Turci su Našice napustili bez borbe g. 1687. Iza sebe su ostavili opustošeno naselje i samostan. G. 1690. oni su ponovno provalili i osvojili sve gradove u Slavoniji osim Virovitice i Osijeka. G. 1691. trebalo je ponovno tjerati Turke iz Slavonije. Tek mirom u Srijemskim Karlovcima 26. siječnja 1699. Slavonija je zauvijek oslobođena.

Muslimansko stanovništvo u našičkom kraju povuklo se s turskom vojskom uglavnom u Bosnu a manjim dijelom u Srbiju i Carigrad.

— Bösendorfer, Crtice iz slavonske povijesti.
— Smičiklas, Dvijestogodišnjica.
— Historija naroda Jugoslavije II.
— Buturac, Katolička Crkva u Slavoniji za vrijeme Turaka.
— Ilić Luka, Lovorike, 1874. Turski sedmogodišnji rat i Slavonci, 1683-1690.

IV NAŠICE 1700-1929.

1. Vojna uprava. Komorska uprava.

Polovicom studenoga 1687. bila je vojna s Turcima svršena. Sada je trebalo urediti upravu u oslobođenoj Slavoniji. Iako je kralj Leoplod I opetovano iza izgona Turaka priznao da Slavonija pripada Hrvatskoj, iako su prema starom ustavu imenovani

veliki župani, ipak je uprava ostala vojnička i komorska. Upravu je vodilo Dvorsko ratno vijeće i bečka dvorska komora. Njima je bilo podređeno povjerenstvo za novostečene krajeve. U cijeloj Slavoniji bilo je takvo stanje do g. 1745. a tako zvana vojna krajina bila je pod vojnom upravom do 1873.

Već u vrijeme oslobodilačkih ratova vojni zapovjednici prednjače u pljačkanju siromašnog i prorijeđenog naroda. Dvorsko ratno vijeće dodijelilo je novoosvojeno područje vojnoj krajini i stranim feudalcima, generalima, oficirima, činovnicima i plemićima.

Seljačka zemljoradnja je bila na niskom stupnju radi velike zaostalosti naroda za turskog gospodstva. Bilo je mnogo neobrađenog zemljišta, močvara i ritova. Od ranijih gospodara baštinio je narod mnogo zlih navika: pijanstvo, lijenost, razvrat, praznovjerje. Plodno slavonsko tlo prorijedili su ratovi i pomori. Kmetovi su morali podmirivati sve luksuzniji način života plemstva i činovnika, koji su nasljedovali bečki život u razvratu i raskoši,

Putopisac Taube ovako opisuje život u Slavoniji u XVIII stoljeću: »Slavonija je zemlja robova i kmetova. Ako se izuzme svećenstvo latinske i grčke Crkve kraljevski činovnici i oficiri, plemićko činovništvo i građani grada Požege, svi ostali stanovnici su kmetovi.«

Njemačke regimente, smještene u Slavoniji, kao i njemački seljaci, obrtnici, njemački poštari i poštanski momci unosili su u Slavoniju svoj jezik.

Ovako stanje je izazvalo pometnje, zabunu i nezadovoljstvo. Veliki dio krivnje za takvo stanje pada i na vlastelinske činovnike. Oni su bili seljaku i politički glavari i suci — pa su mogli raditi što hoće.

Godine 1690. piše Ljudevit Badenski caru o prilikama u Slavoniji: »Ovaj će narod pobjeći u Tursku, samo da se spasi od nameta komore..« I sam predsjednik komore kardinal Kolonić, nadbiskup ostrogonski, ogorčen je na komorske upravitelje i činovnike »koji uzimaju sve, do čega dođu: vino iz pivnice, žito iz hambara, blago iz staje, ne brinući se, da li će jednom podaniku ostati kruha za zimu, blaga za obrađivanje polja i sjemena za sjetvu«. Zapovjednici vojnih odreda obilazili su ili sami ili su slali svoje vojnike na seljake i na vlastelu, da ih globe i pljačkaju.

Fra Luka Ibrišimović je predvidio da će uz ovakve postupke oslabiti udarna snaga vojske i neprijatelj Turčin se opet povratiti. Carski službenici gulili su u Požegi narod a i »besprimjernom drzovitošću opljačkali crkve« (Pismo 24. II 1688).

Iz izvještaja carskog povjernika za Osijek generala grofa Karla Caraffe iz g. 1698. vidimo, da su Našičani morali dati veliki doprinos za izgradnju osječke tvrđe. Da budu oslobođeni od tlake na tvrđi, pogodili su se, da će isplatiti 1030 forinti a uz to će — kao i Osječani i Požežani — besplatno voziti provijant-hranu na tursku granicu.

Da je i u našičkom kraju vojska otimala i zlostavljala ljude vidi se i iz toga što je jedan poručnik g. 1784. revolverom ubio našičkog kneza; u Duzluku husari izlupali jednog čovjeka do mrtva. Isto se dogodilo i u Motičini i u Feričancima. Narod je morao uz neku malu taksu vojsku ukonačivati i hraniti.

Da je bila vojska stacionirana dugo vremena u Našicama vidi se iz zapisnika sjednica virovitičke županije.

G. 1810. i 1848. spominju se u županijskim sjednicama popravci našičkih kasarni.

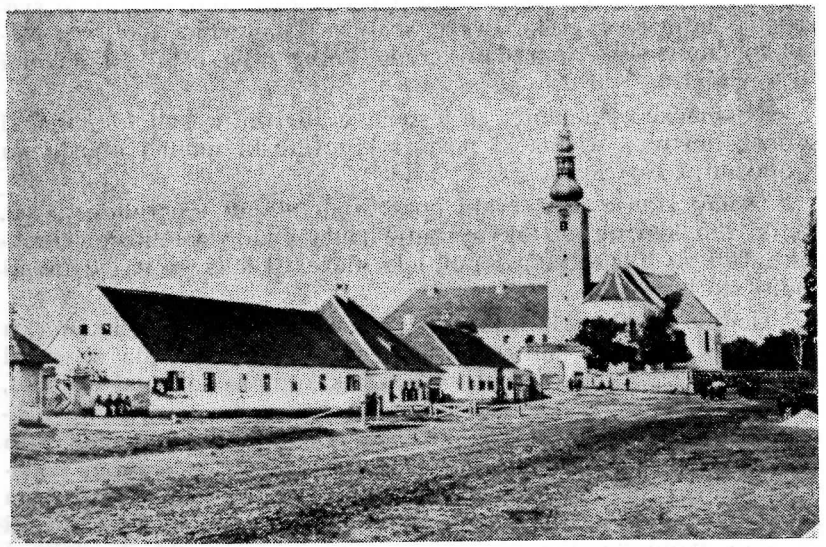

Našički trg oko g. 1860. s javnim zdencem

Kroz Našice su u par navrata prolazili veliki kontingenti carske vojske. Tako 10. kolovaza 1756. prošlo je 100.000 vojnika na prusko bojište. Dne 13. ožujka 1778. zaustavila se u Našicama vojska od nekoliko tisuća Gradiške pukovnije, koja je pod vodstvom Antuna Pejačevića također išla prema pruskom bojištu. Crkveni obred obavio je tim vojnicima pred dvorcem opat Franjo Ksaver Pejačević, raniji isusovac. Dne 20. travnja 1796. prošlo je kroz Našice 7 regimenti na talijansko bojište protiv Napoleona.

Na opetovane tužbe hrvatskih staleža kraljevska komora je u Beču izdala pismo hrvatskim staležima u kome zapovijeda da se istraže neredi od strane vojske i da ti staleži poduzmu korake da više »ne upravljaju vojnici i vojnički komesari«.

U našem stoljeću za vrijeme Austro-Ugarske monarhije bile su svakog ljeta u Našicama v o j n e v j e ž b e. Jedne godine za infanteriju a druge za domobrane. Oficiri su bili razmješteni na konak kod našičkih građana.

— Smičiklas, Dvijestogodišnjica.
— Švear, Ogledalo Iliriuma.
— Bösendorfer, Crtice iz slavonske povijesti.

2. Našički distrikt u virovitičkoj županiji i đakovačkom kotaru

U kasnom srednjem vijeku postojale su u Slavoniji male županije: virovitička, baranjska, osječka i vukovska. One su propale za vrijeme Turaka. Godine 1745. odijeljen je vojni teritorij oslobođene Slavonije od civilnoga i uspostavljene virovitička, požeška, i srijemska županija. One su priznale jedinstvo s Hrvatskom i hrvatski sabor. Ipak su te županije od g. 1751. slale poslanike i u zajednički požunski sabor, kome su se podložile u poreskim pitanjima. Zemlju su još uvijek potresali ratovi, bune i siromaštvo pa su feudalci tražili oslonac i obranu svojih prava i interesa u vezi s ugarskim feudalcima.

Virovitička županija sa sjedištem u Osijeku počela je funkcionirati pod konac 1745. Plemići su na svojim sastancima na županijskim skupštinama mogli i obuzdavati naredbe i tražbine komore. Kako još nije bilo kotareva ni općina županija je bila i

izvršna vlast. Županija je kao izvršni organ sabora bila o njem ovisna ali je bila ovisna i o ugarskom namjesničkom vijeću.

Virovitička županija je najprije bila razdijeljena na tri kotara (processus): osječki, virovitički i đakovački. Na čelu kotara je bio plemić sudac s jednim ili dvojicom podsudaca. Ovi su u svojim rukama imali pod nadzorom županije čitavu upravu i sudstvo prve molbe nad neplemićima vlastelinstva. Našice su od 1839. u upravnom pogledu spadale pod kotar Đakovo. Predsjednik županijskog suda Pavao Belošević, zastupa u đakovačkom kotaru našički distrikt.

Generali su i dalje ometali županijsku upravu. Tako je general Starhemberg sprečavao instalaciju velikog župana požeške županije grofa Davida Ivanovića s obrazloženjem »da se ne bi hrvatski smet ukorijenio u Slavoniji«.

Na županijskim skupštinama virovitičke županije pretresala su se i mnoga pitanja, koja se tiču Našica i našičkog kraja. U skupštini od 19. svibnja 1749. raspravljalo se o cesti Našice — Požega. Rasprava o istom predmetu ponovila se 1751. Iz zapisnika saznajemo da je ubijen glavni graditelj te ceste.

Dne 20. travnja 1750. raspravljalo se o naseljivanju sela Martina kod Našica. Došljaci su bili iz Slovačke. Iz zapisnika od 21. listopada 1759. vidimo da su skupštinari usvojili kraljevu odredbu od 11. srpnja iste godine, kojom se franjevcima u Slavoniji oduzima upravljanje većeg broja župa.

Županijski zapisnik 27. svibnja 1848. pisan je na hrvatskom jeziku a ne na latinskom. U njemu su opisane političke prilike u zemlji. Spomenuto je da su zagrebački građani te godine upravili na vladara »otvoreno pismo« u kojem traže nacionalnu slobodu za Hrvatsku.

Početkom svibnja 1849. bila je osječka Tvrđa — sjedište virovitičke županije — u rukama Madžara. Zato je županijska skupština 29. siječnja bila u našičkom samostanu. Predsjedao je podžupan Josip Janković uz brojnu svitu velikih sudaca i jurasora. Svećenstvo iz triju biskupija: zagrebačke, đakovačke i senjske bilo je brojno zastupano. Na skupštini su bili i zastupnici drugih županija.

U kaosu, koji je tada vladao u habsburškoj Monarhiji, zastupnici biskupijskog i redovničkog klera stali su na obranu narodnih interesa. Dok je vlast bila u rukama plemstva, ono je doduše

štitilo vlastite, ali uz to i narodne interese. Tih godina su bila poništena municipijalna prava i srušen utjecaj plemstva a na njegovo mjesto nije bila uspostavljena demokracija. Uprava je bila u rukama državnih činovnika, u kojih poslovanje nije imao nitko uvida. Narod nije mogao nimalo utjecati na javne poslove. Rodoljubi su tražili da činovnici budu ne samo nosioci lokalnih interesa već i domovinskih. Utjecaj franjevaca pod kraj XVIII stoljeća vidi se i iz izjave cara Josipa II: »Slavonija je franjevačka zemlja!«. Taj je g. 1768. putujući iz Požege u Osijek i g. 1783. na prolazu iz Osijeka u Požegu i Gradišku pohodio i Našice.

Virovitička županija je ukinuta vidovdanskim ustavom g. 1921. a prestala je djelovati 1923.

— Arhiv SR Hrvatske, Protokoli br. 1/1745-1751/.
— Nadb. arhiv, Acta ecclesiastica, Statistica.
— Katolički list, g. 1938., br. 21., 22.
— Kronika našičkog samostana, I.
— Bösendorfer, Crtice.
— Smičiklas, Dvijestogodišnjica.
— Kempf, Požega, 1910.

3. Našice kotar. Našice općina.

G. 1848. provedena je opća upravna reforma. Formirani su upravni kotarevi a ne samo sudski, kao dosada. Takav upravni kotar imao je odijeljen sud od uprave. Kotarevi se dijele u bilježništva a pod njih spadaju sučije (latinski judicatus). Sučije su osnovane po kraljevskom nalogu pod kraj XVIII stoljeća.

Sučija obuhvata po dva manja ili jedno veće selo. Ima svog kneza uz kojega je seoski sudac, bilježnik, tri odbornika i dva do tri pandura.

Vlastelin je prenio brigu za javni red i sigurnost u selu na kneza i na odbornike. Služba kneza traje od 1. studenoga do toga dana slijedeće godine. Dok mu traje služba on ne plaća državne ni gospoštijske daće. Vrši službu po običaju ili po gospoštijskom statutu.

Političke dužnosti kneza: 1) Nadzor nad rabotom napose kod popravka mostova; 2) briga oko podvoza za vojsku i ukonačivanje vojske; 3) nadzor nad državnim i općinskim radovima i nad

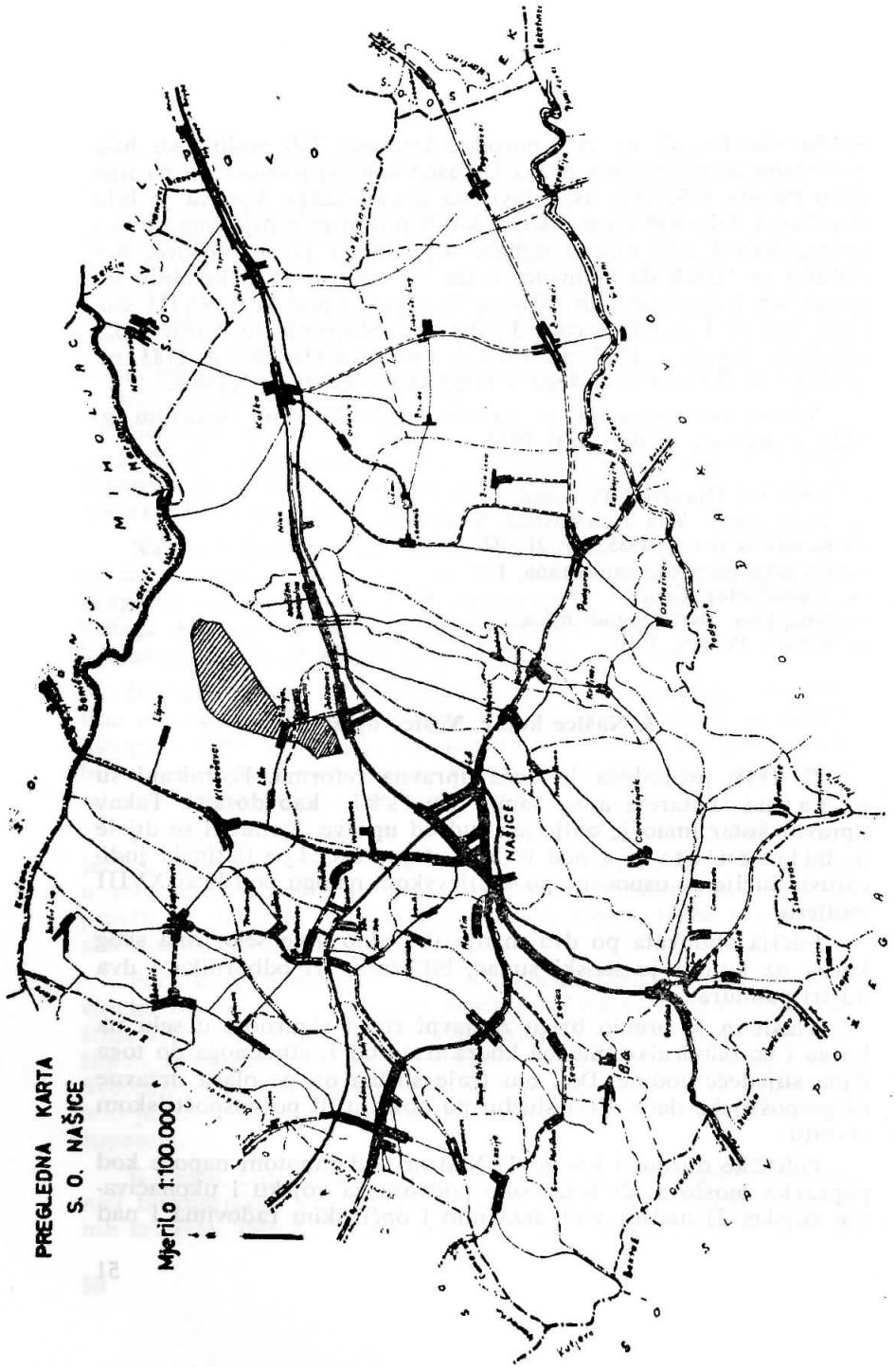

općinskim službenicima; 4) hvatanje zločinaca da ih preda vlastelinu ili županu; 5) procjena imovine siročadi; 6) određivanje odštete za štetu na livadama i oranicama; 7) nadzor nad vatrogasnim spravama; 8) vršenje raznih odredaba vlastelina.

Na temelju službenih podataka iz g. 1860. (zapisi iz g. 1866.) vidimo da su Našice trgovište u virovitičkoj županiji. Na području kotara Našice nalaze se još trgovišta Feričanci, Orahovica i Podgorač.

Bilježništva — od kojih su kasnije nastale općine — se nalaze u Našicama, Feričancima, Mikleušu, Orahovici i Podgoraču.

Na području bilježništva u Našicama su dvije sučije: u Našicama i u Donjoj Motičini.

Na području bilježništva u Feričancima su dvije sučije: u Feričancima i u Bokšiću.

Na području bilježništva Mikleuš su sučije: u Mikleušu i Pistanji Donjoj.

Bilježništvo u Orahovici ima sučije: u Orahovici, Crncu i Zdencima.

Bilježništvo Podgorač ima sučiju u Podgoraču, Klokočevcu i u Vukojevcima.

Pod sučiju Našice spadaju: Gradac, Martin, Pribiševac, Seona i Zoljan Novi i Stari.

Naredbom banske vlasti od 3. III 1888. određena je upravna podjela Hrvatske i Slavonije. Pod kotar Našice spadaju općine: Našice, Feričanci, Orahovica i Podgorač.

Pod općinu Našice spadaju slijedeće poreske ili katastarske općine: Breznica Njemačka (selo), Gradac (selo), Ceremošnjak (selo), Harkanovci (selo) sa Vukovcem (pustarom), Klokočevac (selo) sa staklanom, pustarom Marienthal, Koška (selo) s pustarom Balvenčić i zaselkom Grabarjem, Martin (selo), Motičina Donja (selo) s pustarom Novo selo, Motičina Gornja (selo), katastarska općina Našice.

One imaju kotarsku oblast, kotarski sud, općinski ured, školu, rabinat, poštu, brzojavnu i oružničku postaju. U katastarsku općinu Našice pribraja se: pustara Markovac, i pustare Selište i Šipovac.

Dalje spadaju pod općinu Našice: Pribiševac (selo), Seona (selo), Sušine (selo), sa zaselkom Đurđenovac, Zoljan (selo).

Kotar je u županiji prelazna stanica. On ne rješava stvari već preko njega šalje općina svoje dopise županiji.

Između tolikih zbivanja u našičkoj općini spominjemo njih nekoliko o kojima su nam sačuvani sigurni podaci.

Školstvo

Prvi svjetovni učitelj u Našicama — Antun Janković — preuzeo je nastavu g. 1815. Škola je radila u prizemnici, koja je stajala na mjestu današnje katnice. U njoj je bila jedna školska soba i učiteljev stan. Gvardijan je vršio službu rektora škole još g. 1870. U tom svojstvu je predsjedao ispitu za prvi razred, koji je polagao kasniji ban Ladislav Pejačević za prvi razred osnovne škole.

Našice su kroz posljednji stotinjak godina imale lijep kadar izvanredno dobrih učiteljskih sila. Ovi su često radili pod vrlo lošim uvjetima. U izvještaju jedne sjednice upravnog odbora »Učiteljskog društva za kotar našički« od 20. travnja 1911. piše: »Sadašnje mizerne životne prilike hrvatskog učiteljstva su neodržive«.

Uza sve teškoće mnogi učitelji su desetljećima ostali u Našicama i ostavili na generacijama našičke djece najpozitivniji utjecaj.

Gotovo cijeli život proveo je u Našicama učitelj Nikola Kindlein. On se spominje na prvom mjestu među osnivačima Učiteljskog društva u Našicama. Društvo je djelovalo na temelju pravila od 19. rujna 1889. Ravnajućem učitelju Kindleinu je podijeljen »povodom njegova preko pedesetgodišnjeg revnog službovanja srebrni križ za zasluge s krunom«.

U našem stoljeću je gotovo cijeli svoj vijek radio u Našicama Josip Stefanović, ravnajući učitelj. On je bio sposoban glazbenik, orguljaš. Isticao se u »Lisinskom« kao zborovođa i tenorista. Izvodio je na priredbama i teže kompozicije, među njima i one svog brata. Bio je osim toga aktivan u osiguravajućem društvu i kao nadstojnik rasadnika.

Godine 1904. osnovana je privatna »željeznička« pučka škola s mađarskim nastavnim jezikom u blizini željezničke stanice.

Prema zaključku općinskog zastupstva otvorena je 29. kolovoza 1908. Viša pučka ili građanska škola realnog smjera.

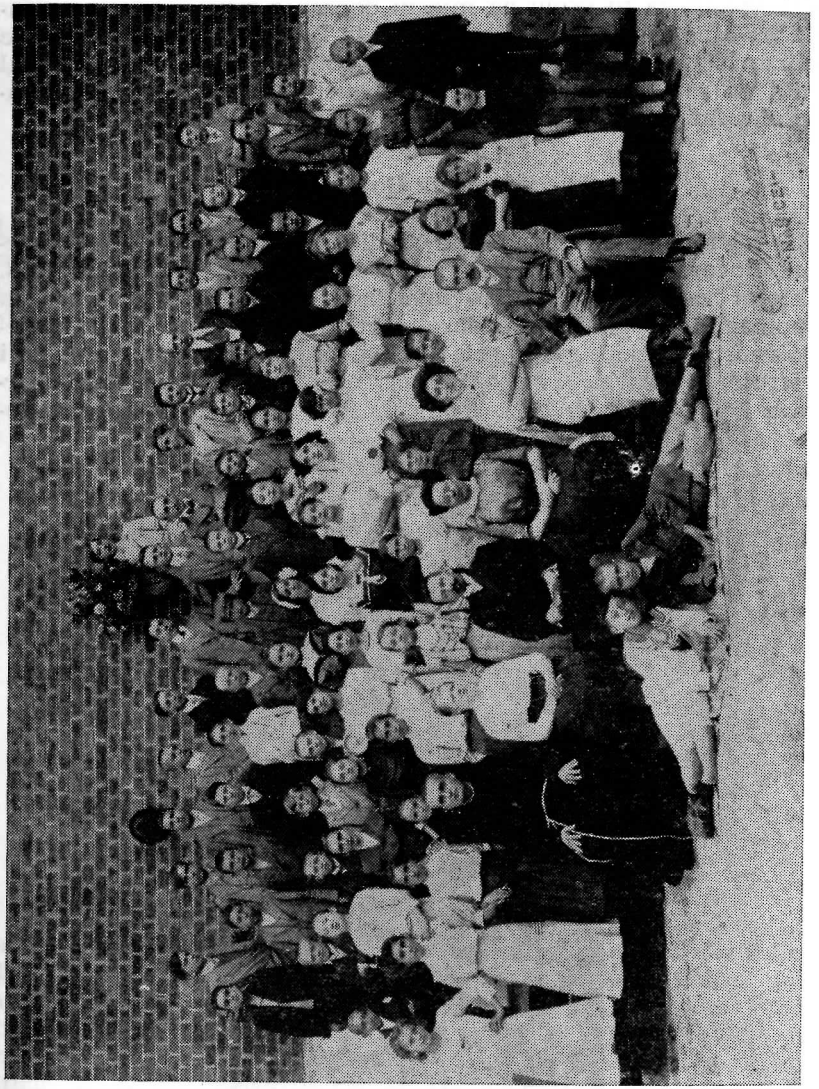

Nastavnici i učenici Više pučke škole g. 1911/12.
Sjede (od desna na lijevo): Andrija Kunek, Štefanija Kostijal, Marija Kvaternik, Adam Pakaci, Adela Pleše, o. Placido Belavić

Prizemnicu za tu školu na mjestu današnje reprezentativne zgrade uz osnovnu školu poklonio je grof Teodor Pejačević. Škola je ubrzo bila snabdjevena suvremenim pomagalima i knjižnicom. U njoj su radili mnogo godina nastavnici: A. Pakaci, Marija Kvaternik, Adela Pleše, Josip Baugut, A. Kunek i drugi.

Spomenik Bogorodici

Naćička općina je podigla sredinom prošlog stoljeća spomenik Bogorodici na glavnom trgu. Posvetio ga je 12. rujna 1858. delegat zagrebačkog nadbiskupa kardinala Haulika. Natpis na spomeniku je glasio: »Našička opština Devi Marii neoskvernjeno začetoj u znak svoga prie tri leta proglašenoga nauka, u koji vjeruje prikaziva.« Ista općina se obvezala da spomenik uzdržava i popravlja. G. 1906. spomenik je ukrašen bazenom i vodovodom. Voda je štrcala u bazen kroz usta dvaju umjetnički izrađenih metalnih zmajeva. Spomenik je porušen 7. travnja 1947. a sam kip se nalazi u franjevačkom samostanu.

Spomenik podignut godine 1858. na mjestu srednjovjekovne goleme crkve sv. Trojstva

Bolnica

U našičkoj općini se odavna mislilo i na pitanje bolnice. Dne 2. XII 1873. raspravljali su našički građani pod predsjedanjem gvardijana o. Stjepana Vujevića o proslavi 25-obljetnice vladanja kralja Franje Josipa I. Odlučeno je »da se otvori kakvo blago vrelo za opću čovječju (humanu) korist.«

Našičke građanke u službi »Crvenog križa«, godine 1915.

Građani su se suglasili da to bude bolnica. Sakupljeno je 590 forinti i svota je pohranjena kao glavnica u našičkoj štedionici. Općinsko zastupstvo je g. 1909. odustalo od gradnje bolnice i zaključilo da se podigne ubožnica za siromahe i starce. Pejačevići su stvar izdašno pomogli i g. 1912. izgrađena je za tu svrhu zgrada kraj stanice. Našice — grad. Koncem rujna stigle su ovamo prve sestre Milosrdnice, a 1. listopada primljeni su prvi ubogari. Za vrijeme I svjetskog rata bili su ovdje i ratni ranjenici.

Vodovod, asfaltiranje i elektrifikacija

Našice su doživjele svoj preobražaj početkom ovoga stoljeća kad je uveden vodovod, izvedeno asfaltiranje i elektrifikacija.

Zbog nestašice pitke vode općinsko je zastupstvo g. 1900. zaključilo da se uvede vodovod. Kroz četiri godine sazivane su ankete o tom pothvatu. Sporazum je zaključen tek g. 1905. s poduzetnikom Aladarom Tihy i njegovim suradnicima Bauerom iz Pečuha i Vranskim iz Osijeka. Vrelo vodovoda se nalazi 2 kilometra iznad Seone. Željezne cijevi od 125 m/m leže 180 cm duboko u zemlji. Rezervoar je na brijegu kraj sela Mali Zoljan a sadrži 300 kub. metara. Taj ima kod šestog kilometra vodovoda to jest u profilu 112/0 svoj spoj s glavnom vodovodnom cijevi od 125/ m/m. promjera i 350 m dubljine. Vodovod je svečano otvoren u prisustvu bana dra Teodora Pejačevića i banice Lile 18. studenoga 1906.

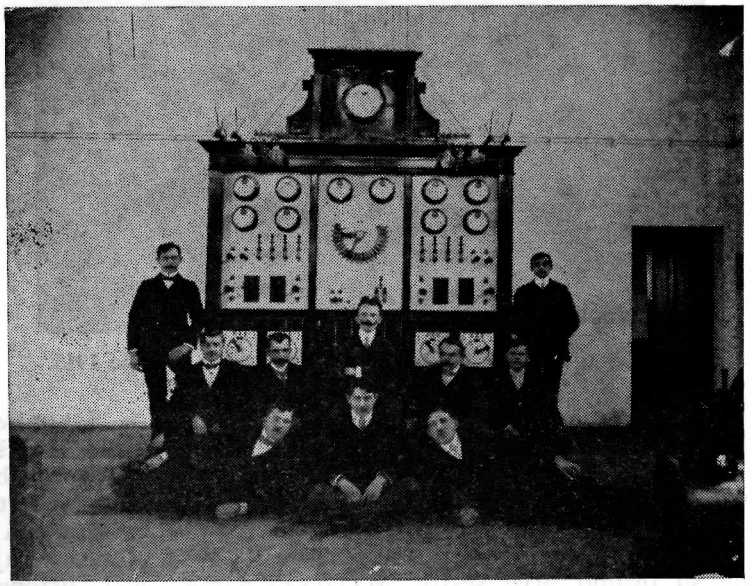

U prostorijama našičke munjare kad je 13. studenoga 1910. puštena u pogon

Odluka da se Našice asfaltiraju pala je g. 1909. Asfaltirane su glavne ulice i trg.

Našička štedionica je odlučila g. 1910. da sagradi munjaru iz koje će mjesto dobivati električnu energiju. Zgrada je podignuta ispod vlastelinskog parka i već u rujnu iste godine je počela proizvoditi struju.

— Kronika našičkog samostana, I, II.
— Cuvaj Antun, Građa za povijest školstva, Svezak VII, IX, X, XI, Izvještaj više i niže te opetovne obospolne škole u Našicama, 1911-1912., Požega, 1912.
— Usmeni izvještaj prof. Josipa Bauguta.

4. Franjevački samostan

Turci, bijesni na uspjeh carske vojske, koja je za njih vrijedila kao kršćanska, na odlasku iz Našica demolirali su i našičku franjevačku crkvu i samostan. To su najstariji građevinski objekti uz još stariju crkvu sv. Trojstva. Braća su u XVIII stoljeću u nekoliko navrata obnavljala te objekte. Dokumentirane su renovacije g. 1708., 1721., 1766. Crkva, barokizirana u XVIII i XIX vijeku bila je za uglednije vjernike i mjesto pokapanja. Crkva je bila najprije pokrivena drvenom šindrom a g. 1750. crijepom. Ispočetka je bila presvođena samo nad svetištem.

Toranj je zidan kroz dvije godine 1712 — 1714. Ura na tornju je nabavljena u Osijeku g. 1848. Dne 1. lipnja 1896. počelo se skidanjem lima, s kojim je bio toranj pokriven, i pokrivač je zamjenjen bakrenim pokrovom. Već 18. lipnja je postavljen križ težak 115 kg. Dizala su ga 4 čovjeka. U pozlaćenu jabuku umetnuta je spomen povelja s podacima i imenima znamenitijih ličnosti one godine.

Taj bakreni pokrivač tornja — visok oko 20 metara — je jedinstveno lijepo ukrašen baroknim figurama. Taj ručni rad obavljali su majstori iz Budimpešte. Stručnjaci ističu posebice skladnost omjera srednje kupule, na kojoj su najljepši ures rebra na kojima počiva gornji dio. U drugom svjetskom ratu bombardiranje je oštetilo taj umjetnički bakreni pokrivač tornja. Stručnjak franjevac Leonida Lacković uspostavio ga je g. 1956. u prvotno stanje. U oštećenoj kugli ispod križa nađena je tom zgodom ranije spomenuta povelja i pohranjena u samostanskom arhivu.

Godine 1785. proglasio je zemaljski gospodar grof Sečenji crkvu sv. Antuna, župnom crkvom. G. 1789. proglašen je kraljevskim dekretom našički samostan javnim bogoštovnim objektom.

Samostan s izrazitim konturama tvrđave kao da je već svojom vanjštinom demonstrirao otpornost prema stihijama i navalama sile kroz stoljeća. Samostan, četverokutna tlocrta s unutrašnjim dvorištem (klaustrom) pregrađen je u XIII vijeku. Ima

Crkva i samostan sa zapadne strane

barokni inventar (slike i pokućstvo). Zapadni trakt samostana je podignut 1717. a istočni je produžen do tornja g. 1755.

U sklopu samostanskog posjeda sazidana je g. 1761. kapela sv. Klare. Ova je g. 1897. obnovljena a g. 1953. porušena.

Pošto je g. 1919. franjevački samostan u Velikoj srušen, ostao je našički samostan jedini spomenik iz predturskog doba u kojem su uz mali prekid franjevci od srednjeg vijeka do danas bili čuvari vjere, umjetnosti i kulture.

Iz izvještaja crkvenih tutora našičke župe, koji su predali prigodom vizitacije našičke župe 27. lipnja 1733. predstavniku zagrebačke biskupije, vidimo u kakvom su stanju bila zdanja i ekonomija samostana kao i područje djelovanja franjevaca.

Ova župa u Našicama u Slavoniji — pišu tutori — koju administriraju oci franjevci iz svoga samostana, ima naslov: Sv. Antuna padovanskog. Crkva je dosta lijepa, decentno ukrašena i proviđena potrebnim namještajem. Sve su nabavili jedino svojom zauzetošću franjevci.

Crkva sv. Katarine u Zoljanu — pišu dalje — je još od turskih vremena ruševina, pa se mise čitaju pokraj ruževina. Klokočevci, Vukoevci, Podgorač, Seona imaju ili drvene crkvice ili bogomolje sa zvonicima u kojima se čitaju mise. Nijedna crkva nema nikakvih imanja ni legata (zadužbina).

Dohodak našičke crkve od zvonjenja iznosi godišnje 5 marijana pa godišnje može donijeti i do 10 forinti. Na selima se od zvonjenja ne uzima ništa. Nedjeljna milostinja u Našicama iznosi od 2-3 groša, pa godišnje može donijeti svotu od 25 forinti. Ni u jednom selu osim u Našicama nema župske kuće.

Samostan je dobio od državnih službenika zemlju na pustari Ribnjak. Tu darovnicu je potvrdio car Leopold i car Karlo VI.

Za uzdržavanje župnika daju župljani u naravi i to po volji: žitarice ili kukuruz, kako i koliko tko može i hoće. Cijena 1 kg pšenice iznosi 36 groša, 1 kg zobi 24 groša a isto toliko jedan kg kukuruza. Sav dohodak od tih podavanja iznosi godišnje oko 42 forinta.

Crkva nema šume, a drva dobiva iz gospoštijskih šuma. Od krštenja se uzima marijan a od vjenčanja imperijal. Od ukopa rijetko što. Na groblju se ne govori niti to itko traži.

Do Josipa II bio je po Slavoniji veliki broj franjevaca. Na početku XVIII st. bilo je u našičkom samostanu 17 fratara. Oni su vodili brigu za župe u Našicama, Vrbici, Đakovu, Orahovici (3 sela), Drenju, Valpovu (5 sela) i Miholjcu (5 sela).

Samostan sv. Antuna imao je g. 1770. 18 svećenika, 8 studenata filozofa i 11 braće laika. Svećenici su vršili ove službe: upravitelja župe, lektora filozofije, magistra kleričkog sjemeništa; dvojica su bili hrvatski propovjednici, jedan katehista, organista, duhovnik, petorica domaći kapelani i dvojica upravitelji vanjskih

župa. Od braće bio je 1 kirurg, 1 magister zajednice, 1 slikar, vratar, sakristan, kovač, krojač, vrtlar, kuhar, podkuhar i nemoćni slikar.

Kroz čitav XVIII vijek a djelomično i u XIX vijeku franjevci su ukrašivali svoju crkvu i samostan. Kršćanska umjetnost je

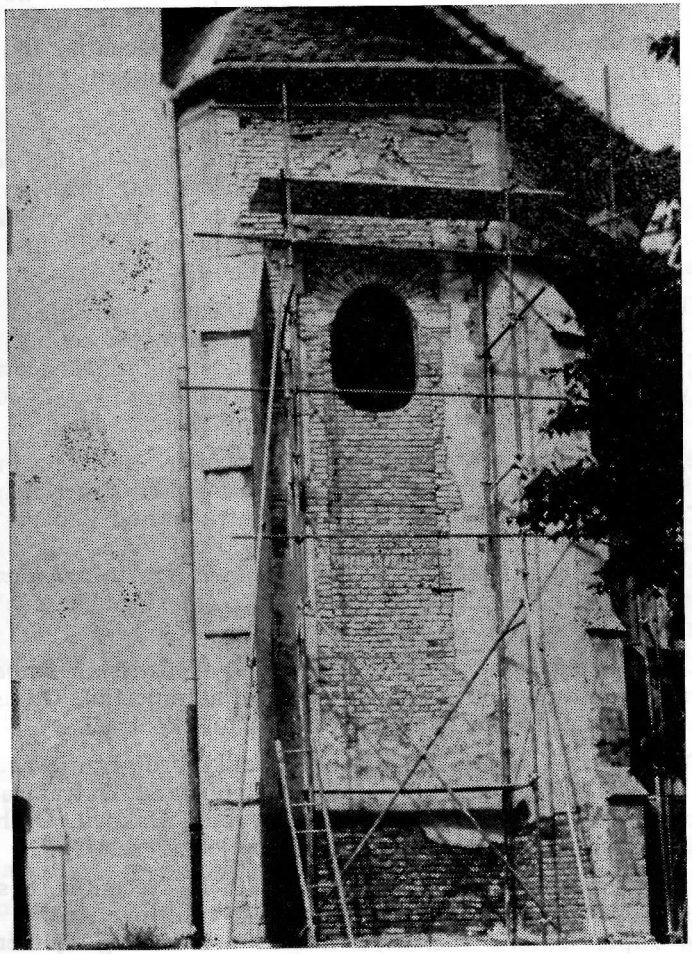

Barokni prozor u gotičkom zazidanom prozoru između dva potpornja crkve sv. Antuna

moćna snaga koja propovijedanje vjere oživljava i dočarava. A možemo reći da ona i sama propovijeda vjeru. Prava religiozna umjetnost mora biti n a r o d n a to jest za narod.

Fasada našičke crkve, bogatstvo arhitektonskih oblika, rezbarije, oratorij grofova Pejačevića, oltari i drugi objekti propovijedaju našičkim građanima i hodočasnicima, koji su posjeći-

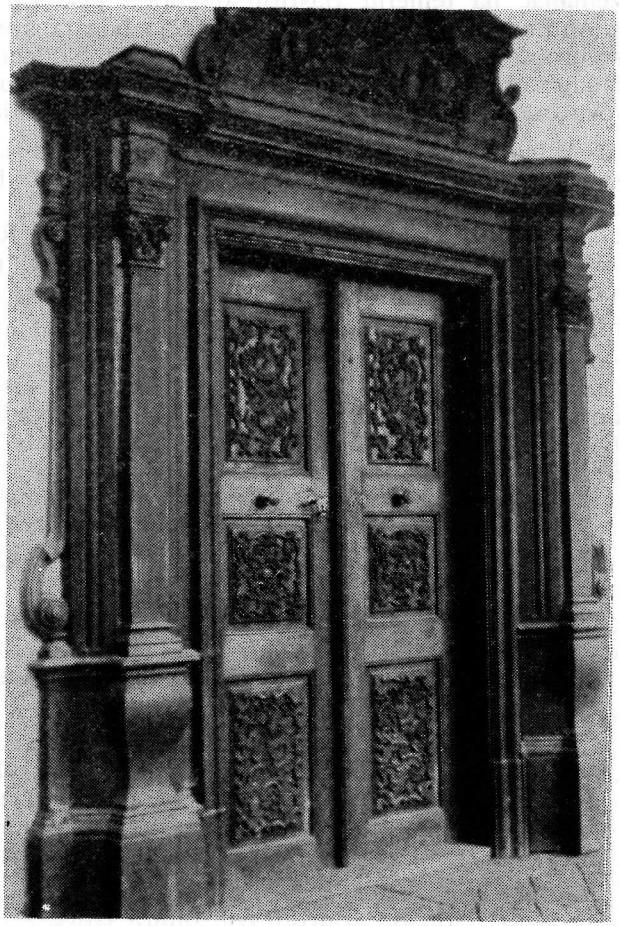

Vrata samostanske blagovaonice (18. stoljeće)

vali i još posjećuju ovu omiljelu proštenjarsku crkvu. Harmonija boja na religioznim slikama daje živahnom baroku još više života. Slike na stropu crkve (sv. Trojstva, Marijina Uznesenja i Božića) kao da imaju nešto od nadnaravnog sjaja svog svetog sadržaja. Na freskama našičke crkve nadahnjuju se vjernici i religioznošću i estetskim osjećajima.

Stražemanac na temelju vlastitih opažanja piše za našičku crkvu sv. Antuna godine 1730: »Ova crkva je bogata svetim posuđem, srebrnim i običnim, te sjajnom odjećom. Poimence spominje restauratora crkve fra Marka Bulajića da je mnogo toga donio u ovu crkvu »iz raznih krajeva a naročito iz Italije«.

Crkvu su nadarivali i feudalci Pejačevići. Samostanski kroničar zapisao je i darove Ljudevita Ralinovića, plemića iz Blackog. Taj želeći pokazati »svoju pobožnost sv. Antunu i Gospi našičkoj« poklonio je veliko srebrno srce oltaru Ranjenog Isusa a Marijinu kipu odijela iz dragocjene tkanine, grimizni plašt i prsten svoje pokojne žene«.

Cijeli inventar crkve je barokni. Oltari imaju umjetničku vrijednost. Glavni oltar je marmoriziran g. 1764. Oltarna pala je jedna od najljepših slika sv. Antuna u domovini. Naslikao ju je i signirao inicijalima svoga imena te godinom izradbe Ivan Garikovac g. 1771. Svečev lik je ukrasio simbolima s kojim su ukrašene najstarije Antunove slike iz 13. stoljeća: ljiljanom i knjigom. Sliku je g. 1896. obnovio akademski slikar Andrija Graits (Grajić) rodom Bošnjak. Kad je oltar g. 1895. stradao od groma popravio ga je iste godine zlatar Julije Kaufmann.

Sa slikom sv. Antuna, koju od početka časte kao čudotvornu povezani su zavjeti, zahvalnice i hodočašća. Na svečev dan 13. lipnja o ponoći održavala se do najnovijih godina velika procesija na konjima oko samostana i oko crkve.

Mirko Pavić (umro g. 1783.) spominje dva velika narodna hodočašća svake godine u Našicama. Ono 13. lipnja i 15. kolovoza. »Narod dolazi tako, da su u te dane puni i samostan i crkva i jedva dostaju svećenici za toliki svijet.« U onim godinama bilo je u samostanu 27 svećenika zaposlenih u Našicama i u našičkim selima, zatim u Miholjcu i Valpovu.

Po vrijednosti i ljepoti između svih oltara ističe se onaj sv. Križa. Obnovio ga je g. 1772. Josip Pejačević. Kao što je ovaj

raskošno iskićen kipovima i rezbarijama tako je bio izrađen i oltar Marijina Uznesenja u susjednoj kapeli. Kip »Našičke Gospe« je bio središte marijanskog kulta kroz vjekove i za turskih vremena. Kip je prenesen iz nekadašnje male kapele u ovu sadašnju. I taj je kip od samog početka smatran čudotvornim. Oltar je uklonjen g. 1903. Na novom oltaru, koji daleko zaostaje po umjetničkoj vrijednosti za ostalima, ostala je

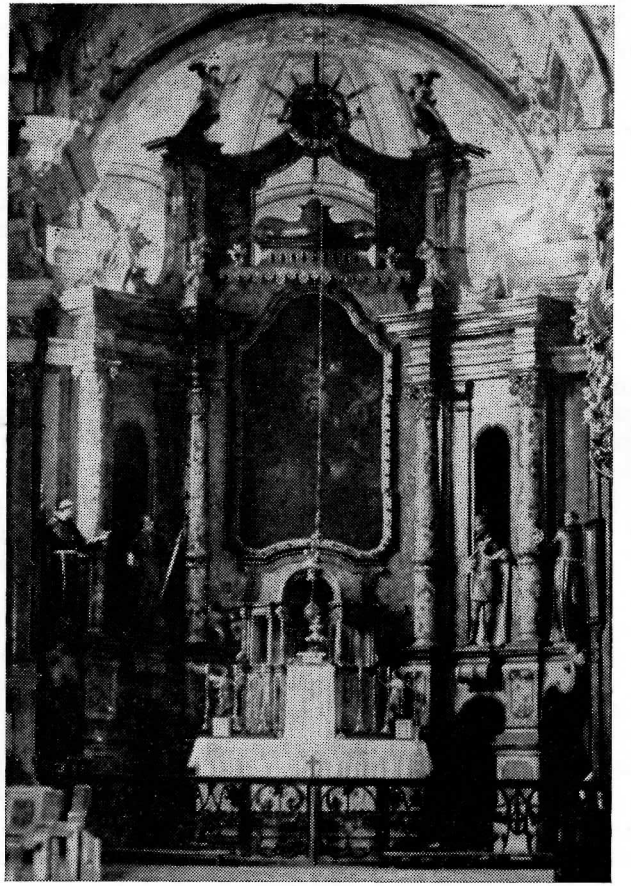

Glavni oltar sv. Antuna padovanskog

Kip Majke Božje našičke remek-djelo barokne umjetnosti iz konca 17. ili početka 18. stoljeća.

i sada spomenuta umjetnina nepoznatog majstora iz druge polovice XVII ili iz prve polovice XVIII stoljeća. »Našička Gospa« je divna kompozicija rafaelovskih oblika i boja. Kip ima jednu rijetku osebujnost, zajedničku s kipovima u Mariji Bistrici i u Remetama: Gospa stoji na polumjesecu, u kojem je diskretno izrađena glava sotone. Sačuvane su umjetničke krune Madone i malog Isusa.

Kvalitetne oltarske pale iz istog stoljeća na pobočnim oltarima sv. Josipa, sv. Franje i sv. Ivana Krstitelja naslikale su redovnice Klarise u Budimu. Za svaku je plaćeno 30 forinti. Veličanstvenu propovjedaonicu, bogato ukrašenu kipovima i reljefima, poklonio je Josip Pejačević g. 1776.

Oratorij grofa Pejačevića i kor na dnu crkvene lađe, iz godine 1764. i 1766. ograđeni drvenim rokoko rešetkama — nemaju premca u Slavoniji. Korska sjedala su ukrašena ciklusom reljefa u drvu o temama iz života kralja Davida i sv. Antuna. Slični reljefi nalaze se i na ispovjedaonicama.

U lijepo izrađenom ormaru smještene su na koru orgulje nabavljene iz Budima 27. IX 1776. One imaju 15 registara a stajale su 8.900 forinti.

Iste godine izrađeno je 16 kapitela na stupovima a na stropu ukusan natpis na latinskom jeziku u kojem se spominju počeci, i demoliranja i renovacije crkve. Intarzirani sakristijski ormari, rad domaćih majstora — rezbara iz samog Reda, isto su tako raskošno izrađeni.

Povodom osječke izložbe »Umjetnost XVIII stoljeća u Slavoniji« od 25. III — 1. VI 1971. stručno su ocijenjene slike, kipovi, tekstilne i kovinske umjetnine našičkog samostana.

Vera Pavelić Weinart u knjizi »Umjetnost XVIII stoljeća u Slavoniji« istakla je osobitu vrijednost tri kazule iz prvih desetljeća 18. stoljeća. Kanonik Juraj Dumbović, prigodom vizitacije g. 1730, piše da crkva »ima dovoljan broj kazula, dalmatika i pluvijala i svih drugih potrepština za službu Božju.« Pojedini komadi iz spomenute kolekcije i danas pokazuju vrlo luksuzni tekstil 18. stoljeća.

I metalni predmeti: pokaznica, kaleži, kadionice, imaju ne malu umjetničku vrijednost. Među drugim predmetima ističe se srebrni kalež s »iskucanim« prikazima »Uskrsnuća«, »Madonne« i »sv. Josipa«, zatim drugi kalež s iskucanim prikazima »sv. Klare«,

»Madonne«, i »sv. Antuna Padovanskoga«. Radovi su to nepoznatog padovskog zlatara iz godine 1716.

Od bečkog majstora zlatara Leopolda Glockseissena (1751 - 1758.) sačuvan je srebrni i pozlaćeni kalež označen inicijalima tog majstora (LG), proviđen mjesnim žigom Beča iz g. 1754. Taj je kalež darovala, prema zapisu na njem. Maria Marianovich.

Samostanski refektorij odlikuje se skladnošću arhitektonskih oblika, umjetničkim slikama i rezbarskim dekoracijama na dvojim vratima.

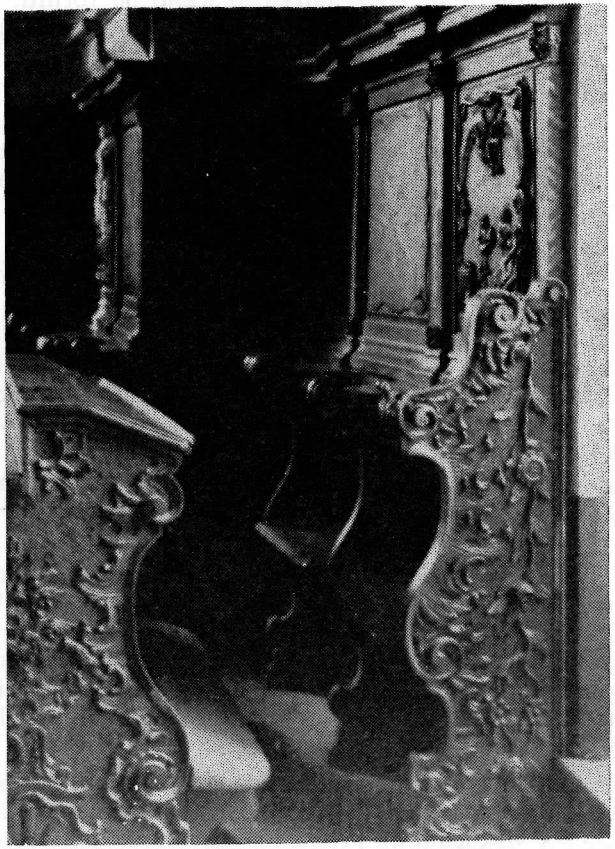

Korska sjedala. Rezbarije iz 18. stoljeća

Među osobljem našičkog samostana godine 1770. spominje se: slikar i nemoćni slikar. Ta činjenica govori da su stručnjaci iz Reda umjetnički stvarali i čuvali baštinu starijih.

Crkva je oslikana u dva navrata: pod konac XIX i na početku XX stoljeća. Već spomenuti restaurator slike sv. Antuna Andrija Grajić načinio je dvije slike na stropu: Sv. Trojstva i Marijina Uznesenja. Ornamentiku u svetištu je izveo neki Valdesz. Ostale slike i ornamentiku je izveo akad. slikar Marko Peroš.

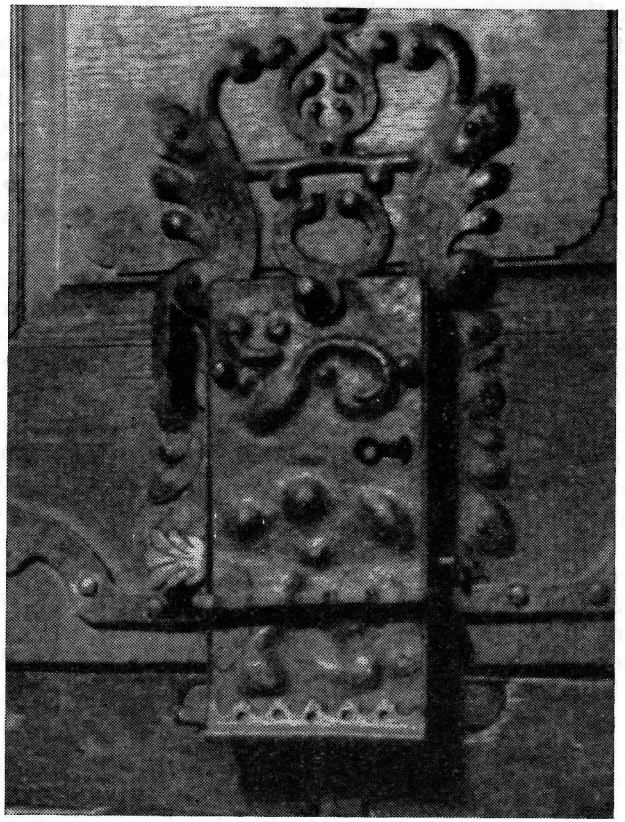

Brava na vratima crkve sv. Antuna

Rad je završio g. 1903. Stručnjaci ističu veću vrijednost Grajićevih slika od Peroševih. Veliki luster u crkvi je darovao Karlo Kindlein, Našičanin, prebendar zagrebačke stolne crkve.

U svetištu je smješten grob i epitafij — mučenika Nikole Ogramića, franjevca. Na epitafiju upada u oči lik i grb ovog biskupa — borca. On je u posljednjim godinama turskog vladanja, za vrijeme oslobođenja i kasnije do smrti 1701. imao važnu ulogu u crkvenim i društvenim gibanjima. Život mu je kritički opisao današnji njegov nasljednik na đakovačkoj biskupskoj stolici msgr. Stjepan Bäuerlein. Kako je fra Nikola bio rodom iz Olova u Bosni volio se nazivati Olovčić (de Plumbo).

Rođen je u Požegi g. 1630. Nadaren i marljiv — brzo je kao mladi franjevac došao na odgovorne položaje. Već kao mladi učitelj bogoslovlja u Ljubljani uživa glas solidnog znanstvenog radnika i dobra redovnika. G. 1669. postavljen je za bosanskog biskupa. On je prenio svoje biskupsko sjedište u Đakovo.

Prema Batinićevu izvještaju Ogramić je došao u Požegu g. 1677. Uhvaćen od Turaka morao je posluživati pašu na požeškom trgu kao rob. Vjernici su ga otkupili s velikom svotom novca.

Kroz dugo tursko vladanje u Slavoniji nije se vodilo mnogo računa o granicama biskupija. Zato je Ogramić godinama nastojao da svoju biskupiju što više proširi prema zapadu na račun zagrebačke biskupije. Mnoge otpale katolike je priveo natrag u krilo Crkve.

Dne 14. kolovoza 1701. provalili su neki razbojnici u đakovačku biskupsku rezidenciju, izranili biskupa, odrubili mu glavu i oplijenili dvor. Pokopan je u franjevačkoj crkvi u Đakovu. Dvanaesti prosinca iste godine preneseno je biskupovo tijelo u Našice.

Povodom toga prijenosa izvršeno je razgledavanje tijela i o tom načinjen službeni dokumenat: »Ja niže potpisani sa svojim vojnicima (bilo je to za vojne uprave) svjedočim, da je tijelo prečasnog Nikole od Olova, biskupa bosanskog, kojega su 14. kolovoza 1701. ubili razbojnici — kad smo 12. prosinca otvorili njegov lijes, nađeno posve čitavo i bez truleža, kao da spava.

Odavle je otpremljeno u Našice u samostan otaca franjevaca te nakon ceremonija, koje je nad njim obavio njegov rođak Erazmo, ponovno položen u grob. Potpisani vojnici su ga onamo otpremili i vidjeli. To ja svjedočim zajedno sa svojim vojnicima.

U Đakovu, 12. prosinca 1701. (Slijede potpisi dvanaestorice vojnika zatim) Raungraff, privremeni komandant pješačke regimente v. r. Gabrijel Sant — Leus.

Franjevački provincijalat Bosne — Brebrne je obavijestio Sv. Kongregaciju za širenje vjere u Rimu, da je pokojnikovo tijelo kod razgledanja mirisalo, da je bilo gipko i kao živo. Kod restauracije crkve g. 1765. ponovno su razgledali Ogramićeve smrtne ostatke i našli ih u prahu. Do nedavna se čuvala u našičkom samostanu bijela biskupska haljina u kojoj je ubijen — poškropljena krvlju.

Nadgrobni spomenik biskupa fra Nikole Ogramića u svetištu crkve

Latinski natpis na epitafiju glasi u prijevodu: »U ovoj grobnici leži bosanski biskup, koga je smaknula kleta ubojita ruka. Svojim je stadom upravljao 30 godina. Bio je muž velike pobožnosti i odličan učenjak.«

U XVIII stoljeću ukrašeno je i pročelje crkve ... God. 1755. su probijeni prozori a g. 1765. podignut je kip sv. Antuna u posebnu nišu i postavljen među dva anđela. Pročelje rese 4 piramide, dva kapitela i pozlaćeno »Oko Providnosti«. Svi ukrasi su od kamena.

Od umjetničkog inventara u samostanu spominjem 24 čaše s natpisom i simbolima sv. Antuna; nabavio ih je gvardijan i poznati pisac hrvatskih i latinskih djela Marijan Lanosović.

Uz pastoralno djelovanje našičkih franjevaca treba istaći njihov rad na naučnom i kulturnom polju.

Biskupska sinoda u Đakovu g. 1690. je odredila da u kućama, u kojima su barem dvojica braće, imaju otvoriti školu za mladež.

I Hrvatski sabor je vodio brigu za kulturnu obnovu Slavonije. On je zatražio od kralja da Slavoniju ujedini s užom Hrvatskom da se ostvari »duhovno i kulturno jedinstvo« Hrvata u obadvije pokrajine.

Uprava franjevačke provincije Bosne Srebrne — svjedoči Mirko Pavić — donijela je na svom zasjedanju u Osijeku 19. siječnja 1708. važne zaključke za kulturni razvitak cijele Slavonije. Na tom sastanku zatražili su oci, da se u Našicama otvori gramatikalna škola. Svi koji žele obući redovničko odijelo, pa i kandidati iz turske Bosne, moraju prije u tu školu. Učio se latinski jezik i književnost. Dne 28. lipnja iste godine škola je odobrena i pohvaljena od vrhovne uprave Reda u Rimu. Filozofija je — bilježi kronika — uvedena g. 1725. Novicijat je bio u našičkom samostanu ranije.

Ivan Stražemanac piše g. 1730. da je te godine u Našicama »profesorij« i da u njemu radi trideset fratara. Filozofija je g. 1760. prenesena u Osijek a namjesto nje je iz Cernika u Našice premještena teologija (theologia moralis). Od g. 1830. nema više u Našicama klerikata.

Godine 1759. izdao je o. Mirko Pavić priručnik za izobrazbu klera, zvan »Jezgra« .Svećenike, koji su se s njom služili za vrijeme svog studija, nazivali su »jezgraši«. Pavić i drugi pisci služe se Vilovim pravopisom. Taj dugo vlada u Slavoniji. Karakteristična su slova: c, g, l, n, s.

Kronika franjevačkog samostana izvješćuje da se kroz cijelu korizmu kod prve mise čitalo u našičkoj crkvi evanđelje na hrvatskom jeziku i da su u to vrijeme — izuzevši nedjelje — zvonjavom skupljali narod na kršćanski nauk.

Osječani su — piše Mirko Pavić — izdali franjevcima svjedočanstvo, da su oni sačuvali vjeru u ovim stranama za vrijeme turske vladavine i »da tih časnih otaca nije bilo nitko od nas ne bi bio kršćanin, kao što to priznaju i oni, koji su između Turaka pokršteni«.

Kakav su ugled franjevci uživali kao pastoralni radnici svjedoči rješenje kralja Leopolda I od 13. kolovoza 1703. kojim on njima ostavlja sve župe između Drave i Save u oslobođenoj Slavoniji.

Našički franjevci aktivno rade na tom, da se taj dio Slavonije pripoji zagrebačkoj biskupiji. Nisu se opredijelili za đakovačkog biskupa — franjevca Ogramića jer su u glavnom gradu vidjeli sigurniji oslonac za slavonske Hrvate. Biskup zagrebački i njegov stolni kaptol imali su u ono vrijeme veoma važnu ulogu u političkom životu.

Našički franjevci su kroz desetljeća nastojali da se otcijepe od provinicije Bosne Srebrne. Nakon oslobođenja jedva se moglo njihovo djelovanje uspješno odvijati pod upravom, koja je ostala u turskoj Bosni. G. 1735. osnovana je Provincija sv. Ivana Kapistrana kojoj su pripali samostani u Vukovaru, Iloku, Šarengradu i Petrovaradinu. Otcjepljenje slavonskih samostana od Bosne Srebrne uslijedilo je na skupštini braće (kapitulu) u Našicama 16. kolovoza 1787. To otcjepljenje im je osiguralo upravnu i financijsku samostalnost.

I u ovim posljednjim stoljećima franjevci su posvećivali posebnu brigu svojim filijalnim selima i crkvama. Tako je u Motičini osnovano u 18. stoljeću samostalno dušobrižništvo. Kronika spominje da je g. 1790. izabran za »paroka« po najuglednijim seljacima i arhiđakonu Franji Kosu o. Ivan Balatović. U istom selu je 29. travnja 1857. blagoslovljen temeljni kamen nove škole, 20. lipnja 1905. novo groblje a 12. kolovoza 1906. novi pobočni oltar Svih Svetih. Slika je nabavljena u Beču za 130 kruna.

Seona je imala crkvicu sv. Mihajla na groblju. Prva crkva na mjestu današnje izgorjela je 18. lipnja 1843. od svijeća što

su gorjele na oltaru. Već 1. studenoga 1854. blagoslovljena je nova crkva a 12. rujna 1897. novo groblje. Te godine su opravljeni i crkva i toranj.

Današnja crkva sv. Katarine u Zoljanu blagoslovljena je 21. studenoga 1824. Ona se nalazi na mjestu stare crkve iz davnih stoljeća. Za prijenos crkve najviše se zauzimao zoljanski knez Andrija Puhanić.

Prva crkva sv. Ilije u Klokočevcima blagoslovljena je 1. kolovoza 1761. — Na istom mjestu je podignuta nova crkva istom svecu usred sela g. 1837. Kamen temeljac nove škole blagoslovljen je 29. travnja 1857.

Nova kapela sv. Barbare u selu Pribiševcima blagoslovljena je 4. prosinca 1886.

— Pavić o. Mirko, Ramus viridantis olivae, Budae 1766., De Conventu S. Antonii, Nassicis.
— Jelenić dr fra Julijan, Kultura i bosanski franjevci, Sarajevo 1912.
— Isto, Spomenici kulturnog rada bos. franjevaca, Starine XXXVI, Zgb, 1918.
— P. Ferdinandus Kaiser, Cahtalogus RR. PP. Superiorum Conv. Prov. Capistranae, Budapestini, 1896.
— Umjetnost XVIII stoljeća, Osijek, 1971. Slikarstvo Slavonije u XVIII st. Ivy Lentić-Kugli.
— Isto, Tekstilna umjetnost XVIII st. u Slavoniji, Vanda Pavenska Weinert.
— Isto, Zlatarstvo u Slavoniji u 18. st. Ivo Lentić.
— Samostanska kronika, I, II.
— Dr fra J. Božitković, Kritični ispit spisa bos. vikara i provincijala 1339-1735. Beograd, 1935.
— Batinić, Djelovanje franjevaca u Bosni i Herc. za prvih 6 vjekova njihova boravka, Sv. I, II, III. Zagreb. 1881.
— Zlatko Posavec, Našice. Časopis za kulturu i umjetnost »15 dana«. G. IX.
— Enciklopedija likovnih umjetnosti, III Zagreb 1964.
— Bäurlein Stjepan, Biskup Nikola Ogramić, Croatia sacra XXII.-XXIII.

5. Župa Našice

U XVIII stoljeću učinjeno je veoma mnogo za obnovu vjerske stvari. To se vidi i iz broja katolika u župama našičkog kraja. Broj vjernika našičke župe od g. 1750. do naših dana je

potpuno siguran. Dokumenat sačuvan u nadbiskupskom arhivu u Zagrebu donosi broj katoličkih kuća i broj vjernika po pojedinim kućanstvima.

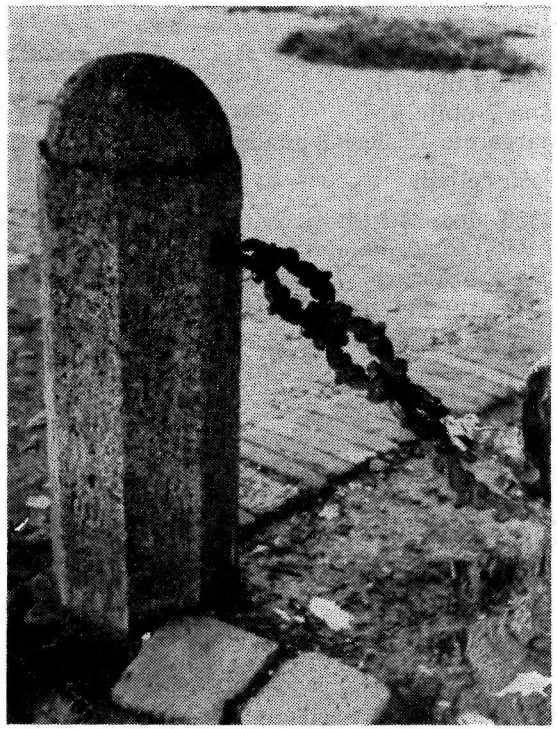

Ostaci ukrasne ograde na glavnom trgu

Našice su onda imale 108 katoličkih kuća. Po broju članova pojedinih kućanstava bilo je stanje ovakvo:

1) 15 članova imala je samo jedna obitelj (Franje Kapetanovića);
2) 14 članova isto tako 1 obitelj (Ivana Volarevića);
3) po 13 članova 2 obitelji (Ivana Kneževića, Pavla Martinovića);
4) 12 članova 1 obitelj (Franje Đurasovića);
5) 11 članova 1 obitelj (Mije Đurišića);
6) po 10 članova 3 obitelji (Marka Stazića, Petra Majstorovića i Antuna Noganovića);

7) po 9 članova 3 obitelji;
8) po 8 članova 11 obitelji;
9) po 7 članova 16 obitelji;
10) po 6 članova 18 obitelji;
11) po 5 članova 14 obitelji;
12) po 4 člana 10 obitelji;
13) po 3 člana 17 obitelji;
14) po 2 člana 7 obitelji;
15) Kuća Margarete Baslerini imala je 1 člana.

Svega: 650 čeljadi.

Od g. 1750. do našeg stoljeća održale su se u Našicama obitelji: Kovačević, Barić, Pejačević, Lovošević, Tadić, Pavlović, Divjanović, Forintić, Blažević, Lončarević, Čordašić, Vukmanović, Likić, Kolesarić, Kapetanović, Majstorović, Martinović, Volarević, Knežević, Müller, Šimić.

Prema tom istom popisu imala su sela našičke okolice:
Motičina: 67 katol. kuća;
Klokočevac: 41 kat. kuću;
Zoljan: 54 kat. kuće,
Seona: 33 kat. kuće;
Ceremošnjak: 6 katol. i 13 pravosl. kuća;
Londžica: 9 katol. i 28 pravosl. kuća;
Martin: 22 katol. kuće;
Pribiševac: 16 katol. kuća;
Novo selo: 3 katol. i 9 pravosl. kuća;
Vukujevci: 55 katol. kuća;
Podgorač: 46 katol. kuća;
Kršinci: 18 katol. kuća;
Sušine: 12 katol. kuća;
Ostršinci: 11 katol. kuća.

Kretanje žiteljstva u župi Našice i u nekim župama Srednje Slavonije od g. 1793:

Godine 1793. imala je župa:
Našice 1536 žitelja, Crnac 529, Čadavica 1120, Feričanci 1880, Kutjevo 1940, Orahovica 1649 žitelja.

Godine 1794. (28. svibnja) datirana je župska knjiga: »Stanje duša« prema pojedinim našičkim obiteljima.

Godine 1830. imala je župa:
Našice 3.334 žitelja, Crnac 616, Čadavica 1510, Feričanci 3000, Kutjevo 2726, Orahovica 2239 žitelja.

Godine 1860. protezala se našička župa kroz 2 kotara: našički i bekteški a imala je 3.396 vjernika.

Godine 1880. imala je župa:
Našice 3.919 žitelja, Crnac 1170, Čadavica 1420, Feričanci 3250, Kutjevo 2.806, Orahovica 3.041 žitelja.

Godine 1904. bilo je u mjestu Našicama i u 23 filijale iznad 8.500 vjernika.

Godine 1925. bio je u župi Našice: 12.971 vjernik; u 12 škola poučavali su svećenici 1.371 katol. učenika.

Godine 1929. u Našicama i u 32 sela i zaselaka bio je 13.851 katolik.

Da župska statistika u Našicama i u spomenutim mjestima pokazuje tolike razlike treba tražiti uzrok u tome, što su se tokom cijelog 18. i 19. stoljeća doseljavali ljudi iz Hrvatske i drugih zemalja u Slavoniju. U 19. i 20. stoljeću su doseljeni Hrvati počeli izumirati a na njihova mjesta su dolazili stranci.

— Buturac Josip, Žiteljstvo zagrebačke nadbiskupije kroz 150 godina, Katolički list 1941., br. 26, 28-30.
— Mestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, Zagreb, 1866.
— Šematizam nadbiskupije zagrebačke, različita godišta.
— Specifica annotatio parochiae Nassicensis, Kaptolski arhiv, Zagreb, I odjel, Die 27. Novembris 1733.
— Šematizam Hrv. franjevačke provincije Sv. Cirila i Metoda, različita godišta.
— Status animarum Parochiae S. Antonii Nashicz. Conscriptus 28. Maii 1794.

6. Gospoštija Našice iza oslobođenja od Turaka do g. 1848.

Sve do pada habsburške Monarhije (1918.) imao je feudalni gospodar našičkog imanja veliki utjecaj na sva ovdašnja zbivanja. To je imanje nakon oslobođenja držao brodski pukovnik Ivan Ferdinand Kyba, barun od Kinsfelda. Taj je trebao isplatiti

kraljevskoj blagajni 29.506 forinti. Kad toga nije učinio, kralj Leopold je zapisao imanje »iz blagonaklonosti« grofici Katarini Caraffa za svotu od 44.000 forinti. Kad je taj zapis isplaćen, imanje je ponovno došlo u ruke kraljevskog fiska.

Kralj Karlo III daruje ga 29. listopada 1723. knezu Franji Antunu Pamperu. Ovaj proda gospoštiju zapovjedniku Osijeka generalu Odyer za 20.000 for. Već njegova udovica preproda ga 2. kolovoza 1732. baronima Josipu i Ignaciju Pejačević za 18.000 for. Pejačevići su držali imanje 213 godina.

Pejačevići potječu iz rudarske kolonije Ciprovac u Bugarskoj. Kad su tokom austrijsko-turskog rata g. 1689. digli bunu protiv Turaka — koju su Turci ugušili — Pejačevići su s ostalim Ciprovčanima pobjegli preko Srbije u Austriju. Oko g. 1690. najprije su se nastanili u Pečuhu a kasnije stalno u Osijeku. Car Karlo VI potvrdio im je »staro bugarsko« barunstvo. Marku Pejačeviću je g. 1772. podijeljeno grofovstvo. Utemeljitelj našičke loze Pejačevića je Karlo Ferdinand.

Pejačevići su kao jedni od najbogatijih vlastelina golemih gospoštija u Banatu i Slavoniji — odigrali veliku ulogu u javnom životu Hrvatske. Jakob Pejačević (1681-1739) je izdao prvi tiskani geografski udžbenik u Hrvatskoj: »Veteris et novae geographiae compendiosa congeries«! Skraćeni skup starog i novog zemljopisa, (Zagreb, 1714.).

Franjo Ks. Pejačević (1713-1781) bio je rektor isusovačkih kolegija u Zagrebu i Požegi, teolog i historik. Napisao je: »Historia Serviae Povijest Srbije«, Kaloča 1799. i »Controversiae Ecclesiae orientalis et occidentalis — Prijeporna pitanja između istočne i zapadne Crkve«, Graecii, 1752.

Franz Taube piše g. 1778. da je našička gospoštija na jugozapadu graničila s kutjevačkom, a na ostalim stranama s virovitičkom gospoštijom, i da ima dvije i po milje površine. On tvrdi i to da ju je grof Pejačević, kome pripada i virovitička gospoštija, krasno uredio. Gospoštiji pripada 14 sela od kojih su nekoja nedavno podignuta. Taube spominje i nasip, koji je vodio iz blizine Našica preko močvara do Koške u valpovačkoj gospoštiji.

Kako je Slavonija nakon oslobođenja bila pusta, nastojala su vlastela da je napuče s t r a n i m elementima. Njihovim pozivima odazvali su se najviše prebjezi iz Turske, zatim Nijemci, Madžari i Slovaci.

Marko Pejačević je dao nekom Ivanu Bukovcu 200 forinti da na njegovo imanje dovede naseljenike iz Hrvatske, i još mu obeća za svaku dovedenu glavu 5 marijaša. Mnogi koji nisu bili zadovoljni sa novouređenom Vojnom krajinom, također su prelazili u građansku Slavoniju i dobivali trogodišnji oprost od poreza. Ovi naseljenici krčili su prašume i krčevinu obraćali u plodnu zemlju, koja im je i više godina rodila i bez gnojenja.

Na županijskoj skupštini 26. rujna 1742. donesena je odluka o oporezovanju. Po tabeli za Našice je određeno da gospoštija plati za svaki poreski forint 15 dinara nameta za općinsku blagajnu. Od svojih 70 sesija plaća gospoštija 1505 forinti a za domaće potrebe 225.75 forinti.

Grof Sigismund Pejačević otvorio je 8. veljače 1778. u svom dvorcu p r v u o n o v n u š k o l u. U njoj su poučavali franjevci, koji su kasnije prenijeli školu u svoj samostan.

G. 1811. započela je gradnja dvorca, koji nazivaju s t a r i dvorac. Teško je ocijeniti njegovu kulturno-povijesnu i umjetničku vrijednost. Svrstavaju ga među arhitektonski najznačajnije građevine u Slavoniji. On je remek-djelo barokne umjetnosti. Uza sve nadogradnje dvorac je sačuvao klasične oblike baroka. Bočni tornjevi su dozidani g. 1865. Neposredno pred I svjetski rat zgrada je pokrivena bakrenim pločama. Nutarnjost karakteriziraju stubišta, štukature, rokoko-peći, ornamentirani parket. Posebni ukras su stropovi. Oni su kazertirani to jest tako urešeni, da su velike plohe podijeljene na manje udubljene dijelove. Ornamentika u drvu remek je djelo tadašnjih majstora.

— Franz Taube, Beschreibung Slavoniens und Syrmiens Leipzig, 1778.
— Arhiv SR Hrvatske, Virovitička županija JU - 38-1743-1850.
— Isto, Našice, Varia, Verschiedene Notizen und Memorien des Gr. Joseph Pejačević, Kutija 6.
— Isto, Conscriptiones (Decimalia) C. in Slav. et Syrmien existens, Fasc. I Prot. n. 2. Dominium Nassicza. 1722-1726.
— Forschungen über die Familie der Grafen Pejačević, Wien, 1876.
— Laszowski Emil, Imanja virovitičke županije od vremena oslobođenja Slavonije do g. 1766. Vjesnik Zem. arhiva III, 1901.
— Bösendorfer, Crtice, str. 408.

7. Vlastelinstvo Našice

Kad je g. 1848. ukinuto plemstvo, prestao je i našički spahija da bude zemaljski gospodar. On je odsada vlastelin a njegovo dobro vlastelinstvo. Ono je obuhvatalo 10.000 jutara oranice i 20.000 jutara prvorazredne šume. Spadalo je u jedno od najvećih spahiluka u Hrvatskoj.

Godine 1909. sagrađen je pokraj ranijeg dvorca »novi dvor« u stilu dvorca Sans Souci u Posdamu. Ime mu znači »Bezbriga«

Spomen ploča u crkvi — mauzoleju u blizini groblja.

Park oko obadva dvorca bio je najbolje njegovani »engleski« park u Hrvatskoj. U njemu su izmiješana stabla domaćeg drveća velike starosti sa stablima egzotičnog drveća: platana, sekvoja, tia, volujomutovca, gradičija, paulovija i drugih.

Dvojica iz porodice Pejačevića ušla su u tom razdoblju u hrvatsku povijest. Prvi je Ladislav Pejačević (1824-1901). On je unuk utemeljitelja našičke loze Karla Ferdinanda a sin Ferdinanda Pejačevića (umro 1878). Ladislav je naslijedio na banskoj stolici u Zagrebu »bana pučanina« Ivana Mažuranića g. 1880. kao član madžaronske stranke. Našička kronika je zabilježila njegovu jednu izjavu prigodom nastupa banske časti: da će raditi za dobro Crkve i Domovine. Za njegova banovanja proglašeno je 15. srpnja 1881. sjedinjenje vojne krajine s ostalim dijelom Hrvatske za čim je narod čeznuo puna tri stoljeća.

»Ban kavalir« kako su ga Hrvati nazivali, predao je 24. kolovoza 1883. ostavku na banskoj časti jer bečka vlada nije pristala na to da dokine dvojezične hrvatsko-madžarske grbove, koje su Madžari zahtijevali. Radi tog gesta ban je i kasnije bio veoma poštovan od cijeloga naroda.

Taj Pejačević je podigao u Našicama crkvu i ispod nje grobnicu za svoju obitelj. Radovi na tom objektu su dovršeni u studenom 1881. Ban Ladislav je povjerio tu gradnju arhitektu Hermanu Bolle, rodom iz Kölna (1845 — 1926.), graditelju arkada na zagrebačkom groblju Mirogoju i restauratoru zagrebačke katedrale nakon potresa. Zadužbina je posvećena 23. studenoga 1881. Tom zgodom su novine »Srijemski Hrvat« zabilježile: »Pejačeviću banu je prije dvije godine umro sin. Iz njegova obiteljskog dijela sagradio je tu crkvu i kriptu. Kroz 2 godine se klesao kamen a zidari zidali.« Banova žena Gabrijela prednjačila je zemlji dobrotvornošću na svim područjima.

Sin Ladislavov dr Teodor grof Pejačević (1855 — 1928.) svršeni pravnik, bio je najprije veliki župan virovitičke županije a od g. 1903. hrvatski ban. Njegov uspjeh povijesnog značenja je u tom, što je surađivao s hrvatsko-srpskom koalicijom i što se okružio ljudima, koji su zajedno s njim nastojali ukloniti »posljedice dvadesetgodišnjeg banovanja Khuena i zacijeliti tolike rane na narodnom tijelu«. Dne 26. lipnja 1907. daje Teodor Pejačević ostavku na banskoj časti u znak protesta zbog pokušaja madžarske vlade da »željezničkom pragmatikom« ozakoni madžarizaciju na željeznicama u Hrvatskoj.

Od g. 1913. kada je hrvatsko-srpska koalicija ponovno sklopila kompromis s madžarskom vladom Pejačević je postao ministar za Hrvatsku u peštanskoj vladi grofa Tisze. U vezi s nastupom na taj položaj priredili su mu Našičani svečani doček.

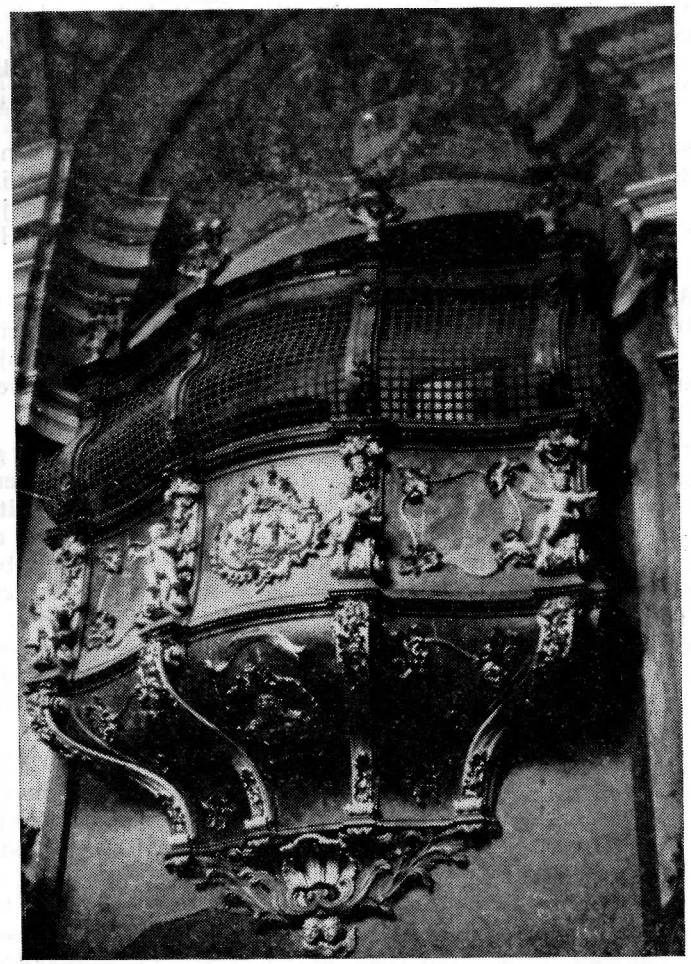

Oratorij grofova Pejačevića na kojem su usklađeni motivi baroka i rokoko-stila

Tom zgodom ministar je izjavio »da je njegova obveza štititi interese Hrvatske« u budimpeštanskoj vladi.

Kroz čitav život Teodor je bio na čelu svih humanih i socijalnih akcija u našičkom kraju. Za njegova vremena dobivalo je oko 200 učenika sa sela, koji su polazili našičku osnovnu školu dobar objed. Siromašna djeca su dobivala od Pejačevića odjeću i obuću. Na kraju školske godine nadarivali su oni najbolje učenike iz svakog razreda novčanim nagradama.

Nakon I svjetskog rata i propasti Monarhije postavilo se pitanje agrarne reforme. Nekadašnja golema gospoštija i vlastelinstvo Pejačevića postalo je svojina dioničarskog društva. Narodno vijeće u Zagrebu, koje je nakon sloma preuzelo vlast, već je 26. studenoga 1918. izdalo odredbu da se odmah pristupi demokratskoj agrarnoj reformi. Taj povijesni dokumenat je donio ove konkretne mjere: 1) Određuje se eksproprijacija velikih posjeda uz pravednu odštetu; 2) oduzimaju se posjedi ratnih dobitnika. Slijedeće godine 25. veljače 1919. izdane su prethodno odredbe za provedbu reforme. Tim zakonom ukidaju se kolonatski odnosi, a koloni postaju vlasnici kolonatskog zemljišta. U Slavoniji nije se smatralo da je postajao kolonat. No na temelju ugovora između fideikomisnog dobra grofova Pejačević i doseljenika iz sela Markovac, Jelisavac, i Velimirovac tajništvo Hrvatske pučke stranke u Našicama je podnijelo dokumentirani zahtjev, da se seljacima navedenih sela prizna kolonat. Dr Janko Šimrak, narodni poslanik, podnio je u beogradskom parlamentu interpelaciju 29. III 1920. o tom predmetu. Ministar dr Krnic uvažio je zahtjev i bivši koloni već su slijedeće godine uz malu odštetu postali gruntovni vlasnici zemlje. To je prvi slučaj definitivnog rješenja agrarne reforme u Slavoniji. Konačni zakon o agrarnoj reformi je izdan 19. lipnja 1931. Zakonom je predviđen maksimum za veliki posjed 500 hektara zemlje uopće.

Pejačević je pristupio osnivanju »Dioničarskog Društva Krndija« da spasi što više imanja. On je u tom DD zadržao sebi preko 50% dionica i na taj način postao odlučujući faktor na svom ranijem imanju. U dioničarsko društvo ušlo je mnogo njegovih ranijih službenika i činovnika. »D D Krndija« se bavilo eksploatacijom šuma, proizvodnjom žitarica, uzgojem stoke, proizvodnjom špirita i drugim pothvatima. Ribnjaci su dani u zakup.

U vezi sa agrarnom reformom na Pejačevićevu imanju treba naglasiti kako je bila tendencija od strane vlasti da se veliki posjedi čuvaju u koliko je to u interesu zajednice. Oni mogu biti matice za rasplod najbolje stoke, za selekcioniranje sjemena i osnovice za gospodarsku industriju.

— Forschungen über die Familie der Grafen Pejačević, Wien 1876.
— R. Petrović, Ekonomska geografija FNRJ, Zagreb, 1953.
— Posavac Zlatko, Našice, članak u časopisu »15 dana«, God. IX.
— Bösendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji, JAZU, Zagreb, 1950.
— Pakaci Adam, Autobiografija, Rukopis, Našice 1916.
— Kronika našičkog samostana, II.
— Hrvatska enciklopedija, I, Zagreb, 1941.

8. Stanovništvo; doseljavanje i iseljavanje

Našički kraj se u etničkom pogledu mijenjao kao jedva koji drugi kraj u Hrvatskoj i to sve tamo od provale Turaka u Slavoniju. Doseljavanje i iseljavanje se pojavljuje u većem ili manjem opsegu sve do sredine 20. stoljeća. Jedanput se radilo o u n u t a r n j o j kolonizaciji a drugi put o useljavanju stranaca iz bližih i dalekih zemalja. Sad je useljavanje uslijedilo na pobudu vlasti, sad na poziv lokalnog vlastelina i na vlastitu pobudu pojedinaca i grupa. Domaće autohtono stanovništvo se miješalo i izmjenjivalo stranim elementima iz najrazličitijih uzroka; a najviše onih političke i gospodarske naravi.

Nakon izgona Turaka iz Slavonije i nakon neuspjele vojne Eugena Savojskog na Sarajevo, preseljeno je iz Bosne u Slavoniju oko 100.000 Hrvata. Naselili su i veliki broj sela oko Našica. S Hrvatima su došli u velikom broju i Vlasi, i to ne samo u pakračkom kraj nego također u kraj prema Požegi, Našicama i Virovitici.

Neposredno iza oslobođenja Našica od Turaka pokrenuta je velika unutarnja kolonizacija: Hrvati-seljaci iz svojih zabitnih i udaljenih sela dolaze u Našice i u bogatija sela u ispražnjene muslimanske kuće. Tu treba tražiti početke velikih slavonskih sela današnjeg tipa umjesto zaselka razbijenog tipa, kakvi su do onda postojali. Takvu kolonizaciju potpomagala je i državna vlast radi lakše uprave i radi suzbijanja hajdučije.

Prema rukopisu Ivana Stražemanca iz g. 1730. naseljeno je (svakako prije te godine) selo **Martin.** Poslije 1730. došla je u našički kraj veća skupina Hrvata iz Gorskog kotara.

Na poziv grofa Ferdinanda Pejačevića naselilo se g. 1842. do 20 njemačkih obitelji u **Zoljan.** Zato se njihovo naselje i nazvalo »Švapski Zoljan«. Oni su se pogodili da prvih 10 godina neće ništa plaćati vlastelinu, a prvih 6 godina boravka u tom kraju županiji. Kad su si podigli kuće ubrzo iza toga ih je bujica s brda gornjeg Zoljana porušila. Iza toga su se jedni preselili u Našice, jedni ostali u Zoljanu a neki su se vratili u Bačku na svoja ranija imanja.

Na pobudu vlastelina naselili su Nijemci u većem broju **Breznicu.** Po vjeri su bili većinom katolici i protestanti.

Godine 1866. imale su **Našice** 169 kuća sa 1128. stanovnika. Od tih je bilo: katolika 1029, grčko-istočnjaka 3, ostalih 96.

G. 1880. na pobudu Ladislava Pejačevića Slovaci a djelomično i Česi naselili su današnje selo **Markovac.** Selo je dobilo ime po Ladislavovu sinu Marku, koji je rano umro. Slovaci su naselili i selo Jelisavac. Samostanski kroničar je zapisao da novim došljacima iz Slovačke nije prijala klima te su mnogi oboljeli i umrli.

Prema službenoj statistici iz g. 1880. Mjesto Našice je obuhvatalo površinu od 7613 jutara, 1425 kvadr. hvati. Broj kuća je te godine iznosio 193. Sav broj žitelja: 1498. Od toga je bilo:

katolika 1302
grčkoistočnih 54
evangelista 35
Židova 107. Brojčano stanje iste godine po selima:

BREZNICA	80 kuća; 444 žitelja;
CEREMOŠNJAK	43 kuće; 202 žitelja;
HARKANOVCI	125 kuća; 1085 žitelja;
VUĆKOVAC	3 kuće; 46 žitelja;
KLOKOČEVCI	68 kuća; 545 žitelja;
MARTIN	46 kuća; 249 žitelja;
DONJA MOTIČINA	101 kuća; 845 žitelja;
NOVO SELO	6 kuća; 109 žitelja;
GORNJA MOTIČINA	23 kuće; 135 žitelja.

G. 1885. naselili su Nijemci iz Crvenke i Sirče u Bačkoj selo **Velimirovac.** Po vjeri su bili evangelisti (luterani) i kalvini. Iza II svjetskog rata napustili su ovi to selo.

G. 1889. naselili su se Slovaci u Jelisavac. Selo je dobilo ime po Jelisavi Pejačević, udatoj Rohan.

Gradišće je potkraj srednjega vijeka bilo veliko vlastelinstvo čiji vlasnici su bili sve do g. 1343. plemići Sečeji. Sagradili su drvenu utvrdu, koja se prvi puta spominje g. 1413. Po njoj je naselje dobilo i svoje ime. Gradišće se spominje kao trgovište, što znači da je tu bilo više obrtnika i trgovaca i da su se držali vašari. Prastanovnici su Hrvati katolici, koji su vjerojatno prešli na islam a g. 1687. preselili su u Bosnu. Već g. 1690. nalazi se u Gradišću 30 srpskih pravoslavnih kuća, od kojih su skoro polovica imali prezime »Bošnjak« i »Bosanac«. To znači da je ovo stanovništvo velikim dijelom, a možda i isključivo, došlo iz Bosne.

Selo **Jurkovac** se spominje kao posjed malog plemića već od 1367. Hrvati katolici, prastanovnici, prešli vjerojatno na islam i preselili u Bosnu. Najstariji doseljenici iz g. 1710.

Ljeskovica Stara i Nova. Stara se spominje g. 1322. Staro je hrvatsko stanovništvo valjda izumrlo ili raseljeno potkraj turskoga vladanja, a novo je srpsko počelo seliti oko 1735.

Nova Ljeskovica ili Irenovac počela se razvijati 1895. Tu je izgrađena velika parna pilana, oko koje su se kupili šumski radnici, ugljenari, bravari, strojari i lugari. Neki od tih su se trajno ovdje naselili na krčevinama. Neke obitelji opet provele ovdje i do 50 godina.

Selo **Darkovac** nastalo koncem prošlog stoljeća. Prvi stanovnici napustili su selo g. 1944.

Sapna se spominje 1435. kao selo sa 7 kmetskih zemljišta. Prastanovnici Hrvati katolici potkraj turskoga vladanja su ili izumrli ili raseljeni. Sačuvana su prezimena starijih doseljenika Srba iz g. 1735.

Selo **Subotkovci** poznato iz preturskog doba. Za turskog vladanja doselili ovamo Srbi. Od tih najstarijih doseljnika malo se koja obitelj održala do danas.

Kneževac. Selo nastalo oko g. 1903. na krčevinama. Najviše su ga naselili Slovaci. U Kneževcu je bilo g. 1917. do 150 stanovnika.

Selo **Vlatkovac** naselili na početku XX stoljeća uglavnom Hrvati iz Like i Primorja te Slovaci. G. 1917. ima selo 162 stanovnika. Naseljavanje je započelo 1902. na krčevinama nekadašnjih velikih šuma kutjevačkog vlastelinstva. Prve su kuće bile zemljom nabijene ili sagrađene od prijesne cigle i pokrivene slamom. Iza g. 1920. ziđu se kuće od pečene cigle iz domaćih ciglarskih peći, pa je selo počelo dobivati izgled običnog slavonskog sela. Od toga vremena stanovnici sve više stalni, više doseljuju a manje iseljuju.

Zdenkovac Stari i Novi. Naselje se počinje razvijati 1901. na prostranim krčevinama. U Stari Zdenkovac sele uglavnom Slovaci i Hrvati od kojih su mnogi promijenili boravište i otišli za poslom u druga mjesta. Novi su Zdenkovac naselili Hrvati Primorci iz Jablanca i Sv. Jurja kraj Senja. G. 1917. imao je Zdenkovac 166 stanovnika.

Stojčinovac. Naselje je vjerojatno postojalo i u srednjem vijeku, možda pod imenom Luna, na koju potsjećaju mjesni nazivi Lunjevac i Lunjevački dol. Dolaskom Turaka propada staro naselje koje su obnovili kasnije naseljeni Srbi. Jedna od najstarijih doseljenih obitelji zvala se Stojčević, koja je selu dala ime. Od najstarijih obitelji nijedna se do danas nije održala.

Selo **Mokreš** nastalo 1922. Pojedine obitelji kupovale su zemlju kod Malčića, zastupnika kutjevačkog vlastelinstva **Turković,** koji je imao svoj ured u Ljeskovici. Jutro zemlje se onda plaćalo od 500 — 1000 Dinara. Doseljenici su bili radnici kod šumsko-industrijskog poduzeća »Našička«.

Pod kraj g. 1895. pokrenuta je u našičkom kraju akcija za emigraciju (iseljavanje) u Brazil. Tamo je otišlo dosta našeg svijeta. Međutim koncem siječnja 1897. stizale su iz Brazila tužne vijesti o sudbini tih iseljenika. Kronika našičkog samostana je zabilježila: »Bijedni ljudi nisu mogli naći časnu zaslužbu. Tražili su samo jedno, da se vrate natrag u svoj kraj. Međutim su mnogi od njih na prijevaru izgubili novac što su ga imali; nema nade da će se ikada vratiti.«

Pretjerana vrućina, nepodnosivo sunce, voda topla i bez teka, teški posao oko njegovanja kave, udaljenost od većih mjesta, to i mnogo drugih neprilika ojađivale su život emigranata, koji su bili do skrajnosti nezadovoljni.

Veliki preobražaj ima našički kotar između dva popisa pučanstva: onoga iz g. 1910. i 1921. Bila je to posljedica kolonizacije dobrovoljaca. Ova kolonizacija je posve izmijenila lice pojedinih općina u našičkom kraju. Naseobine dobrovoljaca nastale su na bivšim prostranim posjedima grofa Pejačevića, koji su mu oduzeti agrarnom reformom.

Osim dobrovoljačkih naseobina — na inicijativu vlade — nastale su i znatne naseobine od useljavanja na privatnu inicijativu. Ovamo je doselilo dosta Zagoraca, Ličana (katolika) i dalmatinskih Hrvata. Porast stanovništva u našičkom kotaru uvjetovao je desetljećima i naravni porast. On je u tom razdoblju iznosio 17,3%. Taj naravni porast stajao je i prije g. 1910. među prvima u Hrvatskoj.

Rezultat svega toga je ovaj: Od 1910. — 1921. poraslo je pučanstvo našičkog kotara od 41.242 stanovnika na 50.785. Dakle za 23.14%. Porast po vjeri je ovaj: katolici su porasli od 32.081 na 36.950 duša. Porast od 4.900 ili 15,29%. Pravoslavni su porasli od 7.214 na 10.900 — dakle za 3.700 duša ili 51%.

— Buturac dr Josip, Stanovništvo Požege i okolice 1700-1750. Jug. Akademija ZU, Zagreb, 1967. Posebni otisak.
— Buturac, Žiteljstvo zagrebačke nadbiskupije kroz 150 godina. Kat. List 1941. br. 26, 28-30.
— Belavić, Našice, Povijesne crtice.
— Kronika našičkog samostana I. II.
— Hrvatski list, Dnevnik, Osijek 1. I. 1933. Slavonija u etničkom pogledu.
— Političko i sudbeno razdijeljenje kraljevine Hrv. i Slav. Zagreb, 1880.
— Mjesastopisni riečnik kraljevinah Dalm. Hrv. i Slav. Vinko Sabljar, Zagreb, 1866.

9. Obrt i trgovina

Iza odlaska Turaka obrt se u Našicama i Podgoraču ponovo digao. Obrtnici su se u ta dva mjesta udružili u cehovske organizacije. Iz fuzije tih organizacija na području Našica i Podgorača razvilo se »Obrtničko društvo«. Potpuno ujedinjenje tih organizacija ostvareno je g. 1874. Iz daće koju su zanatlije davale u cijeloj virovitičkoj županiji g. 1746 — 1747. vidi se da su

postojale zanatlije prvoga i drugoga reda. **Prvi** su bili daleko teže oporezivani od **drugih.**

Obrtničke usluge tražilo je veliko vlastelinstvo i veliko područje, koje je gravitiralo prema Našicama. To je uvjetovalo da su obrtnici bili i brojni i ugledni.

Kako je našički kraj bio bogat šumama, trgovina s drvetom je bila u tom kraju najvažnija. Hrast našičkih šuma i njegovi proizvodi postali su preko drvnih poduzeća poznati na svjetskom tržištu. Bečki trgovac drvima podigao je u blizini Našica parnu pilanu već g. 1868. Dioničarsko društvo »Našičko D.D.« za izvoz drveta imalo je pod tim imenom podružnice i na drugim kontinentima.

Snimka iz g. 1910.

Trgovina sa seljačkim proizvodima odvijala se na glasovitim našičkim sajmovima. Najveći sajmovi robe su bili: 10. ožujka, 13. lipnja, 15. kolovoza i 30. studenoga. Sajmovi marve: 5. ožujka, 8. lpinja, 10. kolovoza i 25. studenoga. Tjedni sajam bio je svake nedjelje. Seljačko tržište bilo je jedanput veće drugi put manje, ali nikada nije doseglo poželjnu važnost jer je vlas-

telinstvo bilo prejaki konkurent a prodavalo je svoje proizvode osobito žito, drvo i konje mimo nedjeljnih sajmova. Strane trgovce privlačili su od XVIII stoljeća najviše konji.

— Bösendorfer, Crtice iz slav. povijesti.

V DODATAK

1. Hajduci

Treba dobro razlikovati »hajduke« za vrijeme turske vlasti od onih iza toga, koje obično razumijevamo pod tim imenom. Prvi su kršćanski osvetnici za pretrpljene muke svojih sunarodnjaka. Ti »hajduci« u Slavoniji su bili glavna pomoć svakoj kršćanskoj vojsci proti Turcima. Oni sudjeluju u velikom okršaju, koji je doveo do turskog poraza kod Siska g. 1592. i svršio mirom u Žitvi 1608. U velikom oslobodilačkom ratu oni su odigrali takvu ulogu da je Smičiklas napisao: »Najnepristraniji pisci moraju priznati, da se je Slavonjia oslobodila pomoću samoga naroda«. Kad je carski general Caprara spalio Cernik da ga se tobože ne domognu Turci i htio spaliti i Kaptol kraj Požege, došli su mu franjevci, molili ga i zaklinjali da će ga (Kaptol) oni sa 400 »hajduka« to jest domaćih oboružanih ljudi braniti do posljednje kapi krvi. Tako su spasili to povijesno selo.

Život se tih boraca odvijao uglavnom u noćno doba. Svoje drugove su raspoznavali po vatrama. U zimsko doba sakrivali su se kod roda ili kod dobrih prijatelja. Oblačili su turska odijela, što su ih zaplijenili od ubijenih Turaka.

Poslije oslobođenja odmetnuli su se u hajduke mnogi da se uklone novačenju u vojsku, nasilnim postupcima i plaćanju poreza. U kolovozu g. 1720. bilo je u Krndiji oko 80 hajduka. Plijenili su i ubijali da se domognu novca. Među tima su bili i neki Požežani i Turci, koji su prolazili u Našice na sajam. Jednog muslimana su ubili a ostale izranili.

Do polovice XVIII st. bio je prolaz kroz Krndiju trajno ugrožen. Vlast je zajedno s vojskom sve poduzimala da istrijebi hajduke. Carska komora je poslala u Požegu g. 1736. posebnu komisiju. Ova je proglasila amnestiju za sve one hajduke, koji

joj se prijave i predaju oružje uz zakletvu, da će se vratiti čestitu životu. U protivnom im je zaprijetila nabijanjem na kolac.

Uz požeške bili su i našički franjevci pravi hajdučki apostoli. Zalazili su u šume među njih i s raspelom u ruci nastojali da ih obrate. Njihova nastojanja su imala lijepih uspjeha. Obratilo se preko sto hajduka a među njima i »čika harambaša Kostreši«. Svi su dobili od komisije pomoć da mogu početi s obrađivanjem zemljišta. Mnogi od njih nisu ustrajali već su se, najviše nakon raspuštanja komisije u Požegi, vratili hajdučkom životu.

Adam Krčelić nam je zapisao jedan događaj iz borbe našičkog feudalca Josipa Pejačevića protiv hajdučije. Kad je taj gonio hajduke na svom vlastelinstvu u Našicama, njihov poglavica Mitar pobjegao je u franjevački samostan u Velikoj kao u azil, to jest povlašteno mjesto, na kojem nije dopušteno hvatati krivca.

Pejačević opkoli stražama samostan gdje je okrivljeni pred braćom u prisutnosti zamjenika plemićkog suca Karfassa dragovoljno priznao svoje zločine. Nakon toga Pejačević zaposjedne samostanska vrata, a kad je zahtjev Županije da joj se uruči krivac, bio od braće odbačen, silom odvuče hajduka, održi mu suđenje i stavi ga na muke i napokon kazni smrću.

Biskupski konzistorij u Požegi spremao se da izopći iz Crkve cijelu županiju i da je kao izopćenu proglasi narodu, što bi izazvalo veliku zbrku. Do toga izopćenja ipak nije došlo jer Namjesničko vijeće nije nikada odredilo slučajeve, u kojima se dopušta pravo azila, kako to traži zakon; uz to se nije znalo da samostani imaju od kralja ili kraljevine privilegij, prema kojem bi njihove ćelije i cijela zgrada uživale pravo azila, premda nisu crkva.

Među županijskim službenicima u Osijeku bio je i krvnik (lictor, executor). Sam kraljevski povjerenik Aleksandar Patačić, koji je g. 1747. prošao Slavonijom, piše u svom izvještaju dvorskoj kancelariji, da se toj instituciji krvnika ima zahvaliti da je nestalo hajduka.

Njih je ponešto bilo još i u drugoj polovici XIX stoljeća. Poznati harambaša Maksim Bojanić, koji je hajdukovao od g. 1852 — 1862. ubijen je u selu Milivojevcima. U listopadu 1856. zadržavalo se u Našicama 300 vojnika, koji su noću obilazili selima i čuvali ih od hajdučkih napadaja Kronika našičkog samostana zabilježila je g. 1863. da su »hajduci pretrpjeli veliki poraz« a g. 1865. da »hajduci pustoše pod vodstvom Udmanića«.

— Kronika našičkog samostana, I.
— Kempf Julije, Požega, Zemljopisne bilješke iz Požege i okoline i prilozi za povijest grada i požeške županije, Požega, 1910.
— Krčelić, Annuae, Zagreb, 1952.
— Državni arhiv SR Hrvatske, Vodić, Zapisi virovitičke županije g. 1847., br. 2,33, 227.
— Isto, Našice, Varia, Verschiedene Notizen und Memorien des Gr. J. Pejačević (1710-1787). Kutija 6.

2. Buna seljaka 1755.

Velika seljačka buna protiv zemaljske gospode sredinom 18. stoljeća zahvatila je široka područja u Podravini, srednjoj Slavoniji, Moslavini, oko Križevaca i oko Karlovca. Povodi u pojedinim krajevima su bili različiti a često i beznačajni. Uzroke buni treba tražiti u nesređenim urbarskim odnosima, nepodnosivim teretima, koje je seljak — kmet morao podmirivati i nečovječnim postupcima vojske i vlastele. Da spriječe pobune generali i vlastela su se međusobno pomagali.

Da je došlo do napetih odnosa između zemaljske gospode i njihovih podanika, prvotni uzrok je u ustanovljenju vojne krajine za obranu od Turaka. G. 1749. pristupilo se određivanju međa, koje dijele županijsku i vojnu jurisdikciju. Budući da su tom prilikom imanja mnogih potpala pod vojničku jurisdikciju, trebalo je oštećenima dati u zamjenu neka od komorskih imanja u Slavoniji.

Ostala imanja, jer su ležala u blizini turske granice, i jer nisu imala povoljnih mogućnosti za prodaju svojih proizvoda, komora je uz visoke cijene prodavala vjerovnicima dvora.

Novi posjednici su trebali i mnogo radne snage i novaca da si nadoknade svoje velike izdatke. Zato su ugnjetavali seljake i tjerali ih na poslove a od njihova prihoda uzimali su što i koliko su htjeli.

Pjesnik A. Blagojević, suvremenik Marije Terezije i Josipa II iz Petrijevaca, pjeva ovako o brutalnim postupcima vlastele:

»Teška ti je, dragi pobratime,
Slavonie naše gospočina,
Priteška je ona naše brime.
Nit ne pitaj kakva mi je rana:
Šest danaka brojim u nedilji,
Dva su moja, četiri njiova;
Dva su lipa, zločesta četiri.«

Buna u našičkom kraju je izbila nakon što su baruni Pejačevići držali u njem gospoštiju više od dva desetljeća. Na urečeni znak seljaci bi podizali svoje »čule« a to je značilo: Svi složno protiv nepravde.

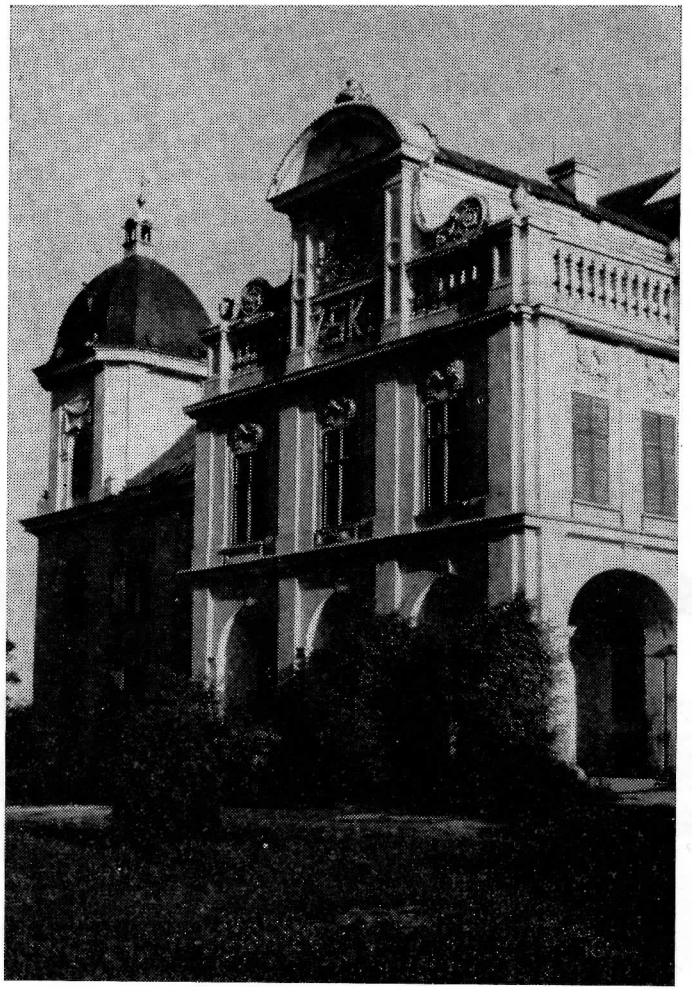

Pročelje starog dvorca

Iz izvještaja Josipa Pejačevića od 21. ožujka 1767. vidi se, da su seljaci podigli sva sela orahovičke i našičke gospoštije, povezali i okovali pandure i knezove pa ih odveli sa sobom. Svijet se preplašio i pristao uz buntovnike. Jedna četa pod vodstvom Ostoje Stojića došla je u Našice, provalila u gospoštijski dvor i opljačkala ga. Pobunjenika je bilo 3000. Razbješnjeli seljaci poubijali bi u ovom kraju sve feudalce, da ih nisu umirili našički franjevci. Iz seljačkih tužbi što su ih poslali na Županiju vidi se, da je Josip Pejačević bio okrivljen za mnoge nepravde i nasilja. I u zapisima skupštine virovitičke županije od 15. travnja 1761. čitamo kako su se Našičani tužili na svog vlastelina.

Plemići su pod vodstvom podbana Ivana Raucha krvavo ugušili seljačku bunu po Hrvatskoj i Slavoniji. Pljačkali su seljačke posjede, odvodili stoku a same seljake nemilosrdno kažnjavali i ubijali ne štedeći ni djece ni staraca. Koje su pozatvarali u tamnice, većina njih je pomrla od nečistoće, gladi i mučenja. Kako se nije našlo krvnika za vješanje i ubijanje, državna gospoda su objavila da će biti pomilovani oni, koji su voljni preuzeti krvničku službu.

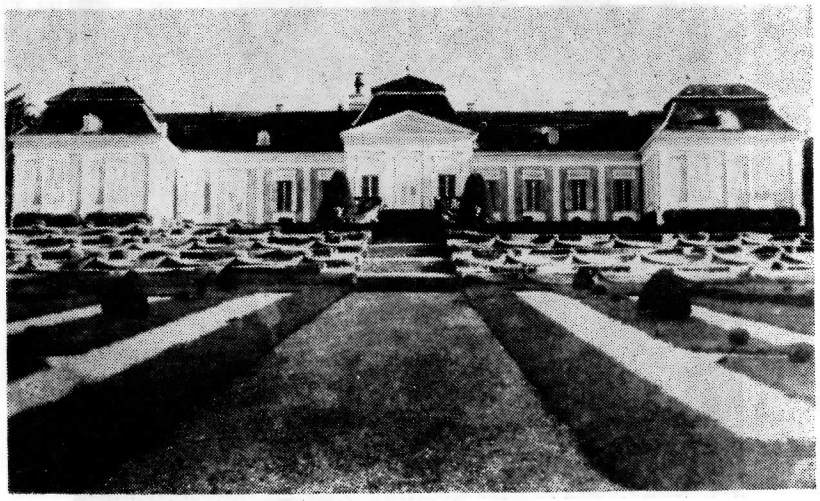

Novi dvorac

Kraljica Marija Terezija je izaslala nekoliko komisija u naše krajeve. U Slavoniju je poslala komisiju na čelu s grofom Josipom Keglevićem, da joj narod iznese svoje pritužbe. Biskupima je naređeno neka se pobrinu, da se narodu s propovjedaonice oglasi kako je svakom dopušten pristup pred komisiju. I našički franjevci su proglasili u crkvi da se svatko može pred komisijom potužiti na spahijske nepravde. Komisija je proučila te optužbe i na temelju tog materijala došlo je do kraljevskih naredaba u kojima se određuje odnos između spahija i njihovih podanika i do regulacije urbarskih prava. Ova su uređena djelomično 1756. a konačno 1762.

Za budućnost je određeno da osim davanja desetine i devetine od svake sesije treba plaćati 3 rajnske forinte, davati 12 težaka s volujskom spregom ili 24 ručna težaka. Sesija je površina zemlje od 24 ili 32 jutra. Osim toga je naređeno da se ima sastaviti popis seljačkih posjeda i izmjeriti površina zemljišta. Posjedi se imaju uklopiti u sesije. Treba točno utanoviti koliko na jednu sesiju spada jutara oranice, koliko kosaca livada, i — ako ima — vinograda. Nadalje da li jedan posjednik ima cijelu sesiju, polovicu, četvrtinu ili osminu. Prema tome se određuju rabote i druge obveze ali uvijek tako da kmet može živjeti.

Spomenuta kraljevska intervencija nakon bune seljaka nije svojim mjerama mnogo popravila stanje seljaka kmetova.

Bečki dvor je nakon ugušenja bune nastojao položaj u Hrvatskoj iskoristiti za svoje ciljeve. Išao je za tim da u tim zemljama promijeni sistem vladavine na štetu hrvatskog sabora i plemstva. Krajnji cilj vladareve intervencije je bio jačanje apsolutističke monarhije u kojoj će dvor lako doći do vojske i do novca za svoje ratove s pruskim kraljem Fridrikom II.

— Arhiv SR Hrvatske, Urbarski spisi, Popisi posjeda, Svežanj 18, (639-140) fasc. 140, br. 23, Godište 1692-1778.
— Isto, Virovitička županija, JU — 38, 1743-1850.
— Isto, Varia, Našice, Verschiedene Notizen und Memorien des Gr, Joseph Pejačević, 1710 — 1787., Kutija 6.
— Emil Laszovski, Imanja virov. županije od vremena oslobođenja Slavonije do g. 1766. Vjesnik zem. arhiva III, 1901.
— Adam Baltazar Krčelić, Annuae ili Historija, 1748 — 1767. JAZU Zagreb, 1952.
— T. Blagojević, Pjesnik — putnik, nikoi dogadai pervo i posli puta Josipa II u Slavoniju (1768.), Hrv. književnost, Zagreb, 1969.

3. Prevrat 1918.

Tokom Prvoga svjetskoga rata od g. 1914. — 1917. život je u Našicama i okolici tekao uglavnom jednolično i kao u zatišju. Međutim, već. g. 1917., a još više g. 1918. čak su i obični ljudi počeli sumnjati u ratni uspjeh Austro-Ugarske i Njemačke. U ratu je poginulo u svemu 38 Našičana.

Stanoviti trgovci i obrtnici uspjeli su ne samo izbjeći sudjelovanje u ratu na fronti nego i obogatiti se na račun siromašnih slojeva stanovništva. Bili su usko povezani s državnim i općinskim službenicima te namještenicima kod Našičkog vlastelinstva grofovske obitelji Pejačević. To je bio tako zvani viši sloj društva koji je u svojim rukama imao i vlast i bogatstvo. O tome sloju bili su ovisni ne samo obični građani i radnici u Našicama nego i seljaci koji svojom robom nisu mogli konkurirati poljoprivrednim proizvodima našičkog vlastelina ni u miru ni u ratu. Zbog svega toga postojala je trajna napetost između bogatih i siromašnih koji nisu imali pravih vođa i boraca za društvenu i gospodarsku pravdu i jednakost.

Već prvih mjeseci g. 1918. očekuju se promjene koje imaju nastupiti svršetkom rata, i to promjene političke, društvene i gospodarske. Trgovce je spopadao strah ne samo za imovinu nego i za život pa su smišljali kako bi i kamo pobjegli. Nosioci vlasti osjećaju se slabi i nesposobni da štite zakonitost.

U proljeće g. 1918. našička »Narodna zaštita« preuzima gladnu hercegovačku i dalmatinsku djecu da ih spasava od glada i smrti. Dr Đuro Basariček i fra Didak Buntić doveli su u Našice nekoliko stotina izgladnjele djece koja su sličila živim kosturima. Kod prvoga normalnoga obroka djeca su se razboljela. Našičani su vrlo rado prihvatili spomenutu djecu, priredili ovacije dru Basaričeku koje su se na željezničkom kolodvoru pretvorile u demonstracije protiv nasilne madžarske vlasti.

U to se doba javlja »Zeleni kader«. Bili su to odbjegli vojnici koji su s oružjem dolazili iz kasarne na dopust (»urlaub«) i nisu se više vraćali u svoje vojne jedinice nego su se krili po selima i šumama. U predjelima Krndije ubijali su vlastelinske jelene i srne i drugu divljač koja je haračila po seljačkim posjedima.

Ratni su bjegunci govorili da žele mir, i da treba suditi ratnim bogatašima, upraviteljima aprovizacije i trgovcima. Običan

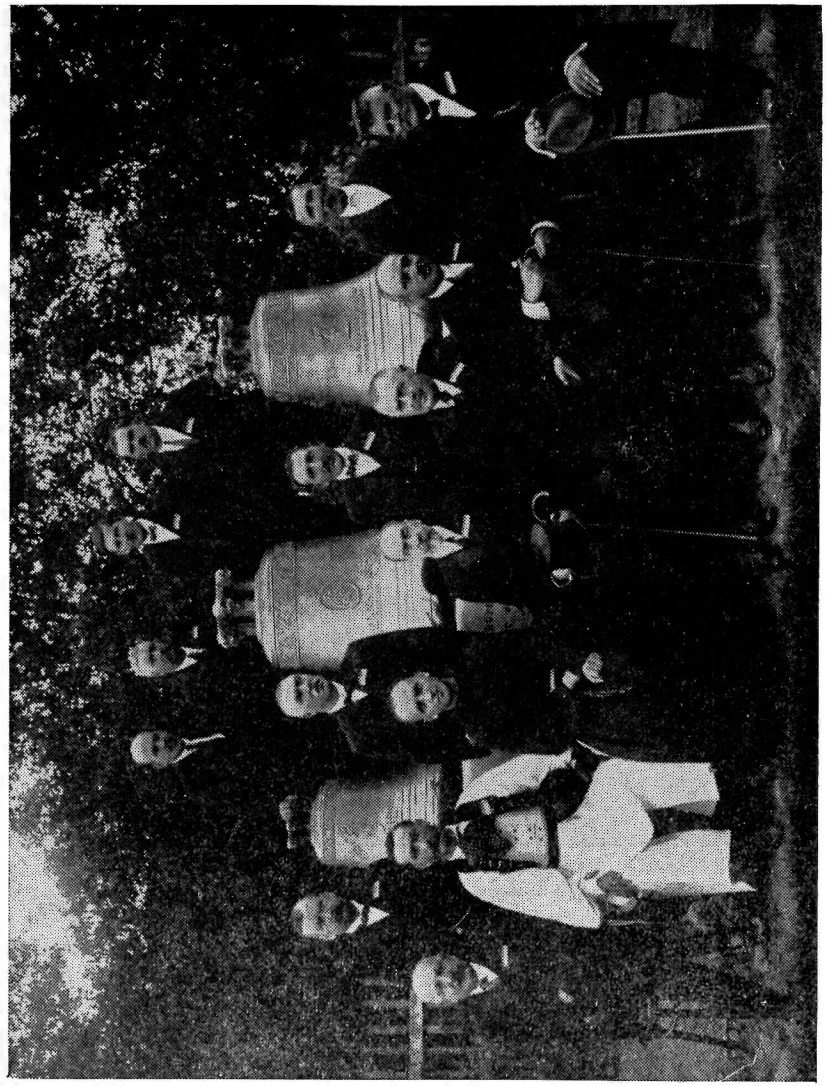

Nakon što su stara našička zvona bačena s tornjeva na pločnik pred ulazom u crkvu g. 1917. da se od njih lijeva oružje u I svjetskom ratu — nabavljena su g. 1925. nova, današnja zvona.

je svijet proricao ratnim bogatašima — sudnji dan. Oružnici nisu ništa značajnije poduzimali jer su bjegunci imali vatreno oružje kojim su se mogli braniti i napadati. Ako bi koji od njih bio uhvaćen, vraćen je na ratište odakle bi doskora ponovno pobjegao.

Najavljenu slobodu seljak je u okolici Našica zamišljao kao slobodu pečenja rakije, bez naplaćivanja takse, slobodnu sadnju duhana i sječu šume za ogrijev i gradnju kuće.

Kao drugdje u Slavoniji tako su i u Našicama posljednji dani rata bili popraćeni uzbudljivim i krvavim događajima. Dana 26. listopada sazvao je ljekarnik Nikola Koščec, bivši općinski načelnik, sastanak viđenijih građana u čitaonici hotela »Kovač«.

Našičani u narodnoj nošnji

Na tome je sastanku ustanovljeno da je propast Monarhije neizbježiva te je osnovano Narodno vijeće da osigura red i sigurnost do uspostave redovite nove državne vlasti.

Već slijedećeg dana 27. listopada 1918. došlo je do pobune vojne posade u Orahovici. To su bili pripadnici 23. pukovnije u kojoj su služili većinom Dalmatinci. Vojnici su provalili u vojno skladište u Orahovici, uzeli puške i naboje te se tako oboružani zaputili preko Feričanaca i Donje Motičine prema Našicama

gdje su trebali sjesti na vlak i otputovati u Dalmaciju. Vojnika je bilo oko 700. Bili su ogorčeni na one koji su izbjegavali vojnu ratnu dužnost, ostali kod kuće i obogatili se. Idući putem pucali su oštrim nabojima na sve strane u znak prosvjeda protiv bogataša i bivših vlastodržaca.

Kad su vojnici stigli na našički trg, čuli su se poklici: Dolje rat! Dolje gospoda! Na vješala s ratnim bogatašima! Poklici su bili popraćeni puškaranjem.

Mjesni vojni zapovjednik u Našicama potpukovnik Rizetti sazove na brzu ruku sastanak državnih i općinskih službenika te viđenijih građana da se dogovore o mjerama za spasavanje Našica od pljačke i paleža. Među vojnicima — bio je takav dojam — većina je željela vratiti se što prije kući, a samo pojedinci spremali su se na pljačku i palež. Odlučeno je da ravnatelj građanske škole s nekoliko građana izađe pred vojnike te ih zamoli da poštede Našice od pljačke. Vojnicima je obećano konačište, večera i poseban vlak koji će ih odvesti do Prijedora — u smjeru prema Dalmaciji.

Oko 6 sati uveče pojačana je pucnjava. U taj je čas već pala noć i započelo navaljivanje na dućane i pljačkanje. Na više je strana podmetnut požar. Uz uniformirane vojnike našla se na okupu rulja ljudi iz sela našičke okolice. Našice su proživljavale pravi sudnji dan. Čula se odsvud pucnjava oštrim nabojima. Razbijali su se prozori i vrata. Vikalo se, trčalo i grabilo po trgovinama sve do čega se došlo.Požari su rasvjetljavali tamnu jesensku noć i tako omogućili pljačkašima provalu u vlastelinski podrum obitelji Pejačević. Tu je bilo dosta vina, pa su se vojnici izopijali, a onda bez cilja pucali na sve strane. Naboji su zviždali i svjetlucali kao da se radi o pravom ratištu.

Poslije ponoći od 27. na 28. listopada skupili su se članovi Narodnog vijeća da rasprave o kritičnom stanju u Našicama i poduzmu potrebno da se spriječi veće zlo. Odlučili su poslužiti se varkom, izašli na ulice i vikali: Ide madžarska vojska! Bježite! Na tu viku svjetina se razišla i zavladao mir. Kad je svanula zora i nastalo jutro, mogle su se pravo uočiti posljedice pljačke i požara: plamen je sukljao iz najvećih našičkih trgovačkih kuća. Vatrogasci su imali pune ruke posla da spasavaju susjedne kuće od pogibli požara.

Kad se slijedećg dana pročulo u Našicama da će se noćna pljačka nastaviti, osnovana je Narodna garda koja je tiskanim

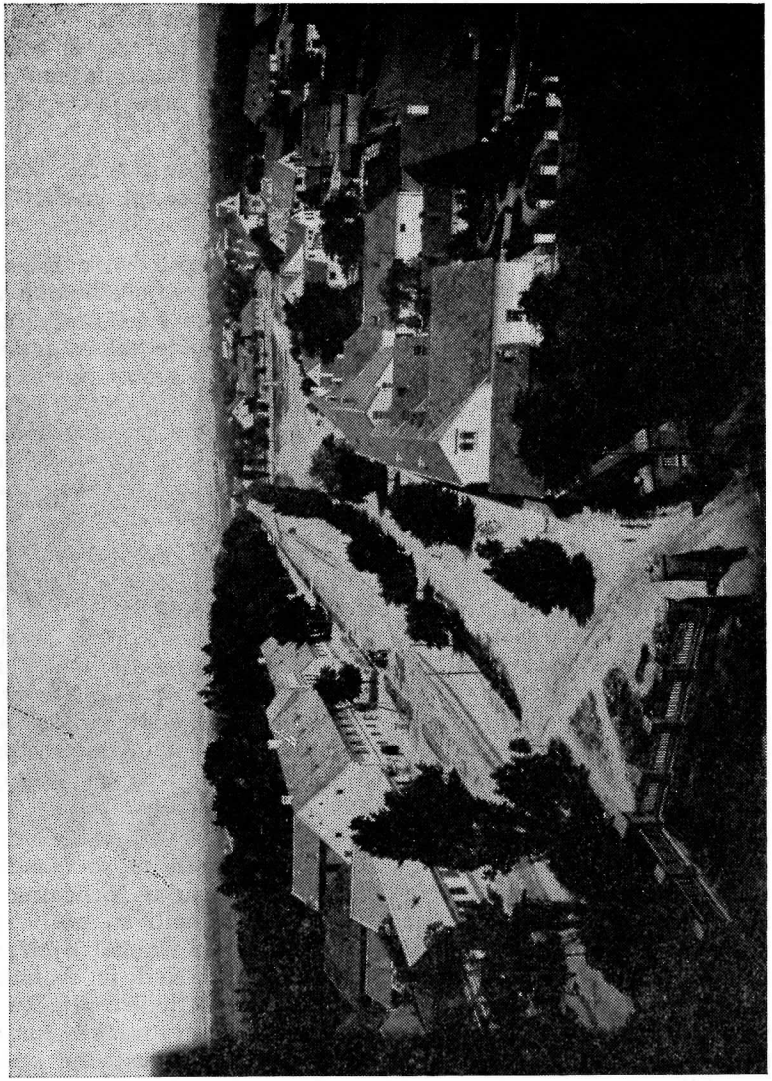

Panorama Našica oko g. 1906.

oglasima proglasila prijeki sud za pljačku, palež, pobunu i ubojstvo.

Doskora je stigla iz Osijeka u Našice Lovačka satnija pod vodstvom kapetana Branka Kralja, a sastojala se od 200 vojnika. Zadaća im je bila pronaći otete i opljačkane stvari te ih vratiti vlasnicima. Postupak je rečene satnije bio suviše oštar i nasilan što je neke moglo zadovoljiti, ali je izazvalo protiv sebe mnoge druge koji su težili za društvenom pravdom i demokracijom. Tako je došlo do meteža u kojem su se vojnici satnije pobunili, a kapetan Kralj izgubio život. Pripovijeda se da ga je ubio Mijo Kukavica.

U sredini studenoga 1918. došla je u srednju Slavoniju, pa tako i u Našice srpska vojska.

— Kraus dr L., Susreti i sudbine, Glas Slavonije, 31. VII 1969.
— Kronika Našičkog samostana, II.
— Kuntarić prof. Ljubo, Crtice iz povijesti Našica iz ratnih i poratnih godina iza I svjetskog rata. Rukopis 1969.
— Vlastita zapažanja pisca.

4. Na udaru stihije i pošasti

Našice su u prošlosti bile područje čestih potresa. Samostanska kronika nas potanje obavješćuje o njima u XIX stoljeću. Po tom izvještaju najsnažniji potres je bio 28. svibnja 1817. Trajao je oko 50 časaka. Stradale su i najčvršće građevine: samostan, grofov dvorac i kotarski sud. Do konca mjeseca ponovio se potres u još četiri navrata a slijedeći mjesec u dva navrata. Od posjednjeg udarca su zvona sama zvonila.

Potresa je bilo i kasnije. U rujnu 1819. potresle su se Našice tri puta; g. 1820. dva puta; a potresi su se ponavljali i 1821., 1822., 1823., 1829., 1830. i 1863. Dne 9. rujna 1880. toranj se tako tresao da je malo zvono samo zvonilo. Od 8. rujna 1888. do 15. studenoga iste godine bilo je 7 potresa.

Godine 1775. trajao je snijeg u Našicama do 1. svibnja. U lipnju iste godine bile su tolike poplave da je od njih stradalo mnogo životinja, usjeva, da su bile porušene mnoge kuće a bilo je i ljudskih žrtava.

U ožujku g. 1874. požar je uništio velike komplekse šuma.

Kao i mnogo drugih mjesta u istočnoj Hrvatskoj tako su i Našice u tri navrata bile proriješene od kuge: g. 1739., 1757. i 1847. Ona je g. 1739. donesena iz Bosne. Da se svijet zaštiti od te pošasti mnogi su pobjegli u brda. U skupštini virovitičke županije donesena je 12. prosinca 1847. odluka da se seljaci, faseljeni zbog kuge po planinama, moraju vratiti u svoja sela.

Na koncu prvog svjetskog rata g. 1918. mnogo je ljudi u našičkoj okolici pomrlo od tako zvane »španjolske groznice«.

— Kronika našičkog samostana, I, II.
— Arhiv SR Hrvatske, Vodić, Virovitička županija.

Grb Našica. Urezan u pečatu iz g. 1880. U modrom polju su dvije crkve s crvenim krovovima. Između njih zlatno sunce — lijevo crveni klinčić. (Laszovski: Grbovi Jugoslavije. 1932.)

5. Društva i organizacije

Obrtničko društvo

Ono je vremenski najstarije društvo. Osnutak obrtničkog društva pada g. 1819. Pravila je vlastoručno potpisao kralj Franjo II godine 1834. Novu zastavu dobilo je društvo g. 1926. a kumovala joj je Minka Pejačević.

K a s i n o

Našički Kasino je postojao već 1837. Te godine je zaključeno da se grade društvene prostorije. Ime Kasino je talijanskog podrijetla a znači: lokal, klub, čitaonicu, dvoranu za zabave i igračnicu.

»L i s i n s k i«

Hrv. pjevačko društvo »Lisinski« ima svoje početke g. 1889. Društvo je pokrenuo gvardijan i župnik o. Tvrtko Pletikapić, koji je kroz 24 godine gvardijanovao u Našicama. On je i sam bio glazben. Kad je društvo nabavilo sliku Lisinskoga, održana je društvena zabava kod koje je mladi učitelj Adam Pakaci održao predavanje o životu i radu ovog prominentnog skladatelja.

Učiteljsko društvo

U isto vrijeme kad je pokrenuta akcija za osnutak pjevačkog društva pokrenuto je i Učiteljsko društvo našičkog kotara. Ovo je uz stručni rad priređivalo vrlo uspjele koncertne zabave u

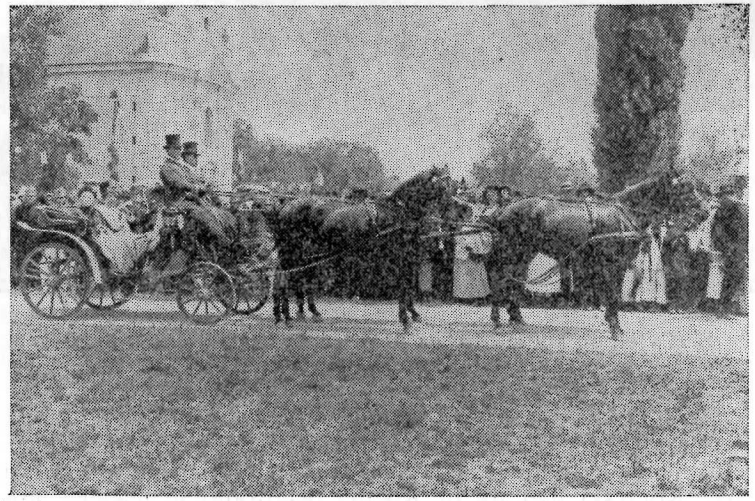

Gabrijela, supruga bana Ladislava Pejačevića i Lila, supruga bana Teodora Pejačevića u četveropregu

dobrotvorne svrhe. Društvo je podupiralo osobito Bolničku zakladu i »Zakladu za podupiranje siromašnih učiteljskih kćeri prigodom udaje«. Pokroviteljstvo ovih zabava je preuzela grofica Gabrijela Pejačević.

Gospodarska podružnica

Koncem prošlog stoljeća postojala je u Našicama »Gospodarska podružnica« koja se kasnije preustrojila u »Gospodarsko društvo« pod predsjednikom Markom Pejačevićem.

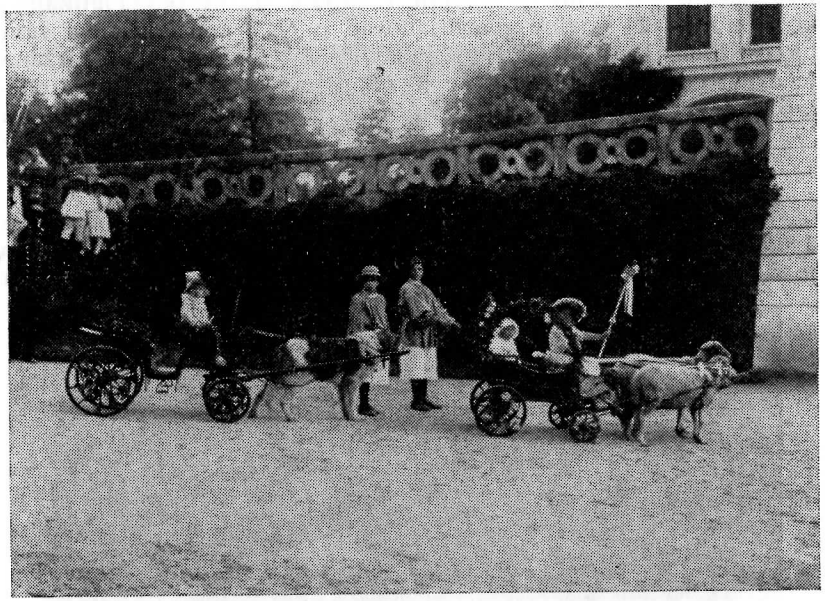

S »Cvjetnog korza« što ga je priredio našički »Crveni križ« u vlastelinskom parku g. 1914.

Crveni križ

Taj je za vrijeme I svjetskog rata razvio osobito živu djelatnost. Kotarski liječnik dr Rogina osposobio je našičke gospođe za sanitarnu službu kod ranjenika. Crveni križ je radio i na zbrinjavanju gladne djece iz Hercegovine.

Vatrogasno društvo

»Dobrovoljno vatrogasno društvo u Našicama« osnovano je u svibnju 1888. na incijativu građana, posebno obrtnika. Za osnutak društva bili su zainteresirani svi a pogotovo vlastelin Pejačević. Grof Ladislav Pejačević je bio i prvi predsjednik. On je poklonio i gradilište na glavnom trgu za izgradnju vatrogasnog spremišta. Ono je porušeno g. 1953. Prvu ručnu strcaljku dobilo je društvo oko g. 1890. Tu ručnu štrcaljku vozili su vatrogasci konjskom spregom na mjesta požara. Da njihova intervencija bude brža i efikasnija bila je određena simbolička nagrada onim kočijašima, koji su prvi stigli do spremišta. Kako su vlastelinske staje i stanovi kočijaša vlastelinstva bili u neposrednoj blizini starog spremišta, ovi su redovito dobijali i nagradu. G. 1930. nabavljena je prva motorna štrcaljka dobrovoljnim doprinosima građana.

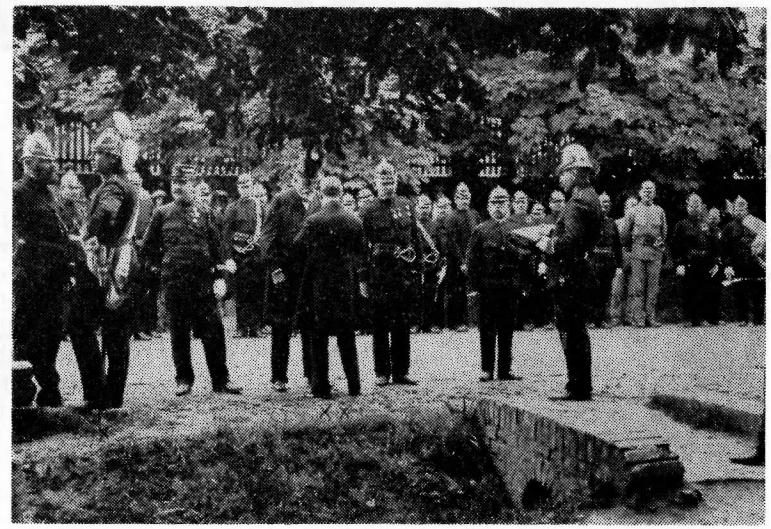

Kotarski predstojnik dr Barišić podjeljuje odlikovanja četvorici članova Dobrovoljnog vatrogasnog društva za 25-godišnje njihovo zalaganje u Društvu. Drugi s lijeva na desno predsjednik Marko Pejačević

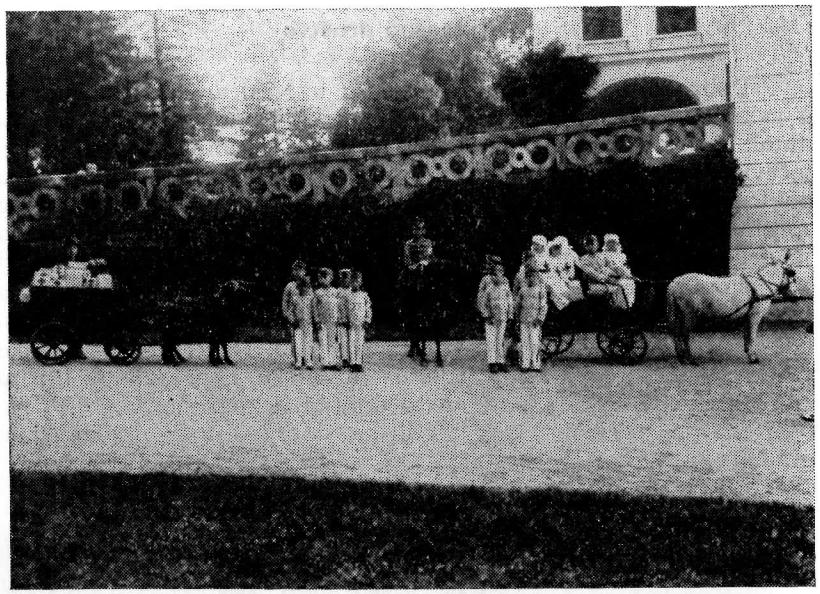

S »Cvjetnog korza« g. 1914.

Hrvatski i Jugoslavenski Sokol

Iza I svjetskog rata postojao je u Našicama najprije Hrvatski a onda Jugoslavenski Sokol. Prvi je osnovan g. 1907. Njegove javne vježbe i priredbe privukle su naklonost građana prema Sokolu. Pravih članova vježbača bilo je oko 30 a s onim podupirajućim članovima bilo je upisano u Sokol oko 100. Priredbe Sokola su povremeno uzveličali: Vojna glazba iz Osijeka, »Mladost«, pjevački zbor sveučilištaraca iz Zagreba i »Kuhač« iz Osijeka. Nastavnik Josip Baugut uveo je u Sokol podmladak iz našičkih škola.

Kotarski ratno-pripomoćni ured.

Na početku I svjetskog rata g. 1914. osnovan je pod pokroviteljstvom agilne socijalne radnice Dore Pejačević »Odbor za podupiranje siromašnih obitelji mobiliziranih vojnika«. Iz njega

se razvio »Kotarski ratno-pripomoćni ured u Našicama«. Taj je poslovao već koncem g. 1915. Iz sačuvanih dokumenata što ga je izdao spomenuti ured, vide se prilike u čitavom našičkom kraju za vrijeme rata.

U dopisu Odbora od 17. listopada 1915. obrazloženo je njegovo postojanje ovako: »Čini se možda u prvi čas da je danas kasno započeti s osnivanjem takvih ureda. No tko zna, kako će još dugo trajati rat a njim i bijeda i nevolja? Jedno stoji, da se takvim uredom, ako je isti dobro vođen, dade mnoga bijeda ublažiti i mnoga suza otrti. Nužno je dakako da oblasti idu takvom uredu na ruku a i povjerenik za organizaciju dobrotvorne ratno-bolničke službe kraljevine Hrvatske i Slavonije.«

U djelokrug toga društva je spadalo:

1) Da intervenira kod ustanovljenja državne ratne pripomoći. To ono čini preko općinskih poglavarstava — a ako je nužno i preko financijske oblasti.

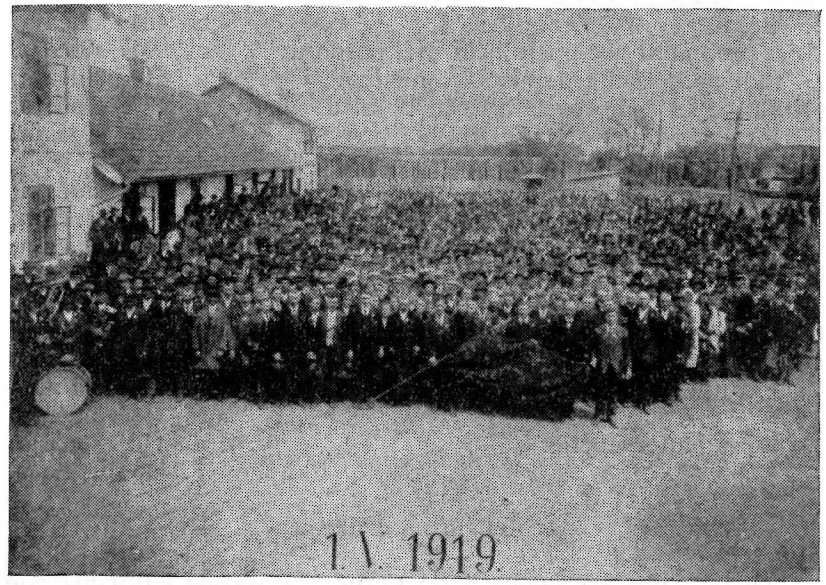

Radnici đurđenovačke tvornice slave 1. maj 1919. g.
Zastava nosi natpis: ŽIVILA SLOBODA

2) Da stavlja upite i traži obavijesti o palim, zarobljenim i izgubljenim vojnicima, o kojima već dulje vremena nema glasa.
3) Da šalje molbe na vojna zapovjedništva radi dopusta vojnicima radi poljodjelskih posala ili drugih razloga, zatim na uprave bolnica radi premještanja ranjenika i bolesnika u bližu bolnicu.
4) Da zarobljenim vojnicima šalje pisma i novac od rodbine; a to isto da šalje vojnicima na posebnim odredištima.
5) Da kao posrednik između naroda i oblasti otklanja uredovnim putem možebitnu nepravdu i štetu i tako zaštićuje porodice mobiliziranih vojnika.
6) Da manjim zajmom ili novčanom pripomoći pritekne u pomoć porodicama, koje su uslijed rata zapale u skrajnju bijedu.
7) Napokon da u svakom potrebnom slučaju bude savjetom i djelom u pomoći obiteljima mobiliziranih vojnika.

Podaci o aktivnosti ratno pripomoćnog ureda u prvih 9 mjeseci g. 1916.:

1) U predmetu ishođenja državnih potpora posredovao je ovaj ured:	u	464	slučaja;
2) u predmetu već postojećih drž. potpora:	u	94	slučaja;
3) radi podjeljenja dopusta vojnicima:	u	614	slučaja;
4) Molbe za prijevoz u bližnju bolnicu:	u	77	slučaja;
5) Istrage i upiti o izgubljenim i mrtvima:	u	170	slučaja;
6) Novac i paketi poslani na ratišta i u zarobljeništvo:	u	595	slučaja;
7) Novčane pošiljke reklamirane:	u	4	slučaja;
8) Iz vlastitih sredstava podijeljene potpore:	u	44	slučaja;
9) U štedionici provedeni predujmovi za kupovanje žitarica:	u	84	slučaja;
10) Molbe za isposlovanje državnih mirovina:	u	20	slučaja;
11) Molbe za oprost od služenja u vojsci:	u	11	slučaja;
12) Pisanje i dopisivanje s vojnicima po želji nepismene rodbine:	u	143	slučaja;
13) Razne intervencije:	u	110	slučaja;
Ukupno		2430	slučajeva.

Religiozna društva

Ovdje treba spomenuti i religiozne bratovštine i organizacije koje su na odgojnom i religiozno-prosvjetnom području izvršivale pravi preobražaj u širokim slojevima naroda. Već g. 1884. djeluje

u Našicama Treći Red sv. Franje. Članovi su bili kvasac svake plemenite akcije u Našicama i na selima. Ženska omladina okupljala se u Marijinoj kongregaciji a Katolička akcija ostavila je na kulturno-religioznom pridizanju mladeži jedinstveni utjecaj.

— Kronika našičkog samostana, I, II.
— Usmeni izvještaji očevidaca iz Našice o radu Sokola i Crvenog križa.
— Kronika vatrogasnog društva u Našicama.
— Izvješće Kotarskog ratno-prip. ureda od 1. X 1915.

6. POLITIČKE STRANKE 1919-1929.

Javni život u Našicama i okolici odvijao se iza I svjetskog rata do 1929. prema ideologijama političkih stranaka, koje su bile zastupane u općinskoj upravi. Stranke su se organizirale odmah iza propasti Monarhije. Uz komuniste, samostalne demokrate i radićevce bila je među seljaštvom najspoznatija Pučka stranka. Ta je izašla iz krila Hrv. katol. pokreta. Vjerski život i kulturni rad tog pokreta odvijao se prema smjernicama krčkog biskupa dra A. Mahnića a čitava socijalna akcija prema poznatom sociologu onoga vremena dru J. Kreku. Kotarski predstojnik je imao u ono doba gotovo neograničenu vlast. To se vidi i iz toga što je g. 1919. kotarski upravitelj Güttner raspustio općinsku upravu, jer ova nije htjela povisiti plaće općinskim činovnicima onako, kako je on to predlagao.

Utjecaj pojedinih općinskih stranaka možemo ocijeniti prema rezultatima izbora. Na izborima, prvim u državi Srba, Hrvata i Slovenaca, od g. 1920., zabilježeni su ovi rezultati:

U Našicama je bilo nešto preko 1000 glasača, koji su birali 24 kandidata: za mjesto Našice njih 8, a za sela 16. U Našicama su bile postavljene dvije listine: komunistička i Hrvatske pučke stranke. Komunisti su osvojili svih 8 mandata. Između tih su bila trojica seljaci, a ostali radnici i obrtnici. Pučka stranka je osvojila na selima 7 mandata, Srbi 4, Nijemci 2 a Slovaci 1 mandat. Hrvatska zajednica i Demokratska stranka nisu mogle postaviti ni svoje listine. Pristaše Pribičevićevih samostalaca većinom su kasnije prešli u Pašićevu radikalnu stranku.

Snaga socijalističke ideje se vidi i iz velikog štrajka koji je izbio u đurđenovačkoj tvornici g. 1919. Taj je potrajao 4 sedmi-

ce. Završen je na intervenciju delegata ministarstva za socijalnu politiku iz Beograda.

Nakon atentata na ministra Draškovića, koga se smatralo glavnim začetnikom zloglasne »Obznane« komunistička partija u zemlji je stavljena izvan zakona, a poništeni su i svi mandati njezinih poslanika. Sada se naglo počela dizati Radićeva Hrvatska seljačka stranka. Ona je u najkraće vrijeme osvojila našičko područje u kojem je prije toga bila daleko manje utjecajna nego u drugim hrvatskim krajevima. Ovdje se prije rata vodila redovito na izborima borba između Pejačevića i demokrate Vildera. Sada su seljačke mase bile upravo fascinirane političkim stavovima S t j e p a n a R a d i ć a. Poznato je da je Radićeva stranka u ono vrijeme bila u punoj apstinenciji od sudjelovanja u javnom državnom životu. To se osjetilo na terenu našičkog kotara osobito kod provođenja agrarne reforme u novoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca. U zakučastim problemima te agrarne reforme nije bilo predstavnika Hrv. seljačke stranke koji bi zastupali interese svojih birača.

Predsjednik Hrv. pučke stranke Stjepan Barić isposlovao je u Beogradu lijep uspjeh za našičku općinu. Ona je bila zadužena da plati ministarstvu vojske i mornarice 96.000 Kruna na račun uzdržavanja srpske vojske, koja je g. 1918. došla u Našice. Barić je uspio tu svotu prebaciti na budžet ministarstva vojske i mornarice.

— Kronika našičkog samostana, II
— J U G, Glasilo Jugoslavenskog demokratskg kluba, Osijek, više godišta.
— Novine: Hrvatska obrana, Glasilo HPS, Osijek, više godišta.

7. Znameniti Našičani

Gregorije Našičanin, biskup u Beogradu

Sačuvana je bula o imenovanju ovoga crkvenog dostojanstvenika koju je izdao papa Martin V g. 1419. u Firenci. Papa između ostaloga piše: »Ljubljenom sinu Gregoriju iz Našica, izabranom biskupu Nanderalbenškom. Napokon smo svratili oko svoga duha na Te, zavjetovanika Male Braće. I pošto smo u svestranom razmišljanju uočili sve, što se tiče Tvoje osobe — saslušavši savjete spomenute braće — postavili smo Te svojom vlašću za poglavara toj Crkvi i Tebe joj predpostavljamo za biskupa i pastira.«

Gregorije je bio sufragan nadbiskupa u Kaloči. Bula imenovanja nosi naslov »Divina disponente — Po božanskoj odredbi«.

— Kukcsih Paulus, Diplomata pont. b XV t. T. Budimpešta, 1931! str. 80.
— Waddingus, Annales Minorum, Tom. X, Ad Claras Aquas, 1932.

Narodna nošnja u okolici Našica

Dr Izidor Kršnjavi

I veliki narodi rijetko mogu istaknuti čovjeka, koji je ovako svestrano na svim područjima kulture, prosvjete i umjetnosti pokazao toliku aktivnost kao Izidor Kršnjavi. Iako su u malom narodu ograničene mogućnosti za velika stvaranja on je ostavio iza sebe toliko spomenika svoje genijalne aktivnosti, koji nas ovlašćuju da govorimo o »Eri Kršnjavoga«.

Dr Izidor Kršnjavi

Rodio se u Našicama 22. IV 1845. Osnovnu školu je polazio kod našičkih franjevaca. Stanovao je — kako mi je sam govorio — stotinjak metara zapadno od današnje osnovne škole. Gimnaziju polazi u Požegi, Osijeku i Vukovaru. Kao suplent osječke gimnazije p r v i iznosi prijedlog o hrvatskoj stenografiji. Paralelno sa studijem filozofije spaja i izučavanje slikarstva. G. 1870. doktor filozofije.

Kako je u međuvremenu napredovao u studiju slikarstva kod najpoznatijih umjetnika onog doba svjedoči činjenica što je dobio vlastiti slikarski atelier u Palazzo Venezia u Rimu. Tu se upoznaje s biskupom Strossmayerom.

Poznanstvo tih genijalnih ljudi urodilo je jedinstvenim plodovima za našu narodnu stvar na polju umjetnosti. Kršnjavi je svojim stručnim savjetima pomagao biskupu i kod gradnje đakovačke katedrale. Na biskupov nagovor preuzima u Zagrebu katedru za povijest umjetnosti i klasičnu arheologiju. On ravna dopremanjem slika za Strossmayerovu galeriju iz Đakova u Zagreb. Postaje p r v i ravnatelj galerije.

Kršnjavi osniva godine 1879. u Zagrebu »Društvo umjetnosti«. U Društvu je najprije tajnik a kasnije predsjednik. Kršnjavi priređuje p r v e umjetničke izložbe u Zagrebu i u inozemstvu. On je osnivač Obrtne škole i Obrtnog muzeja. On drži stručna predavanja o vezivanju i čipkarstvu. Izgrađuje osnovu za sarajevski muzej.

Godine 1884. ulazi u Hrvatski sabor. Od toga doba zapisnici saborskih sjednica su isprepleteni interventima Izidora Kršnjavoga. Kako je nastupao u Saboru vidi se i iz kratkog ulomka iz njegova govora 30. VI 1888: »Država se mora brinuti i zato, da se naobrazbu i duševni niveau (nivo) tako podigne, da se građanin uzmogne služiti onom slobodom, koju mu pruža zakon, da zbilja uspješno uzmogne utjecati na javni život«. On se bori da hrvatski jezik dobije svoje mjesto i tamo gdje su pretežno u školi njemačka djeca. Traži da školski nadzornici budu stručnjaci.

Godine 1891. postaje doktor obaju prava, a malo zatim predstojnik za bogoštovlje i nastavu u hrvatskoj vladi. Tokom 5 godina na tom položaju preuredio je preko 90 prosvjetnih zavoda, a isto toliko i crkava.

Na mnogim školama preuredio je i posuvremenio zastarjele školske sisteme i to tako uspješno, da su njegovu reformu prihvaćali i izvan Hrvatske. Utemeljio je školu i internat za slijepe i gluhonijeme. Preuredio je zagrebački arheološki muzej te je taj bio jedan od najbogatijih u Monarhiji. Nabavio je Springerovu biblioteku za 40.000 kruna.

Trajna slava je Kršnjavoga Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, zagrebačka »donjogradska« gimnazija, umjetnički paviljon i umjetnički atelier.

On je osnivač graditeljske škole, škole za poslovođe. Osnovao je Urania-kazalište s predavanjima, ženski licej kojim je otvorio ženskom svijetu put na sveučilište. Reorganizirao je rodilište, građanske i šegrtske škole, nautičku školu. On organizira rad oko likovne umjetnosti, osigurava studentima umjetnosti stipendije za inozemstvo. Godine 1903. upozorava našu javnost na umjetnički talenat Ivana Meštrovića.

Kršnjavi je zaslužan i za tjelesni odgoj, a osobito za mačevalački sport. Uvodi mačevanje u srednje škole i odobrava »Tečaj za švedsku gimnastiku«. U Stockholm šalje kasnijeg osnivača svih vrsti sporta u Hrvatskoj profesora Franju Bučara.

Kršnjavi je i veliki narodni mecena. On poklanja sveučilišnoj knjižnici svoju biblioteku od preko 4000 najbiranijih i skupih knjiga. Doba Kršnjavoga je z l a t n o d o b a hrvatske kulture.

Nakon završetka službe odjelnog predstojnika on ponovno preuzima na sveučilištu u Zagrebu katedru za umjetnost. Oduševljenim slušačima kao da su bili prekratki satovi njegovih predavanja pa su ga često pratili zagrebačkim ulicama prema njegovu stanu. Kršnjavi, taj neiscrpni zdenac z n a n j a i i s k u s t v a, podržavao je mladenačkom živahnošću kod mladih ljudi zanimanje za umjetnost. Umirovljen je g. 1918.

U kasnim godinama života prihvatio se ponovno slikarstva. U franjevačkoj crkvi na Kaptolu naslikao je g. 1920. al fresco: Sveti Franjo propovijeda pticama.

U zagrebačkom leksikografskom zavodu popisani su Kršnjavijevi literarni radovi. Taj slikar, povjesničar, romanopisac, danteolog, estetičar, teoretik, kritik, prevodilac, političar, feljtonist ostavio je iza sebe blizu 500 radova: članaka najrazličitijeg sadržaja, pjesama, nekoliko originalnih knjiga, prijevoda.

Od njegovih pisanih djela spominjemo samo:

— Listovi iz Slavonije, Zagreb, 1882.
— Kako sam vidio ruskog cara, Zagreb, Prosvjeta 1898.
— Košut i Hrvati, Narodnost, Zagreb, 1905.
— Starčevičanac, Pokret, Zagreb, 1906.
— Dante Alighieri: Božanska komedija. Prvi hrvatski ilustrirani prijevod Danteove slavne knjige. Ilustrirao Mirko Rački.

Prije ovog rada obašao je Kršnjavi sva mjesta o kojima je riječ u Bož. komediji, i proučio svu golemu danteovsku literaturu.
— Božji Vitez i Božji Sirotan, roman iz XIII stoljeća, Zagreb, 1925.

Kršnjavi je pisao stilom punim živahnosti i prodornosti. Stranice njegove knjige »Listovi iz Slavonije« sliče filmskim slikama. On je upućen u sve prilike života, u sva kulturna, vjerska, umjetnička pitanja. Njegovu oštru oku ništa ne izmakne. Evo odlomka iz spomenute knjige:

I. Osiek. — Stare uspomene

»Kako to, da mi se Osiek ovaj put tako milio? Što se je u njem promijenilo? Zar nisu još isti bedemi, kao nekada, bedemi, koji ti se čine kao zidovi tamnice, kad zapadne kiša u jesensko doba, bedemi, koji su ti granicom svieta, kad se mostovi pretvore u močvare, kroz koje se neznaš provući neomrljan, pa da ti vlaga ne prodre u tielo, do duše. Zar nije na daleko i široko pukla ista ona prašna i močvarna ravan, zar nije gradić kao nekada, razderan, kao prosjački plašt u 4 diela? Kako to, da mi se sve to sada mili, pa baš gdje dolazim iz Beča, iz Pešte, dvaju takmacah velegradah, gdje se gomila toliko blaga i ljepote, nepitajte me od čijih žuljevah, gdje se palača niže do palače, gdje se sabire silno blago ljepote i znanosti. Kako to, moj Osieku grade, da si ti ovaj put podnio prispodobu sa ta dva velegrada, da su mi kućarice tvoje maljušne i gole, pričinile se ipak prijazne — da sam blagim okom gledao nove tvoje arhitektonske pokuse; kako to da mi je srce igralo, ma da sam se treso, na tvojoj se kaldermi vozeć, treso, Bože dragi, ko vrećica u mlinu. Široke pustare među tvojimi gradovi, čudne, slamom pokrite kolibe i povrtlje na ledinah sred grada, konji na paši u gradu, baš ko usred kakve slavonske šume, zašto mi se je sve to činilo idilično, zašto sam se tomu veselije nasmijo, nego kad u velegradovih prodjoh krasnim kićenim perivojem? Moj Osieče, dok sam u tebi živio, mnogo sam poboljevao od svakojake boli, rad tvoje loše vode od groznice, rad tvojih liepih djevojakah od česte ljubavi, pa sam te se sjećao kadkad grozom, govorio da bih rad izbrisao one tri godine iz mog života, koje sam bio bačen u tvoj naručaj. Kako li sam se sad okajao, pa evo javnu pokoru činim, moj Osieče, grade bieli i široki, pokoru činim, pak te molim, da mi prostiš, što te nisam poznavao.

Ta Dravom teče srebro, zlatni su ti bedemi, a dugi redovi stabalah po tvojih livadih puni su čarolijah, svaki tvojih nebrojenih komaracah pjeva kao slavuj, svaki prašak tvoje suncem pozlaćene prašine liek je melem pun čudotvorne sile. Srebrno lišće tvojih jablanovah, koji su poredani baš vojničkim redom, liepo i suglasno šapće, pa što šapće? Same pjesme, pune najljepšeg sadržaja, pjesme žarke o ljubavi i te kakove ljubavi...

O mladosti, mladosti, ti cvijete čovječjeg života; svaki dan bih rado umirao, kad bi te tim obnoviti mogao; o mladosti, blago neznano za onoga, koji te ima, blago izgubljeno za onoga, koji ti vriednost cieni. Liepa mladosti moja!«

Kršnjevi je umro u Zagrebu 3. veljače 1927. Zaželio je da se pokopa najskromnije, dapače i bez lijesa. Ovo posljednje nije smjelo biti ostvareno. Prva gruda zemlje — po njegovoj želji — pala je na nj iz vrta franjevačkog samostana na Kaptolu. Taj samostan je posvećen sv. Franji koga je on opisao ili bolje opjevao u svojim romanima i naslikao u njegovoj crkvi.

Našičani su svom mještaninu 28. lipnja 1929. postavili spomen ploču na zgradi, koja je stajala na trgu u blizini hotela. Ploča je sačuvana iako oštećena.

— Kršnjavi Štefa, profesor, Biografija Izidora Kršnjavi, Rukopis u arhivu franjevačkog samostana, Kaptol 9.
— Leksikografski zavod, Zagreb, Trg J. Strossmayera, Kartoteka.
— Holiga Aleksandar, Dr Izidor Kršnjavi, Rukopis, Našice, 1972.
— Moji osobni zapisi iz razgovora s Izidorom Kršnjavi, Majstorović.

Mavro Spitzer

Rođen u Našicama 1. travnja 1862. Nakon svršene osnovne škole u Našicama svršava gimnaziju u Osijeku a sveučilišne nauke u Beču. Znamenit je kao pisac na njemačkom jeziku i esperantu, što je popularizirao hrvatsku narodnu pjesmu i beletristiku. Književni rad Spizerov počinje g. 1881. s člankom »O ženi u jugoslavenskoj narodnoj pjesmi« (Neue frie Presse). Na njemačkom jeziku je još napisao: »Lišće i cvijeće iz hrvatskih krajeva«, »Hrvatske novele«, »Hrvatske pjesme«, Petar Preradović: »Izabrane pjesme i pripovijesti«. Na esperantu je izdao »Hrvatska poezija«. Njegovo je djelo i Madžarsko-hrvatski i Hrvatsko-madžarski rječnik. Pokopan je na izraelskom groblju u Našicama.

Laszovski-Ballogh Znameniti i zaslužni Hrvati, 925-1925.

Toni Schlegel

Rodio se u Našicama kao četvrto od osmero djece Franje Schlegela, tajnika grofa Teodora Pejačevića i Berte r. grofice Wurmbrandt. Po majci, koja je bila veoma aktivna na religioznom i karitativnom području, naslijedio je sklonost duhovnom staležu. Studirao je teologiju u Innsbrucku gdje je i zaređen za svećenika. Iz članaka, koje je pisao vidi se da je volio teme povijesno-društvenog sadržaja.

Godine 1908. napušta svećeničko zvanje kao sljedbenik tako zvanog »političkog i kulturnog realizma« što su ga donijeli iz Praga Radić i Lorković, postaje suosnivač Hrvatske seljačke stranke. Brzo se raskrstio s Radićem.

Posvećuje se novinarskom zvanju. Postaje urednik »Pokreta« (list hrvatsko-srpske koalicije), »Malih novina«, »Agramer Tagblatta«. Radi svojih ideja napustio je Zagreb, kamo se vraća poslije I svjetskog rata. Radi u uredništvu Agramer Tagblatta i u Novostima. S više prijatelja osniva g. 1919. poduzeće »Riječ D. D.«.

Godine 1927. isplaćuje glavnog vjerovnika »Jugoštampe« te fuzijom Štamparskog zavoda i nekih listova stvara »Jugoslavensku štampu«. To je bilo najjače poduzeće te vrste, kojemu je Schlegel bio predsjednikom do smrti 22. III 1929. Na nj je izvršen atentat. Bio je organizacioni talenat koji je znao sakupiti i suradnike i kapital. Članci što ih je pisao — a tih je veoma mnogo — odaju čovjeka temperamenta, stila i kulture. Pisao je na njemačkom i hrvatskom jeziku. Smatralo se da je Toni Schlegel bio utjecajni savjetnik kralja Aleksandra Karađorđevića.

Novosti, Dnevnik, Zagreb. Ožujka 1929.

Josip Schegel

Najmlađi brat Tonijev rodio se u Našicama 1. veljače 1888. Bio je novinar. Pisao na njemačkom, a pomalo i na hrvatskom jeziku. Evo tek nekoliko njegovih članaka:

»Arkun« od Vladimira Nazora. Morgenblatt 1931.
Aleksandar I. kralj Jugoslavije. Isto g. 1932.
Iz memoara jednog novinara. Isto g. 1934.
Bugarski pioniri jugoslavenstva. Isto g. 1939.
Umro u Zagrebu 1. X 1962. Pokopan s bratom u mirogojskoj arkadi.

Leksikografski zavod, Zagreb, Kartoteka.

Dr Stanko Bilinski, sveučilišni profesor, akademik.

Rođen je 22. IV 1909. u Našicama. Osnovnu školu polazio u Našicama, a klasičnu gimnaziju u Vinkovcima i Zagrebu. Diplomirao je g. 1932. na filozofskom fakultetu u Zagrebu grupu za teoretsku matematiku. Na tom fakultetu je stekao 1943. godine i doktorat filozofije iz područja matematičkih nauka. Kao srednjoškolski profesor služio je od g. 1934-1940. na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Varaždinu i na gimnaziji u Skoplju i Sušaku, a od g. 1940. do 1946. kao asistent na Geofizičkom zavodu u Zagrebu.

1946. godine prešao je na Prirodoslovno-matematički fakultet kao asistent Geometrijskog zavoda. Tu je postao g. 1948. docent, g. 1952. izvanredni, a g. 1956. redovni profesor. Od g. 1948. do danas vrši dužnost predstojnika Geometrijskog zavoda. Od g. 1962. bio je dekan fakulteta, a od g. 1963-1970. direktor Instituta za matematiku.

G. 1963. izabran je za dopisnog člana Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, a g. 1967. dobio je i nagradu »Ruđer Bošković« za naučni rad iz područja prirodnih znanosti.

Do sada je publicirao 33 znanstvena rada iz raznih područja geometrije, koji su objavljeni u domaćim i stranim časopisima.

Kratki pregled znanstvenih radova S. Bilinskoga

Ti radovi do proljeća g. 1972. mogu se podijeliti u 6 skupina prema 6 raznih područja geometrije u koje spadaju. Ovdje ćemo navesti sve te skupine radova.

I Teorija poliedara, mreža ravnine i mreža zatvorenih orijentabilnih ploha. U ovu skupinu spadaju 6 radova.

II Primjena kinematičko-geometrijskih razmatranja na fizičke i geofizičke pojave. U ovu skupinu pripadaju 3 rada.

III Elementarna geometrija. Ovoj skupini pripada 6 radova.

IV Neeuklidska geometrija. Ova skupina obuhvaća 9 radova.

V Diferencijalna geometrija. Skupina uključuje 8 radova.

VI Linijska geometrija. Rad koji pripada ovamo nosi naslov: Ein analytisches Modell der projektiven Liniengeometrie; Monatshefte für Mathematik, **74** (1970, 193-210). U pripremi se nalazi niz radova, koji se na ovaj nastavljaju.

Popis stručnih radova Stanka Bilinskoga:

1) O osnovima aksiomatike. Nast. mat. i fiz. 5. 1956.
2) Hoćemo li studirati matematiku? Matem. fiz. list za učenike 15. 1960.
3) Utjecaj otkrića neeuklidske geometrije na suvremeni razvoj nauka. Glasnik mat. fiz. i astr. 16. 1961.
4) »Analitička geometrija«. Tehnička encklopedija Leksikografskog zavoda

Rezultati znanstvenog rada sveuč. profesora dra Bilinskoga ušli su u domaću i svjetsku literaturu. Svrha ove knjige ne dopušta da iznesemo bibliografske podatke o monografijama, koje prikazuju rezultate radova Bilinskoga i znanstvene radove, koji se bave tim rezultatima ili se na njih nadovezuju. Strani i domaći autori velike reputacije razrađivali su ideje Bilinskoga na neka nova područja diferencijalne geometrije.

Na rezultatima njegova znanstvenog rada zasnivaju se dvije doktorske dizertacije kao i daljnji radovi autora tih dizertacija. Preko brojnih publikacija na njemačkom, engleskom, češkom i rumunjskom jeziku postalo je ime Bilinskoga poznato i uvaženo u znanstvenim krugovima Evrope i Amerike.

— Leksikografski zavod u Zagrebu. Kartoteka.
— Osobne bilješke autora.

Horvat Josip

Rodio se 25. kolovoza 1848. u Našicama a umro 1. siječnja 1922. u Osijeku. G. 1870. zaređen za svećenika. Pomoću biskupa Strossmayera a pod vodstvom dra B. Neumanna radio je oko toga da je g. 1902. pokrenut dnevnik »Narodna obrana« u Osijeku i time u vezi osnovana »Prva hrvatska dioničarska tiskara« u Osijeku.

— Laszowski-Balogh: Znameniti Hrvati, Zagreb, 925-1925.

Dr Gabrijel Divjanović

Potomak je stare našičke porodice. Rođen je g. 1913. Maturira, studira pravo, diplomira i doktorira u Zagrebu. Divjanovića zanosi težnja: popularizirati znanost. Za vrijeme II svjetskog rata

počinje s izdavanjem: Male naučne knjižnice hrvatskog prirodoslovnog društva. Stotinjak svezaka dokazuje upornost dra Divjanovića u širenju prosvjete.

Iza rata počinje njegov rad na Zvjezdarnici, gdje je i danas na dužnosti. Nakon što je ta ustanova bila zatvorena kroz 15 godina, on je osposobljen za rad. Analiza njegovih predavanja i pisanih članaka ostavlja dojam da direktor Zvjezdarnice nastoji svim silama široko popularizirati astronomiju.

On je glavni urednik ilustrirane revije: Čovjek i svemir, časopisa zagrebačke Zvjezdarnice. Taj se raspačava u 7000 primjeraka. Za vrijeme tečajeva iz astronomije prostorije starog »Popova tornja« premalene su da prime stotine polaznika.

Svemir je trajna preokupacija dra Divjanovića. Ipak on ne ostavlja dojam astronomskog tehničara. Ono što ispunja i posljednju stanicu njegova mozga je »Misao o svemiru« (Vidi reviju: Čovjek i svemir, god. 14. br. 2.). Strukture i gibanja nebeskih tjelesa kao da su za nj ljestve po kojima se on sam a i njegov auditorij uspinje u daleko više sfere. Divjanović je astronom filozof koji sa svemirskih perspektiva rješava problematiku zemlje. S njegovih predavanja odlaze slušači u život svakidašnjice puniji zdravih pogleda i solidne humanosti.

Evo nekoliko najnovijih radova dra G. Divjanovića:

1) Einstein i svemir,
2) Što je istina o letećim tanjurima? i Razgovor s kozmonautom Leonovim (Berić — Divjanović),
3) Čovjek u beskraju i vječnosti svemira,
4) Upoznajmo najčuvenije zvijezde na nebu!,
5) Propast svijeta iz zvjezdane formule,
6) Neobična »utrka« Venere, i Zemlje oko Sunca,
7) Sunce — izvor života (Čovjek i svemir, god. XV).

— Podaci iz osobnog kontakta s drom Divjanovićem
— Čovjek i svemir, 1971/1972.

Srećko Majstorović

Rođen u Našicama 1. svibnja 1905. U Franjevački red stupio u Varaždinu g. 1921. Maturirao na Nadbiskupskoj velikoj gimnaziji u Zagrebu a diplomirao i zaređen za svećenika u Zagrebu. Profesorski ispit položio u Zagrebu 28. ožujka 1941. Služboval na državnim učiteljskim školama u Čakovcu i u Zagrebu. Duhovnik Hrv. kat. akad društva »Domagoj«, magister novaka i bogoslova, poglavar samostana u Zagrebu, Osijeku, Zemunu i Karlovcu. Generalni vizitator franjevačkih Provincija u Sloveniji i Dalmaciji (Presv. Otkupitelja). Vicepostulator Sl. Božjega Vendelina Vošnjaka.

Napisao:

1) Bdijte i molite. Priručnik za duhovni život hrvatskih katoličkih đaka, Zagreb. I Izdanje 1940. II izdanje 1942.
2) Život i rad o. Vendelina Vošnjaka. Samobor, 1952.
3) Sluga Božji o. Vendelin. Slav. Brod, 1967.
4) Osvajač vjekova sv. Antun. Zagreb, 1971.
5) O. Vendelin prema oltaru. Slav. Brod, 1971.
6) Ivan Rafael Rodić, prvi beogradski nadbiskup. Slav. Brod, 1971. Pisao u Katoličkom listu, Anđelu Čuvaru, Kršćanskoj školi, Glasniku sv. Franje.

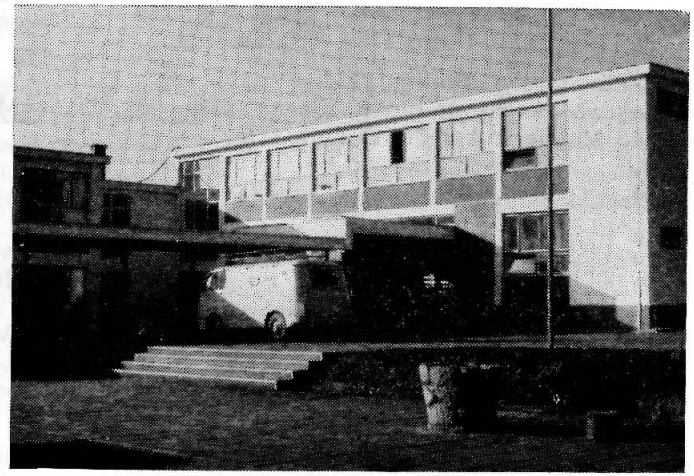

Iz novih Našica! Osnovna škola »17. travnja«

Fra Ivan Ančić

Bio je franjevac, član Bosne Srebrene, pisac iz XVII stoljeća. Za vrijeme turske vladavine bio je u Našicama profesor i

župnik. Volio se potpisivati »Parochus de Nassiziar — našički župnik«. Pisao je knijge religioznog i moralnog sadržaja. Sam on naziva jezik kojim piše »iliričkim« ili »naškim«. Piše latinicom i štokavsko-ikavskim narječjem.

U djelima mu je lako zapaziti tragove humanizma uza sve stroge i nepomirljive stavove prema laksizmu humanista. Četiri svoja štampana djela izdao je u Rimu i Ankoni.

1) Vrata nebeska i život vični, I, II. Jakin, 1678.
2) Svitlost karstjanska i slast duhovna, I, II. Jakin, 1679.
3) Ogledalo misničko, Jakin 1681.
4) Thesaurus perpetuus, Roma 1662.

— Laszowski-Balogh, Znameniti Hrvati.
— Jelenić Julijan, Bio-bibliografija franjevaca Bosne Srebreničke, I Zagreb, 1925.
— o. Josip Matković, Bibliografija bosanskih franjevaca. Tiskana knjiga, Sarajevo, 1896.

Fra Antun Bašić

Našički franjevac. Umro 1759. Tiskom izdao:

1) Istina katoličanska, Budim, 1732.
2) Iza Bašićeve smrti štampan njegov prijevod »Život Majke Božje od Marije iz Agrede. Budim, 1775.

Fra Placido Belavić

Rođen 1868. u Karlovcu. Službovao u Našicama kao vjeroučitelj. Iz Našica odlazi koncem g. 1912. kao misijonar hrvatskih radnika u Sjedinjene američke države. Prije odlaska u Ameriku napisao brošuru: Našice. Povijesne crtice. Izdano u Vukovaru.

Pisao i prevodio do kasne starosti. Umro u Vukovaru, gdje mu je nedavno otkriven spomenik.

Antun Zvekan

Postoji brošura »Uspomene Zvekana fratra«. Na svijet izdali: C., S., T. Osijek, 1880. U uvodu se tvrdi, da je to »autobiografija bezimenog pjesnika, koji je valjda bio fratar našičkog samostana«. Od g. 1789-1799. boravi u Našicama o. Antun Zvekan.

Taj je poznat po satiričkom spisu, što ga je napisao o tadašnjem valpovačkom župniku. Ovaj mu je odgovorio s protusatirom: »Oporuka fratra Zvekana«, Osijek Divaldina — Bösendorfer, Divaldina, Osijek.

o. Euzebije Fermendžin

Najugledniji franjevac svog vremena o. Euzebije Fermendžin odabrao je Našice za svoje posljednje, nažalost veoma kratko boravište. To nam daje pravo da ga uvrstimo u kulturne radnike, čiji je život povezan s Našicama, gdje je i umro. Na našičkom groblju leži on: pisac, analista Franjevačkog reda, član dopisnik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Taj učenjak svjetskih razmjera obradio je i osvijetlio mnogu stranicu povijesti Našica i našičkog kraja.

Rodio se 8. travnja 1845. u Vilni (Banat) u bugarskoj koloniji. Kao mladi svećenik franjevac predavao je najprije filozofiju a kasnije teološke dicipline. Već u tim ranim godinama uživao je posebnu naklonost biskupa Strossmayera.

Mnogo godina je službovao u Rimu i Napulju u središnjim franjevačkim upravnim i znanstvenim ustanovama. Kao generalni vizitator obašao je mnoge provincije. Ta svoja putovanja je iskorišćivao da pronađe podatke o tijelu sv. Ivana Kapistrana, koji je umro u Iloku nakon pobjede nad Turcima kod Beograda g. 1456. Njegovo je tijelo nestalo povodom nove provale Turaka.

O. Fermendžin se g. 1897. vraća se u Hrvatsku. Iste godine 9. lipnja stigao je u Našice. Teško bolestan odmah je legao u postelju s koje se nije više digao. Umro je 25. lipnja o podne.

Pokojnika su komemorirale novine i časopisi. U Obzoru je izašao članak prof. Tade Smičiklasa a Jugoslavenska akademija je poslala sažalnicu i vijenac u Našice.

Uz svoja štampana djela povijesnog karaktera ostavio je i mnogo radova u rukopisima, koji se mogu naći po arhivima u Rimu, Budimpešti i Zagrebu. U arhivu internacionalnog franjevačkog kolegija sv. Antuna u Rimu postoji rukopis o rezultatima njegova istraživanja u vezi s tijelom sv. Ivana Kapistrana. Arch. Curiae generalis, Hungaria, Prov. Capistrana 1878-1889. Anno 1890. Fr. Eusebii Fermendžin: De sacris exuviis actu Bistrizzae in Rumenia servatis. Relatio brevissima.

Štampana djela:

1) ANNALES MINORUM, Tomus XX (od 1565-1574.) Umnožio i popravio.
2) Acta Bulgariae. ecclesiastica. Izdanje Jug. Akad. Zagreb. 1887.
3) Prinos za životopis Đure Križanića, sveć. i kan. zagr. biskupije. Starine.
4) O. Rafo Levaković i Vlasi u Hrvatskoj g. 1641. Starine.
5) »Listovi o izdanju glagol. crkvenih knjiga i o drugih književnih poslovih u Hrvatskoj od g. 1620-1648.« Starine JAZU 32.
6) Acta Bosnae. potissimum ecclesiastica. Izdanje Jug. Akad. Zagreb, 1892.
7) Chronicon obsiervantis Provinciae Bosnae Aegentinae Ord. S. Franc. S.« (1334-1735.) Starine JAZU sv. 22, Zagreb 1890.
8) »Isprave g. 1579-1671. tičuće se Crne Gore i Stare Srbije«. Starine.
9) Acta Croatiae ecclesiastica.

— Arhiv Medunar. franjevačkog sveučilišta »Antonianuma«, Rim, Via Merulana 124.
— Kronika našičkog samostana, II.
— Laszowski-Ballogh, Znameniti i zaslužni Hrvati.

Adam Pakaci

Rodio se u Ceriću kraj Vinkovaca 23. studenoga 1867. Nižu gimnaziju je polazio u Baji i Vinkovcima a učiteljsku školu svršio u Zagrebu s izvrsnim uspjehom. U Našicama boravi od 12. studenoga 1888. najprije kao učitelj i kasnije ravnatelj više pučke škole kroz 27 i po godina a dvije godine kao kotarski školski izvjestitelj. Pakacijev život u Našicama je bio veoma bogat uspjesima na socijalnom i kulturnom polju čitave našičke regije. Spomenuto je da je sudjelovao kod osnutka »Hrv. pjevačkog društva Lisinski« i »Učiteljskog društva našičkog kotara«. Prvi pokretač učiteljskog gibanja prije Pakacijeva dolaska u Našice bio je Luka Vrbavić, pučki učitelj iz Orahovice. Političke prilike nakon pada bana Ivana Mažuranića omele su formalni osnutak društva.

U pjevačkom društvu »Lisinski« bio je Pakaci zborovođa ženskog zbora i organizator koncertnih zabava.

U Učiteljskom društvu preuzeo je gotovo svake godine po koju raspravu ili predavanje praktične naravi.

Već prve godine učiteljevanja posvetio se radu oko hrvatske pedagoške literature. Sam je napisao veliki broj pedagoških članaka u učiteljskim listovima: »Napretku« i »Školi«. Članke gospodarsko-socijalne naravi pisao je u »Vjesniku županije virovitičke«.

Već sami naslovi Pakacijevih članaka pokazuju kako je široko zahvatio u problematiku onog vremena.

1) »Dvije-tri, da se umanji broj analfabeta«. Napredak. Teč. 35.
2) »Naš ugled«. Isto.
3) »Uzgoj prema raskoši našeg doba«. Isto, 36.

Adam Pakaci

4) »Pozvanik i najamnik«. Isto.
5) »Preuranjenost u obuci«. Isto, 40.
6) »Usavršavanje učitelja u praktičnom radu«. Isto, 43.
7) »Kako nam je?« g. 1902.
8) »O pobuđivanju zanimanja za prirodu«. Napredak. Tečaj 50.

Većina navedenih članaka štampani su kao uvodni članci. Za posljednju od navedenih rasprava napisao je urednik »Napretka« prof. Stjepan Basariček u notici ispod samog članka: da je Pakaci ovdje »pokazao na novo i moćno sredstvo u uzgoju srca«.

U »Vjesniku« je Pakaci napisao:

1) »Što i kako da čita naša školska mladež?«;
2) »Društvene krijeposti«;
3) »O školskim štedionicama«;
4) Radnja i uživanje«;
5) »Pronalazak strojeva«;
6) »Slika dobre kućanice« itd.

U »Smilju« listu za mladež objelodanio je više svojih pjesmica, pripovijedaka i zagonetki.

Na osnovu pedagoško-književnog rada imenovao ga je »Hrv. pedag. knjiž. zbor« g. 1899. u Zagrebu svojim dopisujućim a g. 1909. pravim članom.

U Gospodarskoj podružnici u Našicama bio je Pakaci blagajnik. U društvu je držao predavanja: »O koristi pčelarenja«, »Vrste košnica«, a u »Gospodarskom društvu« predavanje: »Korist strojeva u gospodarstvu«.

Za svoj prosvjetni rad u virovitičkoj županiji dobio je g. 1909. nagradu »Levina pl. Chavraka-Letovaničkoga«.

G. 1910. priređuje Pakaci pravila za »Društvo učitelja i učiteljica građanskih škola«.

S nabrajanjem ovih Pakacijevih djela iznesen je tek mali dio od rada ovog plemenitog čovjeka, izvrsnog pedagoga i uzornog oca šestero djece. I kao nastavnik u Našicama i kao županijski a kasnije oblasni školski nadzornik okupljao je Pakaci oko sebe i učenike i učitelje. Njegov stan je bio prava košnica u kojoj se podučavalo, davalo smjernice za rad, upisivalo u tadašnja najpoznatija literarna društva. Koliku je djecu i kolike učitelje besplatno podučavao: prve u školskim predmetima a druge za definitivu. Teško bi bilo ukazati na uspjehe što ih je postigao putujući po seoskim školama u napretku prosvjetnog

rada. U radu podržavala ga je njegova supruga. Ako je Pakaci makar o podne doveo u kuću grupu učitelja, njegova žena je dopunila vedrom podvorbom socijalnu notu svog muža. Iako su se slični slučajevi često ponavljali, u Pakacijevoj kući se nije pokazivala mrzovolja ili neraspoloženje. Tu gostoljubivu kuću su nazivali »Hotel Pakaci«.

Pakaci umire u Semeljcima, 16. XII 1933.

— Lazowski-Ballogh, Znameniti i zaslužni Hrvati,
— Pakaci Adam, Autobiografija. Rukopis (Curriculum vitae) Našice, 20. IV 1916.
— Pismena ostavština A. Pakaci
— Smajić Cirila, Uspomene na mog oca. Rukopis.

Nadgrobni spomenik Dore Pejačević. Izradio kipar D. Jovanović g. 1905.

Dora Pejačević

Mladost provela u Našicama iako rođena u Budimpešti g. 1885. kao kći Teodora Pejačevića. Violinu i klavir uči u Zagrebu a kompoziciju u Dresdenu i Münchenu. Ostavila je oko 60 većinom opsežnih kompozicija. Kad je interes kompozitora u Hrvatskoj bio pretežno upućen formama vokalne i kazališne muzike — Dora udara temelje novijoj hrvatskoj koncertnoj i komornoj muzici. Ovdje treba tražiti uzroke da su njezina djela bila više izvođena u stranom svijetu nego u domovini, gdje je bila donekle zapostavljena. G. 1913. je dovršila »klavirski koncert« p r v i u hrvatskoj muzičkoj literaturi. Izveo ga je S. Stančić na »h i s t o r i j s k o m« simfonijskom koncertu mladih hrv. skladatelja u narodnom kazalištu u Zagrebu 5. veljače 1916.

Na području orkestralne muzike najuspjeliji rad je Dore Pejačević simfonija u fis-molu (1918), jedno od p r v i h djela te vrsti u Hrvatskoj. Od kompozicija koje je posvetila klaviru spada među najzrelija stvaranja njezina jednostavačna druga sonata u As-duru. Dorin umjetnički jezik ima vrlo malo veza s narodnom umjetnošću dok su kod nje očiti utjecaji Schumanna, Brahmsa, Griega i Čajkovskog.

Ta sumorna, elegična i kasnoromatična umjetnica umire g. 1923. Poznati njezin portret s guslama izradio je hrv. slikar Maksimilijan Vanka. I njezin nadgrobni spomenik, pokraj Pejačevićeva nekadašnjeg mauzoleja, sjeća da je bila oduševljeni glazbenik.

— Laszowski-Ballogh, Znameniti i zaslužni Hrvati.
— Andreis - Cvetko - Derić - Klajn, Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji, Zagreb, 1962.

Prof. Ljuboslav Kuntarić

Rođen je u Požegi. Njegov otac Makso bio je ravnatelj požeške klasične gimnazije. U Našice dolazi kao mladi učitelj g. 1917. Za svog četirigodišnjeg boravka stekao je velike zasluge na prosvjetnom, gospodarskom i socijalnom polju. Neumorno širi tadašnju štampu: Seljačke novine, Narodno kolo i Gospodarski list. Sav se posvećuje školi i kulturnom napretku našičkih sela. On zabranjuje da seoska djeca zapuštaju školu radi toga da mogu biti gonići u lovu vlastelinskih namještenika. Njegova je

zasluga da je Podružnica Hrv. Slav. gospodarskog društva u Našicama imala oko 500 članova. Kod provođenja agrarne reforme brani interese malog čovjeka. Rezultati na izborima g. 1920. pokazali su upliv Ljuboslava Kuntarića kod seljaka našičkog kraja.

Do umirovljenja je radio na učiteljskim školama u više mjesta i na požeškoj gimnaziji.

— Majstorović, Na temelju osobnih bilježaka.

prof. Ljuboslav Kuntarić

Luka Bošnjaković

Rođen god. 1912. u selu Seoni. Od najranijeg djetinjstva rezbario šklocom razne predmete. Kad mu je bilo 10 godina izradio je samostalno prvu tamburu. Kasnije je izučio stolarski zanat.

U njegovu stvaranju nije bilo pauze. Svoj obrt na izradbi glazbenih instrumenata prijavljuje Obrtnoj komori g. 1955. Izrađivao je i komplete instrumenata za muzičke zborove.

U njegovoj skromnoj radionici vidjeli smo rad na instrumentu milijunske vrijednosti. Radi se o violini. Samo na njezinoj donjoj polovici umetnuto je 1,200.000 komadića od 36 vrsti drveta u bojama, koje zadivljuju. Na tom poslu, za koji je premalo reći da je precizan, Bošnjaković radi dnevno tek po jedan sat.

Da je netko snimao radove ovog samouka umjetnika bila bi to jedinstvena dokumentacija Bošnjakovićevih uspjeha. Njemu jedva ima premca po godinama radnog staža u rezbarenju, po

vrijednosti izrađenih glazbenih instrumenata i po golemom području po kojem je plasirao svoje radove. Nisu to bile samo evropske države već i one preko oceana. Tako je izradio i nekoliko tambura za jednu od radio-stanica u Sjedinjenim američkim državama.

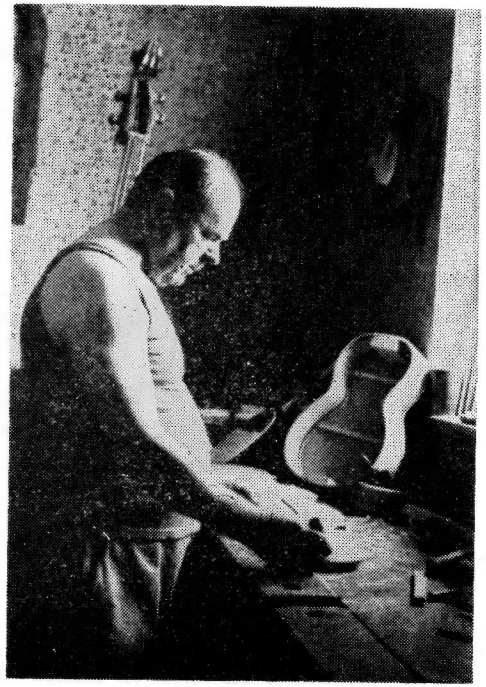

Luka Bošnjaković

POGOVOR

Već je tome pola stoljeća otkako sam ostavio našički kraj. Studij i službe vezale su me za druga mjesta. Ali ljubav prema Našicama, mjestu mog rođenja i prve mladosti, svuda me je pratila.

Da se u promjenama, koje moderno vrijeme nosi sačuva povijest Našica i našičkog kraja, odlučio sam da na temelju svih pristupačnih povijesnih izvora — i tiskanih i arhivskih — napišem ovu knjigu. Nastojao sam da leksikonskim stilom bez dugih razlaganja iznesem sve glavne događaje na području Našica. Sakupljena građa i bibliografija o tom kraju poslužit će svima, koji se bave poviješću Srednje Slavonije a nisu im pristupačni najstariji izvori — pisani na latinskom jeziku — u arhivu SR Hrvatske i Kaptolskom arhivu u Zagrebu kao i oni u arhivima Kongregacije za evangelizaciju naroda, koja se ranije zvala Congregatio de propaganda fide.

Ovaj povijesni prikaz Našica kroz 700 godina svršava sa zbivanjima do konca trećeg desetljeća našeg stoljeća. Kasniji događaji nose **karakter sadašnjosti,** koja je toliko bogata zbivanjima na svim sektorima materijalnog i duševnog života, da bi bilo nemoguće to obraditi u vezi s ovim prikazom.

Kod izdavanja ove knjige vodio me je isti princip koji vodi graditelja kuće. Tu ulaze u obzir p o t r e b e i m o g u ć n o s t i.

Smatram suvišnim obrazlagati p o t r e b u ove knjige. Osim znanstvenih studija posljednjih godina, koje obrađuju našičku prošlost, izdao je Placido Belavić prije više od 60 godina brošuru pučkog značaja »Našice«. Ta je brošura danas prava rijetkost. Kao Belavićev učenik smatrao sam potrebnim da upoznam naše sugrađane i turiste s povijesnim zbivanjima koje on nije obuhvatio i s tekovinama kulture i umjetnosti kroz vjekove.

Toliki spomenici materijalne i duhovne kulture, sačuvani i u najtežim okolnostima dugotrajne turske vladavine izvrsno će poslužiti budućim kulturnim radnicima, da osvijetle opće ekonomske, socijalne, vjerske i političke prilike našičke sadašnjosti i budućnosti prema onoj: Na prošlosti budućnost se snuje!

Dokumenti, na temelju kojih je pisana ova knjiga, jesu jedno veliko poučno pismo što su ga ispisali arheolozi, povjesničari i kroničari i ostavili ga kasnijim naraštajima.

Ovaj prikaz želi obogatiti duh poznavanjem povijesnih zbivanja u jednom dijelu Slavonije. Razvitak današnjih Našica indirektno ukazuje i na perspektivnost Našica u budućnosti.

Nije čovjeku domovina samo onaj kraj gdje se je rodio već i kraj gdje rado boravi, na koji s užitkom misli, kamo se rado navraća i otkuda teška srca odilazi. U granicama m o g u ć n o s t i nastojao sam ovu studiju tako napisati, da ona kod čitalačke publike pobudi interes za vrednote ovog kraja i da kod ljudi, u susretu s Našicama, poveća njihovu domovinsku radost.

Srdačno zahvaljujem prof. dru Josipu Buturcu, piscu, ranijem profesoru crkvene povijesti na bogosl. fakultetu u Zagrebu i službeniku državnog arhiva SR Hrvatske, za smjernice koje mi je dao za iskorišćavanje arhivske građe i za obradu gradiva u ovoj knjizi.

Djelo posvećujem časnoj uspomeni

svojih roditelja

Mare i Mate Majstorović

U Zagrebu, 1. siječnja 1973.

Pisac

SDRŽAJ:

I Zemljopisni smještaj Našica i okolice — — — — — — 3

II Srednji vijek

1. Rani srednji vijek — — — — — — — — — — 8
2. Najstariji dokumenti o Našicama — — — — — — 10
3. Templari i ivanovci u Našicama — — — — — — 11
4. Franjevci — — — — — — — — — — — 16
5. Klarise — — — — — — — — — — — 17
6. Srednjovjekovna gospoštija — — — — — — — 19
7. Tvrđa-grad Našice — — — — — — — — 24
8. Trgovište — — — — — — — — — — 24
9. Župe i crkve u Našicama i okolici — — — — — 26

III Tursko vladanje

1. Turci osvajaju Našice — — — — — — — — 28
2. Našice — naselje — — — — — — — — — 29
3. Sela u okolici — — — — — — — — — — 31
4. Franjevački samostan u Našicama — — — — — 33
5. Župe našičkog samostana — — — — — — — 38
6. Oslobođenje od Turaka — — — — — — — — 45

IV Našice 1700-1929.

1. Vojna uprava. Komorska uprava — — — — — — 46
2. Našički distrikt u virovitičkoj županiji i đakovačkom kotaru — — — — — — — — — 49
3. Našice kotar. Našice općina — — — — — — — 51
4. Franjevački samostan — — — — — — — — 59
6. Gospoštija Našice iza oslobođenja od Turaka do g. 1848. — 77
7. Vlastelinstvo Našice — — — — — — — — — 80
8. Stanovništvo; doseljavanje i iseljavanje — — — — 84
9. Obrt i trgovina — — — — — — — — — — 88

V Dodatak

1. Hajduci — — — — — — — — — — — 90
2. Buna seljaka 1755. — — — — — — — — — 92
3. Prevrat 1918. — — — — — — — — — — 96
4. Na udaru stihije i pošasti — — — — — — — 101

5. Društva i organizacije — — — — — — — — — 102
6. Političke stranke 1919-1929. — — — — — — — — 109
7. Znameniti Našičani — — — — — — — — — 110
Gregorije, biskup u Beogradu — — — — — — — — 110
Dr Izidor Kršnjavi — — — — — — — — — 112
Mavro Spitzer — — — — — — — — — — 116
Toni Schlegel — — — — — — — — — — 117
Josip Schegel — — — — — — — — — — 117
Dr Stanko Bilinski — — — — — — — — — 118
Horvat Josip — — — — — — — — — — 119
Dr Gabrijel Divjanović — — — — — — — — — 119
o. Srećko Majstorović — — — — — — — — — 120
Fra Ivan Ančić — — — — — — — — — — 121
Fra Antun Bašić — — — — — — — — — — 122
o. Placido Belavić — — — — — — — — — 122
o. Antun Zvekan — — — — — — — — — — 122
o. Euzebije Fermendžin — — — — — — — — — 123
Adam Pakaci — — — — — — — — — — 124
Dora Pejačević — — — — — — — — — — 128
Ljuboslav Kuntarić — — — — — — — — — 128
Luka Bošnjaković — — — — — — — — — 129

VI Pogovor — — — — — — — — — — — — 130

VII Sadržaj